Raftul Denisei

Ismail Kadare

Cina blestemată

roman

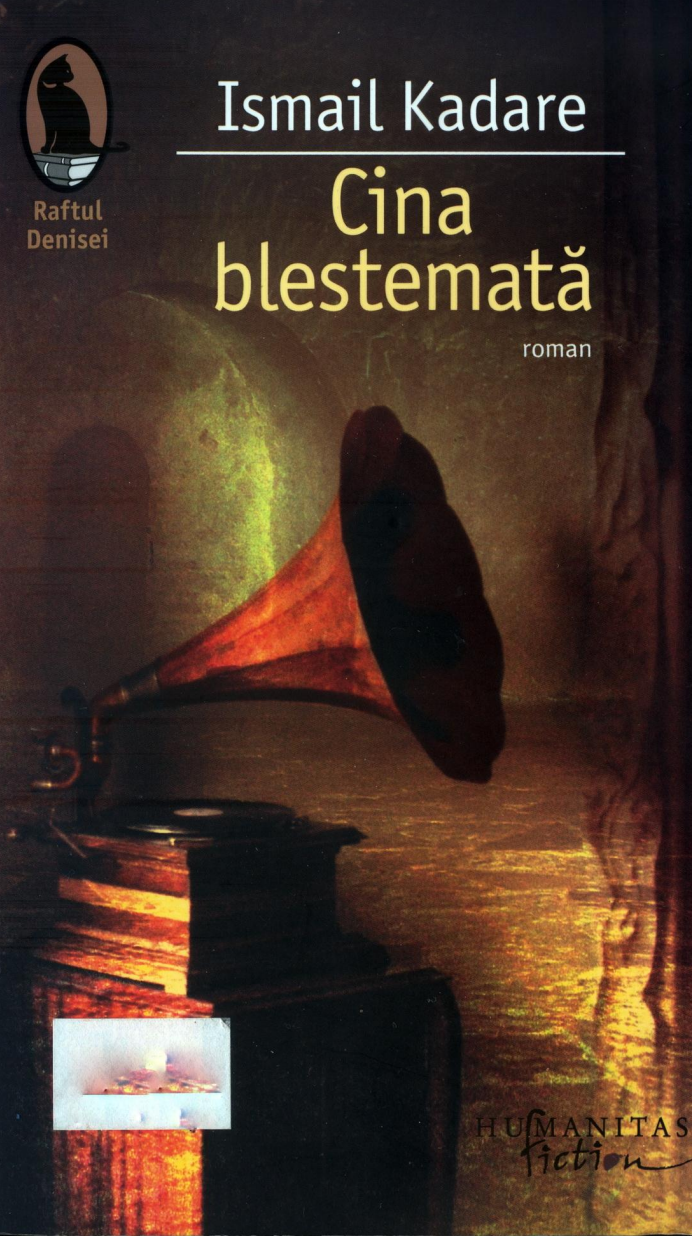

HUMANITAS fiction

ISMAIL KADARE

Cina blestemată

Traducere din albaneză de
MARIUS DOBRESCU

HUMANITAS
fiction

Redactor: Andreea Răsuceanu
Coperta: Angela Rotaru
Tehnoredactor: Manuela Măxineanu
Corector: Cristina Jelescu
DTP: Andreea Dobreci, Carmen Petrescu

Lucrare executată la Tipo Lidana – Suceava

ISMAIL KADARE
(DARKA E GABUAR) LE DÎNER DE TROP
Copyright © 2009, Librairie Arthème Fayard
All rights reserved.

© HUMANITAS FICTION, 2013, pentru prezenta versiune românească

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României
KADARE, ISMAIL
Cina blestemată / Ismail Kadare; trad.: Marius Dobrescu. –
Bucureşti: Humanitas Fiction, 2013
ISBN 978-973-689-630-9
I. Dobrescu, Marius (trad.)
821.18-31=135.1

EDITURA HUMANITAS FICTION
Piaţa Presei Libere 1, 013701 Bucureşti, România
tel. 021/408 83 50, fax 021/408 83 51
www.humanitas.ro

Comenzi online: www.libhumanitas.ro
Comenzi prin e-mail: vanzari@libhumanitas.ro
Comenzi telefonice: 0372.743.382; 0723.684.194

Capitolul întâi

Între doctorul Gurameto cel mare și doctorul Gurameto cel mic nu existase, de când se știau ei, nici cel mai mărunt sentiment de invidie. Deși aveau același nume, între cei doi nu era nici o legătură de rudenie, iar dacă n-ar fi avut aceeași profesie, destinele lor, cu siguranță, nu s-ar fi intersectat niciodată. Iar apelativele „cel mare" și „cel mic" nu i-ar fi pus într-o situație pe care nici unul din ei n-a dorit-o.

Așadar, se părea că o mână misterioasă făcuse ca lucrurile să se petreacă astfel încât cei doi medici, cei mai cunoscuți chirurgi din oraș, să se trezească legați unul de celălalt fără putință de scăpare. Și nu numai atât: era evident că aceeași mână nevăzută făcuse ca în toată această poveste să existe un asemenea echilibru interior, încât tot ceea ce avea să fie între ei să pară că nu este cu nimic diferit decât ce fusese până atunci.

Doctorul Gurameto cel mare nu numai că era mai mătăhălos și mai vârstnic decât celălalt, dar, în plus,

studiase în Germania, un stat mai impunător și mai puternic decât Italia, țara în care își făcuse studiile doctorul Gurameto cel mic. Iar dacă dușmănia întârzia totuși să apară între ei, localnicii erau convinși că ea era undeva pe aproape, camuflată cu grijă și, ca atare, fiind cel mai acut sentiment de ostilitate existent printre medicii din oraș, avea să iasă într-o bună zi la suprafață, chiar cu surle și trâmbițe.

Aceasta îi stimula pe concetățeni să vadă relația dintre cei doi drept una vulnerabilă, ușor de deteriorat. Iar convingerea asta provenea, probabil, și din faptul că, în profesii cum era a lor, oamenii acceptă cu greu egalitatea valorilor, așa încât abia așteaptă momentul când s-o poată contesta. Până acum, doctorul Gurameto cel mare ieșise învingător în toate situațiile, deși acest cuvânt, în contextul dat, putea părea foarte „tare", la fel de exagerat cum părea cuvântul „învins" pentru celălalt.

Când, cu patru ani în urmă, avusese loc ceea ce unii numiseră invadarea Albaniei de către Italia, iar alții unirea Albaniei cu vecinul de peste mare, evenimentul a părut special conceput pentru a strica echilibrul, mai exact pentru a reabilita o dată pentru totdeauna prestigiul doctorului Gurameto cel mic față de doctorul Gurameto cel mare. Confuzia a ținut mult timp după aceea. Se părea la un moment dat că cel mic avea să piardă partida, după care lucrurile luaseră o cu totul altă întorsătură. El însuși,

ca de obicei, nu dădea nici un semn care să lămurească lucrurile, în vreme ce doctorul Gurameto cel mare avea o expresie din ce în ce mai ciudată pe chip. Această mimică, ce-i dădea un aer și mai posomorât ca de obicei, era interpretată de concetățeni în cele mai felurite moduri. Se ajungea astfel la explicații hilare, precum cea publicată de o revistă de umor, care-i considera rictusul drept proiecția îndepărtată a supărării lui Adolf Hitler din ziua în care prietenul său Benito Mussolini debarcase în Albania fără să-l anunțe.

În fine, după zăpăceala din primele săptămâni, doctorul Gurameto cel mare ieșise cu o autoritate sporită, ceea ce era interpretat de către unii drept un paradox, în vreme ce alții, mai realiști, făcând abstracție de prezența italiană și de micile certuri dintre Il Duce și Hitler, pariau pe aliatul cel mai mare, Germania, fără de care Italia și doctorul Gurameto cel mic ar fi fost niște bieți orfani.

În toamna acelui an a avut loc un eveniment neașteptat: după capitularea ei neașteptată, Italia și-a pierdut marele aliat. De când lumea și pământul, ruperea alianțelor e ceva obișnuit, dar ceea ce i se întâmplase acum Italiei depășea orice închipuire. Și, de parcă asta n-ar fi fost de ajuns, în loc să atragă compasiunea fratelui mai mare, capitularea Italiei avea să

trezească mânia germană. După ce a calificat-o drept trădătoare, a ofensat-o și a umilit-o în fel și chip, pentru că supărarea nu i-a trecut nici așa, Germania le-a ordonat propriilor soldați să-i împuște pe loc, cum se procedează cu dezertorii, pe foștii aliați.

Evenimentele se derulau cu o asemenea repeziciune, încât chiar și orașul Gjirokastra, unde analiza evoluțiilor europene era o practică obișnuită pe la colțuri, părea că și-a pierdut dreapta judecată.

Confuzia era așa de mare, încât, pentru prima oară, cele întâmplate n-au mai fost raportate la relația dintre cei doi medici Gurameto. Într-adevăr, evenimentele erau mult prea surprinzătoare și inedite pentru ca ocazia să poată fi irosită: Italia era căzută în genunchi, armata germană înainta din sud, din Grecia, pentru a nu lăsa Albania neocupată, iar doctorii Gurameto cel mare și Gurameto cel mic erau ca întotdeauna acolo, în mijlocul orașului. Totul părea pregătit, numai că momentul trecuse. Oamenii clătinau din cap, oftau, apoi, cu un aer filozofic, ajungeau la concluzia că o dovadă mai bună a dramatismului situației decât scăparea aceea nu puteai găsi.

Și, cu cât analizau mai amănunțit situația, cu atât mai complicată, ca să nu spunem dramatică, părea aceasta. Italia capitulase, asta o știau până și copiii, dar care era acum statutul Albaniei? Capitulase și ea împreună cu Italia, sau aici ceva trebuia clarificat, ceva ce, oricât te-ai fi străduit, devenea parcă tot mai confuz.

Uneori, întrebarea se punea mai concret: știind că Albania era a treia componentă a statului italian prăbușit, avea să se abată asupra ei o treime din supărarea germană?

Răspunsul nu era ușor de dat. Că asupra Italiei avea să cadă o parte din răzbunarea germană era clar pentru oricine, nimeni însă nu îndrăznea să presupună ce se va întâmpla cu celelalte două părți: Abisinia și Albania. Unora le părea mai firesc ca uraganul german să se abată asupra negrilor din Abisinia, în vreme ce alții credeau că răzbunarea pe negrii aceia amărâți nu oferea nici o satisfacție, pentru că ei, chiar și așa, erau vai de mama lor. Pe scurt, era evident că mânia germană avea să se abată asupra Albaniei. Cu atât mai mult, cu cât trupele germane se aflau la mai puțin de șaizeci și patru de kilometri depărtare, așa încât, cu siguranță, lupul flămând va dori să dea iama prin turmă.

Teama se întinsese peste oraș, când s-a petrecut ceva neașteptat, care a pus capăt tuturor îndoielilor. Într-o dimineață, două avioane necunoscute au aruncat mii de „fluturași" deasupra orașului. Textul era scris în două limbi, în germană și-n albaneză, și clarifica tot ce era de clarificat. Trupele germane nu ocupau Albania, ci doar cereau permisiunea să o străbată. Erau trupe-prietene. Și nu numai că nu aveau nimic să-i reproșeze Albaniei, ci o eliberau chiar de sub detestata ocupație italiană. Îi aduceau Albaniei

libertatea ce-i fusese răpită. Recunoșteau Albania etnică, cu Kosova și Çameria[1] între granițele ei. Trupele germane...

Oamenilor nu le venea să-și creadă ochilor. Era prea frumos ca să fie adevărat și totuși textul era acolo, în fața lor, redactat nu în una, ci în două limbi.

După ce s-au asigurat că totul e adevărat, iar cei neîncrezători au pronunțat obișnuitele cuvinte în asemenea situații: de unde știu ăia de acolo, de sus, ce se petrece aici, pe pământ (prin „ăia de sus" înțelegându-se când înalții comandanți germani, când avioanele care aruncaseră „fluturașii"), s-ar fi părut că, în cele din urmă, orașul se eliberase de spaime.

Oarecum liniștiți, oamenii au început să facă fel de fel de presupuneri asupra manifestelor căzute din cer. Ca întotdeauna, existau păreri și păreri. Unora le convenea modul acesta de a comunica. Era clar și direct. Nici o șmecherie la mijloc. Să ataci ditamai statul, noaptea, ca un tâlhar, violându-i frontierele, iar dimineața să spui cu nerușinare: tu m-ai atacat... Nu, acum fusese altceva. Acest mod de comunicare, ziua în amiaza mare, era o treabă curată. O treabă de gentlemani, pe cuvânt, ca și când și-ar fi trimis cartea de vizită. Și încă în două limbi...

Măi, dar naivi mai sunteți, îi întrerupeau ceilalți. Păi tocmai chestia asta cu cartea de vizită este cea

---

1 Provincie în nordul Greciei, locuită majoritar de albanezi. (N. tr.)

mai mare ofensă ce i se poate aduce unui stat. Mai ales unuia eroic ca al nostru. Stat albanez, mâine la ora zece dimineața sunt acolo, ieși de mă întâmpină și fă-te că nu auzi ce se spune despre mine, fă-te că nu vezi tunurile și tancurile mele, pentru că eu sunt germanul cel bun, eu vin cu flori și vă aduc civilizația. Măi, proștilor, voi chiar credeți balivernele astea?

Oricum ar sta lucrurile, mai bine să arunce o carte de vizită decât o bombă, se apărau ceilalți.

O ultimă intervenție în această dezbatere era cea a legaliștilor, a celor care respectau regulile, legea și ordinea în stat. Aceștia aveau și ei o nelămurire. O neliniște oarecum ciudată, aparent fără sens, inutilă: bine-bine, spuneau ei, Germania și-a exprimat poziția, dar Albania ce răspuns îi va da?

Întrebare care suna într-adevăr ca naiba. În loc să spunem slavă Domnului că nu ne-au făcut cârpă de șters podelele, cum au făcut cu Grecia, noi mai facem și nazuri. Iar aici erau amintite și două-trei proverbe, printre care nu lipsea acela cu capra fudulă care ține coada sus.

În vremea asta, cei mai înțelepți bodogăneau: așteptați, nu vă pripiți. Și scoteau la iveală câteva manifeste găsite chiar în dimineața aceea pe pragul casei. Deși nu erau tipărite pe hârtie lucioasă și nu căzuseră din cer, cum căzuseră celelalte (ca să nu mai spunem că erau scrise doar într-o singură limbă), acestea contraziceau „fluturașii" aruncați din avion. În ele era vorba despre război și numai despre război.

Germanii erau numiți cotropitori nemiloși, mai nemiloși decât italienii.

Oamenii nu știau ce să mai creadă, indecizie care nu-i împiedica să-și imagineze orice. După câte se părea, Albania era împărțită în două tabere, ceea ce la Gjirokastra nu conta. Se știe că erau momente când orașul acesta se credea mai deștept decât toată Albania la un loc. Iar cazul în speță era unul dintre acestea, câtă vreme, fiind primul mare oraș prin care aveau să treacă germanii, Gjirokastra urma să se confrunte nu peste multă vreme cu această problemă.

Capitolul al doilea

Despre fudulia deșănțată a acestui oraș existau diverse explicații. Cea mai răspândită era cea legată de singurătatea lui. Simțind că argumentația lor era destul de firavă, susținătorii acestei teorii se grăbeau să adauge că, în cazul acesta, cuvântul „singurătate" necesita o completare. Înconjurat de zone întinse cu care avea relații destul de proaste, orașul le părea locuitorilor din afara lui străin, ca să nu spunem chiar ostil. Spre nord, în spate, în afară de muntele sălbatic pe povârnișurile căruia mișunau vulpile și lupii, se aflau satele Laberiei, care, din pricina asprimii oamenilor și a locurilor, păreau la fel de inaccesibile. Vizavi, spre răsărit, peste râu și lunca acestuia, se înșirau satele Lungeriei, la fel de străine, de data aceasta datorită blândeții localnicilor. În sud, de-a lungul văii râului, erau satele minoritarilor greci, care, deși ignorate de orășeni, le bulversau acestora logica la fel ca și celelalte, dacă nu chiar mai rău. Era un sentiment

ciudat, care îi cuprindea mai ales noaptea, la culcare, având rareori motive reale și fiind de cele mai multe ori fără temei. Stârnit de prezența argaților greci care le lucrau ogoarele, acest sentiment făcea ca locuitorii orașului să aibă o părere deformată nu numai despre greci, dar și despre întreaga lume grecească, despre statul grec, ba chiar și despre limba greacă.

Și, ca și când tot acest talmeș-balmeș n-ar fi fost de ajuns, chiar în mijlocul balamucului, între oraș și zona greacă, ostil ambelor, se afla Lazaratul. Un sat mai ciudat și mai afurisit ca acesta n-ai fi aflat nicăieri. Pentru că n-au găsit o explicație verosimilă a ostilității sale față de Gjirokastra, cronicarii de ocazie se mulțumiseră să-l califice drept un fapt oarecum normal, câtă vreme dușmănia aceea, revărsată asupra orașului, nu răzbătea mai departe, spre centrul Albaniei.

Se spunea că în nopțile întunecoase, luminile orașului, deși slabe și îndepărtate, îi enervau pe sătenii de aici într-un asemenea hal, încât își ieșeau din fire și trăgeau cu pușca în direcția lor.

Aceiași cronicari ocazionali vedeau motivul dușmăniei în grandomania caselor cu etaj, unde sătenii bănuiau că huzuresc cuconițele de la oraș. Și pentru că nici casele nu puteau să intre la apă, și nici doamnele să-și pună basma și să devină femei obișnuite, ostilitatea căpăta de multe ori accente dramatice și, după cum se pare, așa avea să și rămână.

Orașul însuși, învățat de ani și ani cu toate acestea, nu cerea nici pace și nici mai multă înțelegere celor din jur. Orice alt oraș, aflat în fața unei asemenea dușmănii generalizate, s-ar fi aliat cu unul dintre vecini împotriva altuia, cu Laberia contra minorității grecești, de exemplu, sau cu Lazaratul împotriva Lungeriei. Dar el era ori mai prost, ori mai deștept decât celelalte orașe, ceea ce, la urma-urmei, e cam același lucru.

Nu numai că nu făcea nici o încercare de împăcare, ci, dimpotrivă, noaptea le sfida luminând feeric pușcăria, punctul cel mai înalt al cetății, care, la rândul ei, era punctul cel mai înalt al orașului. Cu aceste lumini provocatoare, pe care cei mai umblați le comparaseră cu cele din Atena, de pe Acropole, el își trimitea jur-împrejur mesajul: aici o să vă putrezească tuturor oasele, fără îndurare și fără pic de milă.

Amenințarea nu părea lipsită de sens, dacă ți-ai fi amintit că cei trei sute de judecători împărătești, rămași pe drumuri în urma dispariției Imperiului Otoman, se întorseseră acasă.

Întoarcerea lor ar fi putut pune pe picior de război orice oraș, oricât de pașnic ar fi fost, și cu atât mai mult Gjirokastra. Când el nu s-a putut împăca nici cu Lungeria cea liniștită, e clar că nu s-ar fi putut acomoda cu nimeni, se spunea pe ici, pe colo. Satele ei se înșirau la picioarele orașului, dincolo de luncă, cu biserici pline de lumânări și dangăt de

clopote la sărbători, cu izvoare și femei mai frumoase ca prin alte părți. Deși avea momente când părea o grămadă stearpă de bolovani, orașul vedea și auzea totul. Din satele Lungeriei dispăreau din când în când fete sau neveste tinere. Le căutau peste tot, la pârâu, la râpă, la stânele oierilor, până când un zvon venit pe aripa vântului dădea de știre că ele se află ascunse între zidurile de piatră ale Gjirokastrei.

Presupunerea că femeile acelea fuseseră răpite și duse în oraș nu se confirmase niciodată. Așa cum nu s-a lămurit vreodată nici misterul dacă erau într-adevăr răpite sau plecaseră de bunăvoie, învârtindu-se în jurul porților grele ca niște fluturi de noapte și fiind apoi absorbite pentru totdeauna de ele. Iar acolo, înăuntru, nu știa nimeni ce se întâmplă. Între cele două variante: erau fericite sau nu, mai apăruse și o a treia: deveniseră niște doamne, cum visaseră în copilărie, sau totul rămăsese un vis frumos?

Aceasta era situația în ajunul sosirii trupelor germane. Un vechi ideal, cum că în prag de pericol Albania se trezește și-și abandonează certurile interne, nu s-a adeverit.

Cu trei zile înainte ca avangarda germană să treacă frontiera de stat, situația se prezenta în felul următor:

Satele din Lungeria, retrase în spatele căsuțelor și turlelor de biserici, n-aveau să se amestece, pare-se, în acest talmeș-balmeș. Pentru că problema lor numărul

unu în timpul oricărei ocupații era răpirea fetelor, vestea că nemții nu se evidențiau deloc din acest punct de vedere (ba chiar că, în Albania, ei vor onora virtuțile morale curate ca apa de izvor ale localnicilor, așa cum spuneau cel puțin „fluturașii" aruncați din aer) făcea ca zelul lor împotriva noilor ocupanți să se domolească vizibil.

Pentru minoritarii greci, faptul că trupele veneau din Grecia învinsă și umilită era suficient ca să-i facă să-și plece capul și să se roage Domnului să fie lăsați în pace. La Lazarat, însă, din exact aceleași motive, dar luate invers, pentru că tocmai germanii fuseseră aceia care rupseseră coarnele Greciei, vecinul cu care localnicii nu se împăcaseră niciodată, venirea acestora era privită dacă nu cu simpatie, măcar cu calm și indiferență.

Altfel stăteau lucrurile în Laberia. Opiniile pro și contra comunismului, transformate ici-colo în pro și contra germanilor, după disputele verbale eșuate, deschiseseră calea conflictelor armate. Și pentru că, de obicei, gloanțele sunt mai multe decât cuvintele, erau puține șanse ca incidentele să înceteze.

Ceea ce în satele din jur se rezolva zgomotos și brutal, în oraș se desfășura cu tact, în odăile mari de la etajul al doilea, pline de milieuri și dantele, în fața ceștilor cu cafea, trecându-se din mână în mână binoclul cu care se ținea sub observație drumul mare, pe unde „avea să vină războiul".

Existau două opinii. Comuniștii, ca de obicei, cereau cu multă îndârjire să se riposteze. Naționaliștii nu s-ar fi opus, dar erau împotriva pripelii și îndârjirii celorlalți. După părerea lor, înverșunarea aceea i se potrivea Rusiei, nu Albaniei. Tot ei mai spuneau că Albania n-avea de ce să se arunce orbește înainte, fără a-și vedea interesul. Germania era, într-adevăr, agresoare, dar nici Rusia bolșevică nu era mai bună. În plus, Germania aducea înapoi Kosova și Çameria, în vreme ce Rusia, în afară de colhozuri, nu aducea nimic. Culmea e că expresia „Albania etnică", din manifestul german, în loc să-i bucure, îi enervase și mai mult pe comuniști. S-ar fi părut că hotărârea lor de a se împotrivi tocmai de acolo venea. Și era normal, câtă vreme în fruntea lor se aflau doi sau trei comandanți sârbi, pentru care cuvintele „Albania etnică" erau cea mai cumplită ofensă.

Cu fiecare oră, părerile oamenilor se schimbau semnificativ. La cafenea, bărbații se certau mai abitir ca femeile. Treci, domnule german, așa cum ai promis: tranzit. Nu mă provoca, nu te provoc. *Achtung!* Le-ai rupt gâtul Greciei și Serbiei? Treaba ta! Mie dă-mi Kosova și Çameria, *jawohl*!

Dintre toate presupunerile, s-a adeverit cea mai rea. La intrarea în oraș, pe șosea, avangarda germană a fost întâmpinată cu focuri de armă. Fără multe

vorbe, fără avertisment. Fusese, pur și simplu, o ambuscadă.

Cei trei motocicliști din capul coloanei făcură o manevră de întoarcere și se repeziră înapoi. Atentatorii, la fel, dispărură și ei înghițiți parcă de tufișurile de pe marginea drumului.

Vestea a ajuns imediat în cele două cafenele din centru. Ca de obicei în asemenea situații, oamenii s-au grăbit să plece, pentru a ajunge fiecare cât mai repede acasă la el. Salutându-se la despărțire, schimbau câte o ultimă impresie, majoritatea învinuindu-i pe comuniști că, la fel ca și în alte rânduri, lansaseră o provocare, după care o rupseseră la fugă. Alți câțiva bodogăneau împotriva celor care cerșeau pace în orice condiții.

Înainte de a se auzi închizându-se porțile grele ale caselor, o altă veste a făcut înconjurul urbei: din cauza trădării lui, orașul avea să fie pedepsit.

Dar ceea ce avea să-i lase pe toți cu gura căscată nu era pedeapsa în sine, ci modalitatea neobișnuită prin care era aplicată: orașul urma să fie aruncat în aer. Desigur că era ceva teribil, doar că la prima vedere avea de-a face mai puțin cu groaza și mai mult cu rușinea.

Locuitorilor le-a trebuit ceva timp să se dumirească. Aveau deci să fie aruncate în aer casele de piatră, arhivele, apoi cei trei sute de judecători otomani, vilele cucoanelor și, după asta, cucoanele înseși, cu

pijamalele lor de mătase, chiloțeii și mărgelele de la gât, care se vor împrăștia în final peste tot ca grindina.

În fața unui asemenea tablou înfricoșător, oamenii și-au reluat disputele de mai-nainte. Uite ce ne-au făcut comuniștii. Ba voi ne-ați făcut asta, crezând că ați și primit înapoi Kosova și Çameria. Nu, nu, voi ați aţâţat lumea la luptă. Cum adică, noi să luptăm, iar voi să vă uitați? Noi n-am spus c-o să luptăm, voi ați declarat asta, mincinoșilor. Ai ieșit să te bați? Nu mai dai înapoi. Luptă, mori acolo, da' nu spăla putina!

Uite, așa se certau, dar pentru că lupta argumentelor e obositoare, oamenii se întorceau la întrebarea de bază: cine a tras în germani? Cine a deschis focul? Tăcerea care urma nu era mai puțin obositoare, așa încât, cu voie, fără voie, se ajungea din nou la ciudățenia pedepsei: aruncarea în aer. Era neobișnuită, e adevărat, dar mai ciudată decât ea era ceea ce nu se spunea: rușinea. Despre pedepse aplicate unor orașe se auzise întotdeauna, de-ai fi spus că, de la facerea lumii, nu existaseră decât asemenea grozăvii. Orașele erau asediate, li se tăia apa, li se bloca aprovizionarea, erau bombardate, lovite cu berbecul, li se doborau zidurile, erau arse, șterse de pe fața pământului, ba chiar se ara și locul în care se aflaseră, se ara și se împrăștia sare, pentru ca nici iarba să nu mai crească. Așa li se întâmpla orașelor, cumplit, dar bărbătește, în vreme ce a-l dinamita era cu totul altceva...

În cele din urmă s-a înțeles de unde apăruse sentimentul acela de rușine: nenorocirea aceea provenea din alt registru, semăna mai mult cu pedepsele aplicate femeii. Oare am auzit eu bine, sau m-au înșelat urechile, se întrebau oamenii așezându-se la masă. Sensul ascuns al gândului, atât de clar la prima vedere, devenea din ce în ce mai cețos. Să se arunce în aer, să se legene, să sară în sus, toate acestea făceau parte din arsenalul femeii. Pe scurt, acestui oraș, care se mândrise mereu cu existența lui bărbătească, îi era dat să moară ca o femeie.

Aveau să se bucure, în final, vecinii, pe care el îi disprețuise atât de mult. Poate că o să le pară și rău. Pentru prima oară în viață, dar degeaba, căci va fi prea târziu.

La acest punct, odată cu vorbele, oamenii se amărau și mai tare. Bărbaților nu le mai rămânea altceva de făcut decât să-și întoarcă privirea, ca să nu li se vadă lacrimile din ochi, în vreme ce femeile, ca orice femei, plângeau deja.

Ceea ce se apropia odată cu seara nu avea o denumire proprie. Ar fi trebuit să se numească „liniște", deși, din pricina profunzimii ei, semăna atât de puțin cu liniștea, încât aceasta, în comparație cu ea, putea fi considerată gălăgie.

Cei care apucaseră să plece plecaseră, o parte către satele din Lungeria, alții spre Muntele Lat, acolo unde lupii și vulpile, după cum își închipuiau ei, aveau să fie mai puțin cruzi.

Cunoșteau zgomotul tancului, dar din cauza așteptării îndelungate, acesta le părea diferit, așa că mulți dintre localnici își imaginau că duduitul acela prelung nu este altceva decât un zgomot de explozie, ca și când germanii ar fi descoperit un explozibil nou, cu care trecuseră deja la pedepsirea orașului.

Tancurile germane apărură, în cele din urmă, deplasându-se unul în spatele celuilalt pe șosea, negre și disciplinate. Primul se opri la pod, se întoarse în loc și-și îndreptă țeava tunului spre oraș. Al doilea făcu la fel și, imediat după el, al treilea, al patrulea, al șaptelea și toate celelalte la rând.

Sensul celor întâmplate se dezvălui brusc, clar, fără nici o ezitare, ca și când, odată cu huruitul lor ritmic, tancurile aduseseră cu ele și un alt mod de a vedea lumea. Încă înainte de prima explozie, locuitorii orașului au înțeles nu numai mesajul, ci și această nouă viziune. Vechiul lor oraș lovise avangarda armatei germane. El avea să fie pedepsit conform legilor războiului, care nu țineau cont de nazurile lui, de vârstă sau chiar de nebunia care-l cuprindea uneori.

Primul proiectil zbura, în timpul acesta, pe deasupra acoperișurilor, când un bătrân din neamul Ka-

ragjioz ar fi spus: dacă de ghiulea scapi cât ai clipi din ochi, bubuitul ăsta cumplit te omoară!

Bombardamentul a ținut ceva vreme. În adăposturi, sub proiectilele care, după ce loviseră periferiile, se apropiau încet-încet de centrul orașului, oamenii rosteau cuvinte pe care le credeau ultimele, își făceau testamentul și se rugau.

Brusc, bubuiturile au încetat. Curioșii care ieșiră primii din pivnițe pentru a vedea ce se întâmplă se mirară că în jur orașul era încă în picioare. După care mai aflară ceva. Ceva legat de întreruperea bombardamentului, ceva neclar și misterios. Careva dintre localnici, de pe un acoperiș oarecare, fluturase o pânză albă, dându-le germanilor semnalul că orașul capitulează.

Au fost destui aceia care au crezut, dar și mulți dintre cei care au avut mari îndoieli.

În timpul acesta, bombardamentul încetase într-adevăr, zgomotul de motoare reîncepu, iar tancurile prinseră să urce spre oraș.

Între timp se lăsase seara, vreme la care suspiciunile devin mult mai copleșitoare. Cine ridicase steagul alb? Întrebarea următoare: oare cine trăsese asupra avangardei germane? părea acum banală, ca formulată de un copil. Se bănuia că avea să capete repede un răspuns, ba chiar că mulți aveau să se împăuneze cu răspunsul, în vreme ce, în cazul celălalt, omul cu steagul alb își va regreta gestul nedemn.

Nu numai el, dar nici casa de pe care se fluturase bucata de pânză albă nu a fost depistată vreodată. De undeva, de aici, susținea nesigur unii care își închipuiau că au văzut scena. Alții făceau fel de fel de presupuneri asupra persoanei, dar, când venea vorba de nume sau, cel puțin, de casa cu pricina, oamenii ridicau din umeri, ca și când această rușine, dacă-i puteai spune așa, făcea parte din categoria celor ce se pot imputa unui oraș întreg.

Asupra acestui punct erau cu toții de acord, mai mult chiar, atunci când cineva a găsit o nouă explicație a celor întâmplate, o explicație mulțumitoare pentru toată lumea, oamenii au răsuflat ușurați. Lucrurile erau de o simplitate uluitoare: dacă ar fi fost căutat vreodată omul sau fantasma ce ar fi putut ridica steagul alb al capitulării, rezultatul căutării ar fi fost un fiasco total, pentru simplul motiv că nu mâna omului fluturase petecul de pânză, ci, pur și simplu, vântul de septembrie. Vântul de septembrie era deci cel care, după ce umflase perdelele albe de la vreo fereastră uitată deschisă, în vreme ce oamenii se aflau în pivniță, scosese perdeaua dincolo de geam și o fluturase de câteva ori prin fața germanilor.

Pe scurt, locuitorii puteau să stea liniștiți, pentru că gestul acela nu provenea dintr-o slăbiciune de moment și nici dintr-un act de trădare, ci fusese doar mâna destinului, cea care, cu ajutorul vântului, făcuse ceea ce trebuia făcut. Și totul atât de perfect,

încât vântul, așa cum scosese perdeaua afară, la fel de brusc o și împinsese înăuntru, îndată după aceea... Așa încât nimeni, nici mâna, nici fereastra, ba nici măcar casa de unde fluturase steagul alb nu vor fi descoperite vreodată.

Capitolul al treilea

Era aceeași zi, dar, după lungul moment de năuceală, nu le venea să creadă. Nici vorba nu se mai lega ca mai-nainte. Amurg. Partea a doua a zilei. Ultima ei parte. Cea vicleană, care sute de ani reușise să-și ascundă vechea invidie față de miezul zilei, mai exact față de prima ei parte, cea numită zi plină. Își mascase, așadar, cu dibăcie răutatea, pentru a și-o scoate la iveală brusc în acel mijloc de septembrie.

În paralel cu aceasta, oamenii simțeau totuși un soi de recunoștință în fața destinului, care-i ferise de nenorociri și mai mari, uitate de mult, cum era de exemplu Nopțigemene, un monstru calendaristic lipsit de înfățișare, un fragment de timp unic, apărut naiba știe de unde, din ce hăuri ale universului, și alcătuit din două nopți contopite, după ce sugrumaseră ziua dintre ele, la fel cum erau ucise femeile adultere în vechile familii gjirokastrite.

E la mintea cocoșului că pornirea spre asemenea speculații apărea pentru că localnicii își pierduseră una dintre calitățile de care erau atât de mândri, și anume logica lor de fier. Și încă asta nu era tot. Pentru că-și pierduseră nu numai logica de fier, ci chiar și pe aceea obișnuită, de toate zilele.

Și totuși, cu bruma de judecată care le mai rămăsese, ei își închipuiau că tot mai înțeleg câte ceva. Credeau, de pildă, că germanii renunțaseră să mai arunce orașul în aer și că aveau să urmeze niște execuții masive, dar cine erau nefericiții care urmau să fie împușcați nu se aflase încă. Probabil că undeva se duceau niște tratative cu nemții, dar era greu de aflat unde și mai ales cine cu cine negocia. În schimb, urechile cele mai antrenate prindeau pașii furișați, șovăitori în noapte, ai celor care ar fi vrut să divulge ceva și nu știau unde, dar și ai celor care, deși știau, nu voiau s-o facă.

Între timp, se zvonise altceva. Să spui că era ceva neașteptat ar fi fost mult prea puțin. Ceea ce se auzea era atât de incredibil, încât nu putea fi comparat decât cu spusa unuia care, aflat în colții lupului, paralizat de frică, se rugase: fă, Doamne, să fie un vis!

Ceea ce se zvonea era într-adevăr ceva ce începuse ca o veste proastă, transformată în ultimul moment într-una bună. Cu alte cuvinte, un fel de salvă de mitralieră, dar cu un sunet complet diferit, de parcă s-ar fi inventat niște mitraliere noi care cântau în loc să pârâie.

Oameni buni, dar ce mitralieră e asta, care trage cu muzică de Strauss, se miraseră fiii lui Shamet, amândoi cântăreți în fanfara Primăriei. Apoi deveni clar că salvele sau muzica, ori amândouă împreună nu veneau din Piața Primăriei, ci dinspre... dinspre casa... doctorului... Gurameto cel mare.

Înainte de a exclama: a înnebunit doctorul Gurameto, un sentiment justificat de vinovăție i-a făcut pe oameni să ezite. Era un regret imens și profund față de scăparea aceea impardonabilă: uitaseră de cei doi doctori, Gurameto cel mare și Gurameto cel mic.

Cum se întâmplase, când și de ce? Cum de tocmai în mijlocul tămbălăului care avea legătură cu toate evenimentele importante din lume, căderea și ridicarea unor state, ruperea de alianțe, schimbarea granițelor și a drapelelor, fuseseră uitați tocmai cei care, în acest context, nu trebuiau uitați nicicum, și anume doctorul Gurameto cel mare și doctorul Gurameto cel mic? Fuseseră uitate rivalitatea, comparațiile forțate și, desigur, fluctuațiile de autoritate ale fiecăruia și lucrul acesta era la fel ca și când oamenii și-ar fi pierdut busola, barometrul care arată presiunea aerului, creșterea și scăderea temperaturii, ca să nu mai amintim aici de buletinul bursei, devalorizarea monedei și chiar prăbușirea băncilor elvețiene în cazul unei invazii germane... În concluzie, se defectase mecanismul interior, acela pe care orice oraș îl are în

ființa lui și, cu toate că fiecare dintre noi îi aude tic-tacul, nimeni nu știe unde se află.

Și iată că acum Gurameto cel mare se răzbuna. M-ați uitat, da? Acum să vedeți cum am să vă joc eu! Și pune gramofonul să urle și să-i înnebunească pe toți.

Bănuiala aceasta, ca majoritatea suspiciunilor născute din pripeală, fu pusă imediat sub semnul întrebării. Doctorul Gurameto nu avea asemenea apucături și, în plus, nu dădea doi bani pe nimic.

Și totuși, ce se întâmplă la el acasă? Muzica se putea auzi de departe. Dar de ce, cu ce prilej? se întrebau toți.

Două noi ipoteze apărură pe loc. Conform uneia, doctorul Gurameto le făcea în necaz germanilor. N-ați ocupat, da? Credeți că ne-ați umilit și ne-ați pus în genunchi? Nici pe departe. Uite, chiar sub ochii voștri eu îmi logodesc fata fără să mai amân, pentru că albanezul, după tradiție, nu amână nici ora, darămite ziua. Eu o să fac abstracție de prezența voastră, iar voi, dacă vreți, tot după tradiția noastră, sunteți bine-veniți, căci prieteni sau dușmani, poarta mea este deschisă pentru oricine.

Dacă zvonul se confirma, atunci doctorul Gurameto cel mare era mare într-adevăr, pe cuvânt de onoare; și, chiar dacă numai în gând, se scanda: trăiască Gurameto cel mare, eroul orașului. Și, tot atunci, oamenii își aminteau și de celălalt, Gurameto cel mic,

despre care, firește, se spunea: jos cu cel mic, la naiba cu el, este rușinea cartierului și a orașului!

Dar această poveste nu a durat mult. Conform unui zvon de ultimă oră, doctorul Gurameto nu avea nici o logodnă în familie, iar petrecerea de la el nu era în nici un caz o sfidare la adresa nemților, ci, dimpotrivă, fusese organizată în cinstea lor. Cu alte cuvinte, îi invitase pe străini la cină, pentru a le transmite: dimineață v-au întâmpinat cu gloanțe la intrarea în oraș? Eu, dimpotrivă, vă primesc cu pâine și sare, cu vin și muzică!

Iritarea produsă de gestul doctorului părea să cuprindă tot orașul. Erau destui aceia care afirmau că bănuiseră de mult că doctorul o să-și lepede masca și o să-și arate adevăratul chip de filogerman, în vreme ce alții îl porcăiau și-l numeau Iuda orașului și rușinea Europei, neprecupețindu-și în același timp laudele la adresa doctorului Gurameto cel mic, a pricăjitului, pirpiriului doctor care ședea în umbră alături de ceilalți, modest, dar ce erou se ascundea în el, Doamne!

Nu era greu de observat că din casa cu ferestre întunecate a doctorului Gurameto cel mic nu răzbătea nici cel mai mic zgomot, în vreme ce dincolo, la Gurameto cel mare, nu numai că era lumină ca ziua, dar muzica răsuna din ce în ce mai tare, întreruptă din când în când de strigăte și toasturi în limba germană.

Ca pentru a-i mai acorda unele circumstanțe atenuante, prietenii doctorului Gurameto cel mare puseră din nou pe tapet varianta nebuniei care-l lovise în ultima vreme. Era evident că, în toată istoria asta, cineva nu-i în toate mințile. Ceea ce nu se știa era cine înnebunise, Gurameto, nemții sau toți laolaltă.

Între timp, ca să le facă în necaz celor dintâi, tabăra anti-Gurameto veni cu argumente noi. Și merseră atât de departe cu răutățile, încât putură să jure că salvele de mitralieră erau într-adevăr însoțite de muzică, unii dintre ei insistând chiar că începuse executarea ostaticilor, dar nu în Piața Primăriei, ci în pivnița doctorului.

Alții întinseră și mai mult coarda și afirmară cu mâna pe inimă că, din când în când, erau scoși din pivniță doi sau trei ostatici, aleși de nemți, cum ar fi, de exemplu, evreul Jakoel, și erau împușcați pentru distracție chiar în salonul în care se desfășura petrecerea!

Împușcă-i, cu alte cuvinte, fă-le autopsia chiar pe masă, ia organele pentru bravii soldați germani și închină apoi un pahar pentru prietenia albanezo-germană.

Acest scenariu exagerat și, mai ales, imaginea fabuloasă a doctorului Gurameto cel mare cu instrumentele chirurgicale în mână, măcelărind cadavre în mijlocul petrecerii, a făcut ca revenirea la realitate să se producă mai repede, iar orașul să-și recapete un

lucru cu care se mândrea, cel puțin în ultimii șase sute de ani, și anume luciditatea.

Era adevărat că locuința doctorului Gurameto cel mare era luminată *a giorno* și zumzăia de bună dispoziție, că după Brahms se auzise Lili Marlen, dar la fel de adevărat era și că în Piața Primăriei mitralierele sclipeau înșirate la rând, iar în fața lor, ostaticii, legați doi câte doi, tremurau în răcoarea nopții.

Era chiar frig. Dinspre munte, vântul din nord sufla din ce în ce mai rece, așa cum se întâmplă de regulă în momente de cumpănă. Ostaticii erau încă acolo și așteptau. Nu se deschisese focul, iar soldații, cu căști de război, întorceau din când în când privirea spre casa de unde se auzea muzica. Se mirau, desigur, dar mai mirați și mai neîncrezători decât ei erau ostaticii.

Pentru că nici nu puteau să-și imagineze niște lucruri atât de diferite precum piața aceea întunecoasă, în așteptarea execuției, și cina cu cântece și șampanie din casa doctorului Gurameto, oamenii și-au spus imediat că, chiar dacă mitralierele și muzica fac parte din lumi diferite, există totuși o legătură misterioasă între ele. Care să fi fost acea legătură și, mai ales, dacă era benefică sau nu, asta încă nu era clar.

Între timp, odată cu notele din gramofon, în oraș se răspândea și explicația chinuitoare a celor ce se întâmplau. Orașul ținea minte, de sute de ani, și alte petreceri ciudate. Evenimente de tot felul, fericite și

sângeroase, cu cheflii gata-gata să se arunce de pe acoperiș de bucurie sau care se împușcau între ei în toiul dansului, cu oaspeți care o răpeau pe stăpâna casei sau erau găsiți otrăviți în zori, alături de gazdele lor. Și totuși, nici una nu se compara cu petrecerea din seara aceea. Pentru a dezlega misterul, erau pomenite alte serate, majoritatea cu final tragic, pentru că, după cum se pare, acestea se țin cel mai bine minte.

Coborând tot mai adânc în istorie, unii și-au amintit despre cina lui Christos, povestită în scrierile sfinte, siguri că acolo vor descoperi, până la urmă, cheia misterului. Erau prezente acolo toate personajele: Christos însuși, cu sufletul plin de tristețe, apostolii, ba chiar și Iuda Iscariotul. Astfel li se părea că se apropie de adevăr și, la fel ca în poveste, el începuse chiar să se dezvăluie. Că doctorul Gurameto nu era Christos și, cu atât mai puțin, musafirii lui germani nu erau apostolii, asta era limpede, dar și să-i compari cu Iuda ar fi fost prea mult. Bolborosind rugăciuni: iartă-ne, Doamne, că am apucat pe căi greșite, oamenii renunțau la orice presupuneri.

În cartierele mai îndepărtate, acolo unde casele erau mai rare, localnicii se mulțumeau cu zvonurile vechi, pentru că cele noi ajungeau mai greu la ei. La fel ca în urmă cu o oră, încă se mai certau în legătură cu mitralierele muzicale, ba chiar, Shaqo-bei Kokobobo, care cândva se aflase din întâmplare pe frontul ruso-prusac, susținea că toate astea sunt povești și că

ar recunoaște salva de mitralieră „schwarz" dintr-o mie, pentru că încasase câteva gloanțe în propria-i spinare. Iar când ceilalți i-o întorceau spunându-i că aici nu e vorba despre bulibășeala din Primul Război Mondial, ci despre Schubert, îl știi pe Schubert, el se bosumfla. Du-te, frate, de-aici, cu toți șuberții tăi cu tot, astea sunt născociri, nu mă convinge nimeni pe mine că mitraliera e foxtrot și tunul, vodevil.

Tocmai într-o asemenea casă izolată și-au amintit de o veche întâmplare, cunoscută din generație în generație drept o poveste de adormit copiii, unde se spune că gazda, onorând o înțelegere care spunea că trebuie să invite la cină un necunoscut, i-a încredințat fiului său această obligație. Iar fiul, mergând pe drum pentru a-l întâlni pe călătorul necunoscut, și speriat fiind, în apropierea cimitirului, se spune că aruncase invitația dincolo de gardul acestuia și fugise în întuneric, fără să știe că invitația căzuse pe un mormânt. Se întorsese apoi acasă și-i spusese tatălui: mi-am îndeplinit obligația, domnule tată. Dar iată că se deschide ușa și apare mortul cu invitația la cină în mână, îngrozindu-i pe oaspeți și pe cei ai casei: m-ați invitat, uite că am venit, nu mă priviți așa!

În timpul acesta, la doctorul Gurameto petrecerea continua. Încă nu se știa ce se întâmplă înăuntru, până în momentul în care un zvon de bun augur începu să se răspândească altfel decât până atunci, ca o boare de primăvară. Plutea delicat, vulnerabil ca

fluturele în zori de zi. Chiar și vântul din nord, cel care nu dădea înapoi în fața nimănui, s-ar fi părut că-i făcuse loc să treacă: ostaticii erau eliberați.

Vestea îi amuți pe toți. Vorbele păreau că-și pierd orice sens. Ostaticii... da... ostaticii nu... sunt împușcați... ci... da... sunt eliberați. Cu alte cuvinte, n-aveau să se prăbușească străpunși de gloanțe unul peste altul, în Piața Primăriei, ci vor pleca, unul după altul, fiecare acasă la el. O, Doamne! Și această minune fusese făptuită de doctorul Gurameto cel mare!

Recunoștința nu mai avea margini. Genunchii se înmuiau, gurile se deschideau spasmodic, ochii sclipeau. În cele din urmă oamenii se eliberară de emoție. Să-l ovaționăm pe doctorul Gurameto cel mare, dar să nu-l uităm nici pe cel mic!

Niciodată tentația de a-i compara, de a-l coborî pe unul în beneficiul celuilalt nu cunoscuse o asemenea întorsătură nebunească. Convins că ar trebui să-i cadă în genunchi doctorului Gurameto cel mare, să-i spele picioarele cu lacrimile recunoștinței și să-i ceară iertare pentru bănuielile nedrepte, orașul trebuia în același timp să-l condamne pe cel care se bucurase prea devreme de dizgrația eroului, pe tizul său, Iuda și rușinea Europei, doctorul Gurameto cel mic.

Uluit, la fel ca și susținătorii lui, acesta din urmă nu pricepea absolut nimic. Nu numai că nu-i dorise nicicând răul colegului său, ci toate semnele arătau exact contrariul. Totuși, aceasta nu a schimbat nimic

în deplasarea bruscă a acului barometrului, făcând să ia sfârșit o dată pentru totdeauna nesiguranța chinuitoare și scriind astfel epilogul unei povești de dușmănie atât de bine mascată.

Terminându-și treaba cu doctorul Gurameto cel mic, oamenii s-au întors, după cum era și normal, la problema principală. Priveau cu ochii umezi de lacrimi spre casa doctorului Gurameto cel mare, iar muzica ce se auzea de acolo le suna dumnezeiește, ba chiar și vechea lui casă li se părea mai falnică decât o catedrală.

Domolită pentru o vreme, curiozitatea pentru secretele doamnelor apăru din nou, atenuată oarecum de ultimele întâmplări. Oare ce se întâmpla acolo, dincolo de zidurile casei? Cum se desfășurau cina și toate celelalte? O fi fost adevărat că doamna Gurameto și fiică-sa dansau vals cu germanii, iar comandantul lor, maiorul von Schwabe, își pusese mască?

Această curiozitate avea să se întoarcă, mai devreme sau mai târziu, la prima întrebare, cea de la început, inevitabilă: ce-o fi în realitate această petrecere, numită încă de unii drept „cina rușinii", iar de alții „cina renașterii"?

În cele din urmă, din zvonuri, de la servitori, ori poate de la curierii care plecau și veneau în noaptea aceea, enigma avea să fie dezlegată.

Capitolul al patrulea

De fapt, iată ce s-a întâmplat. În acea după-amiază memorabilă în care tancurile și autoblindatele, după ce au urcat povârnișul, au intrat în oraș, dintr-o mașină blindată a coborât, în Piața Primăriei, însuși comandantul diviziei germane, colonelul Fritz von Schwabe, deținător al Crucii de Fier.

Înainte de a-și dezmorți picioarele, în timp ce însoțitorii săi așteptau primele ordine, el și-a rotit privirea jur-împrejur, cu o expresie care i-a uimit pe ceilalți. Și, ca și când asta n-ar fi fost de ajuns, la fel de gânditor, de parcă ar fi vorbit singur, a pronunțat câteva cuvinte: „Gjirokastra... aici am un prieten..."

Însoțitorii au crezut că glumește, lucru justificat și nu prea după o zi lungă și plină de neprevăzut. Dar colonelul a continuat pe același ton: un bun prieten, coleg de facultate... cel mai bun prieten... eram ca frații...

Cei din jur așteptau ca el să izbucnească în râs, cum făcea de obicei atunci când glumea și, după ce va spune „v-am păcălit", să explice de unde-i venise ideea.

Numai că nu se întâmplă nimic din toate acestea. Dimpotrivă, după ce-și privi la fel de gânditor însoțitorii, cu o expresie pe care nu i-o mai văzuseră până atunci, pronunță numele prietenului, facultatea pe care o terminaseră împreună la München și adresa acestuia: doctor Gurameto cel mare, alias *grosse doktor Gurameto*, Rruga Varosh, 22, Gjirokastra, Albanien.

Înainte de a se dumiri complet, însoțitorii auziră cum comandantul dă ordin să fie găsit și adus de îndată la el albanezul cu un nume atât de ciudat.

Patru soldați, călare pe motociclete cu ataș, cu mitralierele la piept și cu adresa doctorului în buzunar, o porniră în căutarea acestuia.

Pentru că localnicii nu ieșiseră încă din adăposturi, nimeni nu a văzut cele întâmplate, sosirea soldaților la poarta doctorului Gurameto, bătăile în poartă, plecarea lui cu ei.

În Piața Primăriei, ofițerii, care erau de acum convinși de cuvintele colonelului, văzând nervozitatea cu care acesta își aștepta prietenul, avură din nou un moment de îndoială. Era într-adevăr un bun prieten, frate cum spusese, sau era vreun albanez căutat ca să fie condamnat? Fără a-și bate prea mult capul, așteptau curioși să vadă dacă vestitul doctor avea să primească

vreo înaltă decorație sau să fie împușcat pentru cine știe ce crimă.

Motocicletele sosiră una după alta, cu același răpăit înfundat de motor, care acum nu mai mira pe nimeni, pentru că prezența enigmaticului doctor nu putea fi imaginată decât în acest context.

Nu părea să fie vorba nici de decorație, și nici de condamnare la moarte. Era altceva, ceva ce li se păru incredibil, lacrimogen, ca venind din secolul trecut sau și mai de demult, de pe vremea cavalerilor.

La început, doctorul păru dezorientat, ca și când nu și-ar fi recunoscut colegul de facultate (trecerea anilor, uniforma militară și, mai ales, cele două cicatrice de pe obraz fuseseră probabil motivul ezitării), dar apoi totul a fost perfect.

Îmbrățișările și, desigur, amintirile și lacrimile au fost atât de înduioșătoare, încât alte semne de întrebare au început să apară și să dispară într-o clipă... Își mai făcuse oare colonelul vizita medicală în ultima vreme? Apoi, pe de altă parte... asemenea declarații... atât de... O, *nein, nein*... nu poate fi așa ceva... Nici unul, nici celălalt nu păreau a fi... Totuși, era ceva ciudat... Colonelul von Schwabe, deși destul de tânăr și mic în grad, avea relații puternice la Berlin, la comandantul suprem... Știa multe lucruri inaccesibile altora... De exemplu, poate știa că acest doctor albanez ar fi putut fi numit în mod surprinzător... guvernator al Albaniei.

În timpul acesta, dovezile de prietenie dintre cei doi nu mai conteneau. Regăsirea fratelui pierdut, din străvechile balade, n-ar fi putut fi mai emoționantă.

Ca și când le-ar fi ghicit gândul, colonelul îi spunea ceva asemănător doctorului.

Nibelungen, da? Codul lui Lek Dukagjin[1], da? Îți amintești ce-mi spuneai la Taverna văduvei Martha? Jurământul albanez de credință, ospitalitatea.

Îmi amintesc, cum să nu, răspundea doctorul Gurameto cel mare.

Fără îndoială că era emoționat, dar o umbră ciudată îi întuneca din când în când privirea.

Colonelul avea și el uneori o expresie enigmatică.

Am așteptat atât de mult această întâlnire, spunea gânditor. Când se întâmpla să povestesc cuiva despre tine și despre Albania, ce citisem în Karl May și ce-mi spuseseși tu, mă luau drept nebun... Pentru că ei nu știau despre prietenia noastră... Nu știau că, atunci când eram în primejdie de moarte, la tine mă gândeam. Atât de mult m-ai obsedat, că aveam impresia că nu medicul nostru militar mă opera, ci tu... Îți amintești ce mi-ai zis odată, că ai visat cum te operezi singur?... Uite, așa mi s-a părut... Mă operai tu, chiar dacă instrumentele erau în mâna altcuiva... Tu m-ai salvat... m-ai făcut să renasc... m-ai chemat... mi-ai redat viața.

---

1 Personaj istoric din sec. al XV-lea, autorul unui cod legislativ care dăinuie și astăzi. (N. tr.)

Tăcu o clipă și duse mâna la frunte, acolo unde avea o cicatrice. Când începu din nou să vorbească, vocea îi era stinsă, tulburată.

Deci așa... când am primit ordinul... când mi-au spus: ia divizia de tancuri și du-te să ocupi Albania... primul meu gând a fost la tine. Era vorba nu să ocup, ci să salvez Albania, s-o unesc cu Reichul nemuritor și, firește, în primul rând, să te găsesc pe tine, fratele meu drag... Și uite-așa am pornit vesel spre tărâmul bunei credințe, cum îmi spuseseși tu...

Tăcu din nou, de data aceasta minute în șir.

În orașul tău, doctore Gurameto, au tras în mine.

Acum, vocea îi era răgușită și se înroșise la față.

Însoțitorii ascultau încruntați cuvintele colonelului. La rândul său, doctorul Gurameto aștepta încremenit, fără un cuvânt.

M-au lovit mișelește... Când avangarda s-a întors într-un suflet cu vestea – s-a tras în noi! –, primul meu gând a fost tot la tine. Din vina mea, pentru că crezusem în tine, împins de nostalgie și nechibzuit, i-am trimis la moarte. Și nu mă feresc să-ți spun, am urlat ca turbat: Gurameto, trădătorule, unde e credința ta albaneză, unde?

Uite unde a ajuns, murmurară însoțitorii colonelului... Chiar acolo unde bănuiseră și ei. Doctorul Gurameto cel mare era ca și condamnat.

Medicul însuși încremenise fără un cuvânt. Glasul colonelului devenea din ce în ce mai amenințător. Ți-am trimis mesaj. Ți-am aruncat mii de fluturași

din avion. Sosesc ca prieten. Te-am întrebat conform obiceiului: Mă primești sub acoperișul tău? Apoi, în loc de răspuns, tu ai deschis focul împotriva soldaților mei. Când i-am văzut cu capetele atârnând din ațașul motocicletei, nu-ți ascund că mi-a venit să urlu. Unde-s discuțiile noastre de la Taverna văduvei Martha, unde e prietenia ta, Gurameto? De ce taci?

În cele din urmă, doctorul reuși să îngaime:

N-am tras eu, Fritz.

A, așa? N-ai tras tu? Cu atât mai rău. A tras țara ta.

Eu răspund pentru ce fac eu, nu pentru ce face statul.

E același lucru.

Ba nu-i același lucru. Eu nu sunt Albania, cum nici tu nu ești Germania, Fritz.

A, așa?

Noi suntem altceva.

Colonelul își coborî privirea și rămase gânditor o bucată de vreme.

Altceva, murmură. Frumos spus. Ești un tip ciudat, Gurameto. Așa ai fost mereu, ieșit din comun. Ești Supraom, nu? Adică nu ești din lumea asta.

Și nici tu, Fritz.

Vrei să spui că de asta nu ne înțeleg ceilalți?

Poate. Dar eu am rămas așa cum am fost.

Eu, nu? Crezi că uniforma de pe mine, rănile astea, războiul, Crucea de Fier m-au schimbat? Îți spun fără șovăială că nu.

Dacă ar fi așa, Fritz... Dacă ești cel de odinioară, eu te invit la cină acasă la mine, așa cum spun legile ospeției despre care am vorbit. În seara asta te invit.

Colonelul duse mâna la frunte, ca și când ar fi primit o lovitură. Avea o privire de gheață, de parcă s-ar fi întrebat: să merg la cină în locul unde am fost lovit pe la spate?

Înainte de a răspunde ceva, îl îmbrățișă pe Gurameto, dar fără căldura de mai înainte. Acesta din urmă, interpretând îmbrățișarea ca pe un refuz, se încordă ca un arc. Totuși, spre mirarea lui, răspunsul fu altul.

Îți dau cuvântul meu că o să vin. Apoi, apropiindu-și buzele de urechea celuilalt, îi șopti: Nu cred că ai să mă dezamăgești.

Ultimele cuvinte le spuse jumătate în albaneză, jumătate în germana veche.

În vreme ce seara cobora peste oraș, doctorul Gurameto cel mare simți cum îl cuprinde o mare și misterioasă tristețe. Ascultând zgomotul pregătirilor pentru cină, ce se desfășurau la etaj, privi spre ușa casei, la care oaspetele avea să bată nu peste mult timp.

Musafirul sosi chiar la ora la care promisese, dar culmea, fără zgomot de motoare și pași cadențați, ca și când ar fi zburat peste oraș pentru a trece cât mai neobservat.

Și chiar așa și-a imaginat stăpânul casei venirea oaspetelui, drept care prima lui întrebare a fost dacă trebuie să tragă perdelele și să închidă gramofonul.

Spre uimirea lui, celălalt îi răspunse direct: în nici un caz. Când colonelul Fritz von Schwabe merge la cină, și mai ales în Albania, să fie aprinse luminile și să urle muzica, după cum cere tradiția.

M-ai invitat la masă și am venit! zise cu glas de tunet.

Vesel și plin de energie urcă scările, urmat de însoțitori, iar în spatele lor apăru un soldat cărând o ladă cu sticle de șampanie.

Așa intrară în salon, sărutară mâna doamnei și fiicei doctorului, fără a uita să-l salute solemn pe ginere.

Ocuparea locurilor în cameră, destuparea șampaniei și alegerea muzicii le luară o bucată de timp. Cele câteva clipe de ezitare, provocate poate de faptul că erau primii militari germani care intrau într-o casă albaneză, fură depășite când oaspeții luară loc la masă.

Și totul merse bine încă de la început. Se făceau urări zgomotoase, iar entuziasmul mesenilor se potrivea perfect cu clinchetul paharelor de șampanie, și acesta din urmă cu discuțiile vii și replicile spumoase. Colonelul și doctorul își făceau când și când destăinuiri la ureche, semn că se tachinau pe tema amintirilor din viața studențească, cu fete și băutură, în vreme

ce doamna Gurameto, veselă la rândul ei, nu dădea impresia că ar fi deranjată de ceea ce discutau bărbații.

O, Doamne, suspină colonelul la un moment dat. Deși vorbise în șoaptă, în clipa următoare în jurul lui se făcu liniște. O, Doamne, zise din nou, atâtea săptămâni, atâtea luni am visat să mă aflu aici...

Privirea i se umezi din nou. Vocea i se înmuie, la fel ca după-amiază, în Piața Primăriei.

Atâta vreme, continuă el în șoaptă, prin Europa asta pustiită de război, înconjurat de moarte și ură, n-am visat altceva decât o seară ca asta... Gurameto, prietene, când ți-am zis ceva mai devreme că zile întregi nu m-am gândit decât la tine, chestia asta ți s-a părut, poate, exagerată. Dar crede-mă, am fost sincer... Dintre toate casele posibile în care mi-am imaginat că voi fi găzduit, de pe tot continentul ăsta trist, prima și cea mai dragă mi-a fost casa ta.

Te cred, îi răspunse liniștit Gurameto.

Îți mulțumesc, frate... E de două ori mai prețioasă. O dată pentru că e a ta, și a doua oară pentru că e albaneză. Lek Dukagjin... Mă iei sub credința ta, stăpân al casei? Formule măreațe. Tot timpul m-am gândit, și nu degeaba, că vechiul nostru drept germanic seamănă cu al vostru... Coduri pe care lumea le-a uitat, pe care noi le vom aduce la lumină... Asta mi-am spus, bătând în sus și-n jos Europa înghețată... Aveam totul, câștigam totul, dar ceva tot ne lipsea...

Unul dintre ofițeri vru să profite de liniște pentru a ține un toast, dar privirea colonelului îl făcu să lase repede paharul jos.

Vorbele lui deveneau din ce în ce mai grave.

Și, cum ți-am zis, când am primit ordinul să ocup... adică să... ajung în Albania, primul meu gând a fost să ajung la fratele meu. Să-l găsesc oriunde o fi. Și uite că am venit... iar tu...

Tu...

Mesenii priviră unul la altul, apoi spre stăpânul casei, ca și când ar fi vrut să-i ceară ajutorul să evite discuția aceea.

Doctorul Gurameto era din nou încruntat.

Tu m-ai lovit, Gurameto... Pe la spate, cu viclenie.

Nu eu, spuse doctorul încet.

Știu. Dar tu știi mai bine decât mine că Lek Dukagjini... că legile lui cer sânge pentru sânge... S-a vărsat sânge german... sângele nu se șterge niciodată...

Doctorul Gurameto aștepta cu ochii închiși hotărârea celuilalt.

Optzeci de ostatici vor răscumpăra sângele acela... În vreme ce noi petrecem, ei sunt adunați... casă cu casă...

Chipul doctorului rămase imobil. Auzise ceva, dar crezuse că ordinul va fi anulat.

Toți îi așteptau răspunsul. Un răspuns trebuia să iasă printre buzele lui împietrite. Să întrebe, de exemplu, de ce-mi spui mie toate astea? Sau: te-am invitat ca

pe un prieten, onorează-mă așa cum te onorez și eu. Sau pur și simplu să rostească vechea formulă despre masa batjocorită. După care, așa cum cerea Codul, să iasă la fereastră și să anunțe lumea că prietenul german îi necinstise masa.

Doctorul Gurameto cel mare nu spuse nimic din toate acestea. Ceea ce a rostit a fost cu totul altceva, era conștient de asta, dar și mai neașteptat era ce gândea.

În realitate nici nu era măcar un gând. Era pur și simplu ceva neașteptat și ilogic, ceva nelalocul lui, o străfulgerare ce-i amintea de visul ciudat al colonelului, povestit cu câteva ceasuri înainte, în Piața Primăriei. Fulgerător, cu o claritate mai orbitoare ca oricând își aminti momentul acela din vis în care, întins pe masa de operație, rănitul realizase brusc că medicul care îl opera era chiar el. Se minunase nițel, așa cum te poți minuna într-un vis, dar, mai mult decât orice, îl impresionase expresia de pe fața celuilalt. Din ea nu se înțelegea dacă doctorul îl recunoscuse sau nu, ba chiar ar fi vrut să-l întrebe: sunt eu, nu mă cunoști? Între timp, chirurgul, cu bisturiul în mână, îi făcu un semn imperceptibil, extrem de vag, ca atunci când întâlnești pe cineva nesuferit, iar el vru din nou să-i spună: atenție, ai milă, nu vezi că sunt eu, adică tu însuți? Medicul își pusese în timpul acesta masca chirurgicală, iar el trebuia acum să-i ghicească răspunsul prin ea. Expresia i se tot schimba. Când îi

dădea de înțeles că, desigur, va avea grijă de el, când, dimpotrivă, că putea fi îndurător cu oricine, numai cu el nu.

Vru să întrebe: de ce? Dar era anesteziat. Chipul de sub mască devenea din ce în ce mai încruntat. Acum, că mi-ai căzut în mână, o să vezi ce-o să-ți fac.

Iar tortura continua. Am glumit, tu ești eu, cum aș putea să-ți fac rău? Și, imediat după, idiotule, cum de n-ai înțeles că dușmanul cel mai mare al omului este el însuși? Cum de n-ai aflat până acum că de altul mai scapi, dar de tine însuți, niciodată?

Iar masca se aplecase deasupra lui pentru a-i înfige primul bisturiu chiar în clipa în care, urlând, el s-a trezit din coșmar.

La masă, colonelul tocmai îi spunea ceva, dar vocea venea parcă din exterior, iar el nu era sigur că-i înțelege cuvintele. Tu m-ai readus la viață, Gurameto. Vorbele ajungeau la el încet: spre ghinionul tău, mi-ai redat viața.

Firește, tot ce se întâmpla era spre ghinionul lui. Încă de pe acum, în toate colțurile orașului, îl considerau trădător. Iar mai apoi, în zilele următoare, în anotimpurile, în anii viitori, ba chiar și după moartea sa tot așa avea să fie considerat.

Ar fi vrut să strige, ca atunci, în patul lui de student, când voia să scape de un coșmar. Deschise gura, în fine, dar în locul strigătului scoase numai trei cuvinte, și acelea rostite încet:

„Eliberează ostaticii, Fritz!"

La masă totul a încremenit.

Was?

Doctorul își privi cu tristețe oaspetele.

Eliberează ostaticii, Fritz! repetă. *Libera obsides!*

Îndrăznești?...

Indignarea nu-l lăsă pe colonel să continue.

Îndrăznești să-mi dai tu mie ordin?

Era fraza pe care o bănuiseră toți chiar înainte de a fi rostită.

Cicatricele i se înroșiseră, apoi chipul îi deveni alb ca hârtia.

Îndrăznești chiar să-mi repeți cuvintele în latinește? Ai înnebunit, Gurameto.

Stăpânul casei ridică din umeri, gest care putea fi interpretat în mai multe feluri.

Colonelul se dădu mai aproape de el, ca și când ar fi vrut să verifice dacă omul de lângă el era fostul lui prieten sau un necunoscut.

Dacă n-ai fi fost...

Deși colonelul lăsase fraza la jumătate, înțeleseră cu toții ce a vrut să spună. Dacă n-ai fi fost colegul meu de școală, de Tavernă, de Europă pustiită... etc. etc., aici ar fi fost măcel.

Dar se calmă și, în locul unor astfel de cuvinte, îi puse mâna pe umăr lui Gurameto, așa cum faci cu omul speriat, ca să-l liniștești.

Pe un ton împăciuitor, aproape afectuos, și cu un zâmbet șmecheresc pe chip, îi zise:

Mi-ai dat ordin într-o limbă moartă. Ce să înțeleg din asta, dragă prietene?

Gurameto dădu din cap că nu, dar nimeni nu pricepu nimic din ce voia să spună.

Ceilalți ofițeri priveau uluiți scena din fața lor. Mâinile lor se îndreptau când spre tocul revolverului, când spre paharele cu șampanie.

Colonelul repetă întrebarea, adăugând cuvintele: nu cumva ai vrut să ofensezi limba germană?

Gurameto negă din cap.

Vreau să știu, insistă colonelul. Și ofițerii mei vor.

Explicația lui Gurameto fu neclară. N-avea nici o legătură cu germana. A iubit latina și o va iubi mereu. Vorbise involuntar în latinește, fără intenție. Poate de dragul anilor de studenție. Când vorbeau latinește ca să nu-i înțeleagă ceilalți. Apoi, e o limbă neutră... în vremurile astea... în care noi... O limbă în care de secole nu s-au mai dat ordine...

Colonelul rămase o vreme gânditor. Apoi bău din șampanie.

Mi-ai cerut să eliberez ostaticii, zise liniștit. Dă-mi un argument!

Sunt nevinovați, răspunse doctorul. Altul n-am.

Și-i aminti despre porțile la care se bătea acum, în vreme ce oamenii erau la cină. Cum sunt alese? Nu cumva scrie pe ele că acolo sunt cei vinovați?

Colonelul îi răspunse că porțile, ca în orice acțiune de represalii, sunt alese la întâmplare: una din zece.

Discuția părea să se fi calmat, când brusc colonelul ridică glasul.

Doctore Gurameto, tu care ceri dreptate, după cum cer și eu, ascultă aici! Cine a tras în avangarda mea? Dă-mi vinovații și-ți dau ostaticii. Pe loc. Imediat, pe cuvânt de cinste... Ca în Codul lui Lek Dukagjin.

Gurameto nu răspunse.

Colonelul strigă: ăsta e pactul meu cu orașul. Este în vigoare. Dați-mi vinovații și vă dau ostaticii!

Gurameto tăcu din nou și colonelul se trase lângă el.

Dacă orașul nu mi-i dă, dă-mi-i tu.

Gurameto tăcea în continuare.

Gurameto, frățioare, zise colonelul încet. Nu vreau să vărs sânge albanez. Am venit aici ca prieten... cu promisiuni... cu daruri... dar voi m-ați lovit...

Expresia feței îi deveni din nou tristă, melancolică.

Privirile, care până atunci li se înfruntaseră ostil, acum începură să li se evite.

Dă-mi nenorocitele alea de nume, spuse colonelul, aproape rugător. Dă-mi-le, și ostaticii vor fi ai tăi în secunda următoare.

Gurameto făcu „nu" din cap, dar fără pic de mândrie.

Nu pot, zise. Chiar să și vreau. Nu le știu.

Colonelul îi înțelese chinul.

Nu le știu numele, repetă Gurameto, pentru că n-au nume.

O, nu. Tu mă duci cu preșul.

Nici vorbă, Fritz. Ăia n-au nume. Au numai porecle.

Unul dintre ofițeri, cu însemnele Gestapoului, încuviință din cap.

Colonelul rămăsese gânditor, moment în care stăpânul casei începu să-i spună ceva la ureche, la fel ca la începutul cinei, când se tachinau cu secretele Tavernei văduvei Martha.

Îl ascultă o vreme, apoi, la fel de încet, îi spuse: Gurameto, tu știi niște secrete teribile, pe care nu le știe nimeni.

Răspunsul doctorului Gurameto fu astfel încât, mai apoi, oricine l-ar fi putut califica drept imposibil de crezut.

Încă de pe acum s-ar fi putut crede că momente întregi ale cinei aceleia, poate chiar întreaga seară, ar fi putut fi puse sub semnul întrebării.

Ciudatul răspuns al lui Gurameto a fost doar atât: Cu atât mai rău pentru tine. Eliberează ostaticii!

Nu pot. Colonelul folosea acum aceleași cuvinte.

Ba poți, zise Gurameto. Știi că poți.

Nu.

Știi că poți.

Dacă nu numele, dă-mi cel puțin poreclele lor, spuse colonelul cu vocea stinsă.

Ceilalți urmăreau, fără a înțelege nimic, discuția aceea dezlânată.

Când unul, când celălalt părea că se simte vinovat. Discuțiile între patru ochi răsturnaseră situația, așa încât nu se mai știa cine mai dădea acum ordine. Doctorul Gurameto cel mare era complet altfel decât și-l imaginaseră. N-ar fi fost deloc surprinzător să-l vezi mâine-poimâine guvernator, după cum își închipuiseră acolo, în Piața Primăriei. Ba chiar al ambelor Albanii.

Discuția celor doi părea deja extenuantă. Ceea ce pretindeau unul de la celălalt, deși realizabil la prima vedere, devenise dintr-odată imposibil. Aveai impresia că se află amândoi într-o capcană din care nu mai pot scăpa.

Doctorul Gurameto cel mare era, fără îndoială, un tip misterios. Titlul de guvernator i s-ar fi potrivit perfect. Poate guvernatorul Albaniei Mari. Chiar și mai mult, al întregii Peninsule Balcanice. *Ah, sou!* După cum se purta, era firesc. Și nici nu s-ar fi mirat dacă din clipa aceea colonelul i s-ar fi adresat cu: Excelența Voastră!

Cuvintele lui Fritz von Schwabe n-au fost chiar acelea, dar nici foarte diferite.

Îți dau cinci ostatici, zise cu voce obosită.

Capitolul al cincilea

Acesta a fost momentul când a devenit mai mult sau mai puțin clar că cele întâmplate aveau două aspecte. Unul interior, în casa doctorului Gurameto cel mare, și celălalt în afara ei, în oraș. Separate până atunci, ele au început să-și dispute cu înverșunare întâietatea, într-o confruntare neobișnuită. În acest conflict își schimbau între ele înfățișarea, gâfâiau, dispăreau și apăreau din nou, dând impresia că sunt altceva decât erau în realitate.

Cu toate acestea, unul dintre zvonuri s-a confirmat: ostaticii aveau să fie, într-adevăr, eliberați.

Ei se îndepărtau ca niște umbre din Piața Primăriei, pentru a se pierde apoi pe străzi și străduțe, unde porțile deschise îi așteptau de mult.

Se auzeau glasuri, vorbe în șoaptă: atenție, nu faceți zgomot și nu vă bucurați, încă nu se știe ce se poate întâmpla. Se pot răzgândi și-i pot aduna din nou.

În clipele acelea, oamenii și-au amintit atât de multe istorii cu ostatici, câte nu-și amintiseră ani de-a rândul până atunci. Fiecare proceda în felul său. Turcii otomani aveau metodele lor, Mussolini pe ale lui, iar tâlharii albanezi acționau complet diferit față de cei macedoneni sau de țiganii argintari. Cu guvernatorii se întâmplase la fel: pe cât de turbat era pașa din Yanina, pe atât de domol și calculat era cel din Berat, ceea ce nu-l împiedica să trimită pe tavă, la expirarea ultimatumului, capul celui executat.

Toate aceste povești te duceau volens-nolens la întrebarea: ce au primit nemții în schimbul ostaticilor? Se știa că acesta e scopul în orice întâmplare ca asta. Eliberează-mi nevasta răpită și-ți trimit ostaticul. Vrei ostaticii? Dă-mi aurul, dă-mi ucigașul, dă-mi covoarele, dă-mi-i pe cei care au deschis focul!

Solicitarea germanilor era cât se poate de evidentă, scrisă negru pe alb pe proclamațiile lipite peste tot: dați-ne numele teroriștilor și eliberăm ostaticii!

Din casa lui Gurameto s-au aflat totuși câteva detalii legate de discuția în jurul numelor. Că membrii partidului comunist nu au patrie, o știm de la domnul Marx, dar să nu aibă nici nume, asta o aflăm astă seară, în prima noastră seară în Albania.

Și uite așa s-a ajuns, probabil, la chestia cu poreclele, care au devenit ceva foarte la modă în orașul ăsta. Pentru localnici nu era vreo mare scofală. Stăteai comod la o cafea cu cineva, iar el, dintr-odată,

mijea ochii și-ți strica tot cheful cu câteva cuvinte: uite, până acum am fost Celo Nallbani, dar ține minte că de acum încolo sunt „Lupul". Sau „Polul Nord".

Povestea poreclelor, deși mai nouă în comparație cu cea a ostaticilor, nu era mai puțin interesantă. Erau porecle ușor de reținut, cu un sens oarecare, precum „Tovarășul fulger" sau „Pumnul", dar și altele de neînțeles: „Turuluja", „Vitamina C" sau „Cântă la mandolină". Și asta ca să nu mai amintim de cele lungi, cum e „Pe cărarea-ngustă, când te-am prins aseară, mi-ai fugit din brațe, ca o căprioară", care într-adevăr nu însemnau nimic, dar erau greu de raportat în scris la poliție, ca în exemplul de față: „la provocarea lui X, Pe cărarea-ngustă, când te-am prins aseară, mi-ai fugit din brațe, ca o căprioară, i-a răspuns cutare și cutare".

Că nemții tot obținuseră ceva era la mintea cocoșului. Cât despre treaba cealaltă, dacă aflaseră vreun nume sau se mulțumiseră cu poreclele, după cum spune proverbul: când n-ai găină, te mulțumești cu cioara, despre asta nu s-a aflat nimic. Erau unii care gândeau că, insistenți cum erau, le-ar fi putut obține pe amândouă, și nume, și porecle, așa cum cumperi uneori grâul amestecat cu neghină.

Discuțiile, oricât ar fi luat-o pe arătură, nu puteau evita în nici un caz miezul problemei: indiferent de nume sau porecle, sau și de unele, și de altele,

era sau nu un act de trădare ceea ce făcuse doctorul Gurameto cel mare?

Știau cu toții că, și dacă s-ar fi sfădit o mie de ani, cele două tabere n-ar fi putut ajunge niciodată la o concluzie comună. Ori s-ar fi ciocnit de o a treia, care de data aceasta lipsea, și care, mai reținută de obicei, și-ar fi spus că este greu să judeci din afară pe cineva care este înăuntru, sau invers, și așa mai departe, până ce ghemul avea să se încurce rău de tot, iar în final să apară vreunul care să pună punctul pe i: băi, da' chiar, ce se întâmplă acolo înăuntru?

Iar presupunerile continuau să se depene în două variante: una, cu doctorul Gurameto bucuros, cu paharul cu șampanie în mână, într-un cuvânt fără nici o grijă, cealaltă, tot cu doctorul Gurameto, dar de data aceasta încruntat și furios, poate cu cătușele la mâini și pistolul la tâmplă. Și toate astea se întâmplau exact în momentul în care doctorul Gurameto cel mic, tremurând ca șoarecele, ședea ascuns, Doamne-Dumnezeule, sub fustele nevesti-sii.

Câțiva ostatici au fost eliberați din nou și au plecat la fel ca primii, ca niște umbre. În afară de șușoteala cunoscută: nu strigați și nu vă bucurați prea devreme, eliberarea lor i-a făcut pe oameni să se întrebe care dintre ostatici au fost eliberați și care au rămas pe loc, iar de aici a apărut o altă nedumerire: câte nume sau porecle trebuie dezvăluite ca să fie eliberați toți?

Vechea meteahnă a clevetelii, pentru care orașul era vestit din generație în generație, s-a reactivat la iuțeală. Se făceau fel de fel de presupuneri, câți ostatici puteau fi eliberați pentru un nume predat germanilor și câți pentru o poreclă. Aceasta firește că avea o valoare mai mică față de un nume, cam cum ar fi francul obișnuit în fața celui de aur.

Ignorând ecuația ostatici-nume-porecle, alții își concentraseră atenția asupra muzicii care se auzea din casa lui Gurameto, încercând să descifreze în ea vreun mesaj ascuns. Altfel spus, dacă se schimbase câtuși de puțin înaintea eliberării ostaticilor, devenind mai veselă, sau dimpotrivă, era mai tristă sau rămăsese la fel. Uneori li se părea într-un fel, alteori se răzgândeau.

Când cel de-al treilea grup, cel mai numeros, fu eliberat fără nici un anunț, majoritatea și-au spus că germanii fie și-au ieșit într-adevăr din minți, fie trădarea lui Gurameto a depășit orice limită. Între timp, simpatizanții doctorului, deși puțini la număr, deveniseră atât de înflăcărați, încât, din cauza entuziasmului nemăsurat, ajunseseră să creadă nu numai că Gurameto e cel mai mare eliberator de ostatici din istorie, ci și că tocmai în timpul petrecerii sosise de la Berlin numirea lui ca guvernator al Albaniei. Doar așa și nicidecum prin trădare putea fi explicată minunea care se petrecuse sub ochii lor. Și tot din vorbele lor s-a aflat că amenințarea cu pistolul la

tâmplă fusese reală, dar în nici un caz așa cum se crezuse. Unul dintre ei îi proptise revolverul la tâmplă celuilalt, dar acela nu fusese colonelul Fritz von Schwabe, ci, dimpotrivă, doctorul Gurameto, care-i ordonase cu arma în mână: eliberează ostaticii, Fritz!

Simpatizanții doctorului păreau săriți de pe fix, dar asta nu-i împiedica pe ceilalți să spere că până la miezul nopții ostaticii vor fi eliberați cu toții.

Dar, după cum scrie în vechile ceasloave, nu te bucura, bucurosule, chiar atunci când totul părea pe drumul cel bun, speranța primi o lovitură de moarte. Din casa în care urla gramofonul, vestea se strecură pe poartă, rece și dură ca un sloi de gheață. Stop! Halt! spuseseră germanii. Am făcut destul pentru orașul ăsta! Și adăugaseră că noblețea germană, Nibelungen, Bethoven și toate celelalte, plus iertarea de acum, ajunseseră la limită. Pentru nimeni n-au făcut atâtea! Destul!

Ce se întâmplase? Ce provocase această schimbare subită?

La fel ca și-n alte dăți, cauza fu căutată în vechile păcate ale albanezilor. Răpirea femeilor, desigur, când se credea că după fiecare va seca o fântână. Expedițiile repetate, cu surle și trâmbițe, ce nu lăsau decât scrum și jale în ținuturile Greciei. Arderea Moscopolei, pentru care orașul, deși departe, își avea partea lui de vină. În fine, judecătorii otomani, în sipetele cărora, împreună cu argintăria, se aflau vechi decrete imperiale, pline de condamnări și groază.

Acestea erau păcatele exterioare, vizibile și publice, dar mai îngrozitoare decât ele erau cele interioare, acelea făptuite în întuneric. Toată frumusețea așternuturilor, a dantelelor și perdelelor, care, din când în când, în loc să te uimească prin albeața lor sclipitoare, te îngrozea, amintind de incesturi și de mirese batjocorite, de bătrâni dându-și ultima suflare în mâinile rudelor criminale, în camere întunecoase, toate acestea nu dispăreau prea ușor din memoria colectivă.

Se gândeau la ele și se îndoiau de fiecare în parte, până ce a fost găsit motivul neînțelegerii: evreul Jakoel.

Chiar îl uitaseră sau se prefăceau doar că l-au uitat cu speranța că, scoțându-și-l din minte, avea să se piardă în noianul de întâmplări din seara aceea?

Deși nu aveau nici o probă că germanii ar fi aflat că în năvodul ostaticilor căzuse din întâmplare un pește rar, asta nu-i împiedica să-și imagineze dialogul dramatic care avusese loc între doctorul Gurameto cel mare și Fritz von Schwabe.

Doctore Gurameto, m-ai tras pe sfoară. Aici este un evreu.

Evreu? Și ce-i cu asta?

Ce-i cu asta? Tu știi că eu nu-i eliberez pe evrei.

Evreu, albanez, e totuna.

Nu-i totuna, Gurameto. Nu, nu și iar nu.

Tu știi, Fritz, că albanezul nu-și trădează oaspetele. Evreul este oaspete în orașul ăsta. Tu știi că tradiția ne interzice să-l predăm.

Interzice Lek Dukagjin asta?

Am vorbit odată despre astea, acolo la tavernă. De o mie de ani e așa.

Colonelul cade pe gânduri. Apoi face „nu" din cap.

Lek Dukagjin, dușmanul Reichului. Îi eliberez pe toți, în afară de evreu.

Nu.

Da.

Am vorbit... acolo, la tavernă, zice mârâit Gurameto. Doar că tu nu mai ești ăla care erai acolo.

Un fulger căzut din senin n-ar fi produs atâta uimire și groază ca vorbele acelea.

Doctore Gurameto, tu crezi că eu nu sunt ăsta care sunt?

Cei doi se străpung cu privirea, enervați la culme.

Nu cred asta, zice cu oboseală în glas Gurameto. Ești tot cel de atunci.

Deși respiră ușurat, chiar în clipa aceea Fritz von Schwabe își pune masca.

Orele trec.

În Piața Primăriei, în beznă, cei patruzeci de ostatici rămași tremură de frig. Printre ei, mai zgribulit decât ceilalți, este evreul Jakoel. Încearcă să spună: predați-mă pe mine și salvați-vă voi, dar maxilarele îi sunt înțepenite. În jurul lui e liniște și apatie. Este pentru prima oară când naționaliști, regaliști și comuniști, oameni care se iau la harță din orice, gândesc la fel. Lui Jakoel îi vine să plângă, dar nu mai are nici lacrimi.

În casa lui Gurameto s-a așternut liniștea. Numai gramofonul continuă să urle. Invitații se întorc și privesc când spre colonel, când spre doctor, fără a pricepe ce se întâmplă. Totul este confuz. S-ar fi părut că un al doilea decret, abia sosit de la Berlin, a revocat ordinul de numire a doctorului Gurameto cel mare în funcția de guvernator, iar autoritatea supremă e din nou Fritz von Schwabe.

În timpul acesta, atât unul, cât și celălalt par deprimați.

Colonelul se ridică și schimbă placa de gramofon. Pune *Fata și moartea*, de Schubert, și toți înțeleg că nu mai e nici o speranță. Și așteptarea se prelungește, iar salvele de mitralieră întârzie și ele...

Cântă primii cocoși, cei care, după tradiție, alungă spiritele rele.

Brusc, după o discuție între patru ochi între doctor și colonel, situația se schimbă din nou. Nimeni nu știe ce s-a întâmplat și de ce colonelul Fritz von Schwabe, deținătorul Crucii de Fier, după ce respiră adânc, dă ordinul de eliberare a ostaticilor. Nu doar a câtorva, ci a tuturor.

Atmosfera se destinde, de parcă ne-am afla în primele momente ale cinei. Fiica doctorului Gurameto, frumoasă, cu părul castaniu coafat după ultima modă, aduce o tavă plină cu băuturi pentru a sărbători succesul negocierilor. I-au remarcat cu toții frumusețea, deși au vrut să pară că se gândesc la

altceva. S-au îndrăgostit de ea unul după altul, nebunește, așa cum se întâmplă cu cei care vin de pe front. La rândul ei, fata a pățit același lucru. Aflată pentru prima oară în mijlocul atâtor bărbați, cavaleri ai războiului și logodiți cu moartea, s-a îndrăgostit la fel de repede și de fatal de ei, ca omul care vrea să-și umple tristețea viitoare, imensă... Și asta i se putea citi pe față. Este albă ca hârtia, iar mâinile îi tremură în vreme ce împarte paharele cu băutură. Primul căruia îi întinde tava este colonelul. Pentru o clipă, văzându-i tremurul, el o privește cu surprindere, dar fata îi întinde tava doctorului, apoi maică-sii, pe urmă celorlalți și, în cele din urmă, după o scurtă ezitare, logodnicului.

Ei beau șampania până la fund, iar strigătele *zum voh!* se amestecă cu sunetele gramofonului, în vreme ce de afară se aude al doilea cântat al cocoșilor. Cu pași ușori, fata iese din salon înainte ca ei, extenuați cum sunt, să cadă unul după altul, fiecare pe unde poate, pe canapele, lângă ele, direct pe covor, în ceea ce se numește un somn de moarte.

Lumina dimineții a fost, probabil, cea care a trezit-o pe fată. O bucată de vreme n-a priceput ce oră era și ce s-a întâmplat de se afla în camera părinților, ghemuită îmbrăcată pe patul lor, așa cum o prinsese somnul.

Ce am făcut, Doamne, se întrebă îngrozită și privi în jur.

În casă era liniște. Picioarele o duseră singure în salonul mare, de unde se auzea un horcăit, ca și când cineva s-ar fi chinuit să-și dea sufletul.

Atunci îi zări pe toți întinși acolo unde se aflaseră, cu brațele desfăcute și gurile căscate, pe taică-său, pe logodnic, pe maică-sa, în poala căreia unul dintre ofițeri își pusese capul. Apoi îl văzu pe colonel, care nu apucase să-și smulgă masca, pe ceilalți, țepeni și livizi ca un grup statuar.

Se întoarse spre gramofon, a cărui placă stricată scotea un scrâșnet enervant, și gândul că nimeni altcineva în afară de ea, singura care era în viață, n-ar fi putut fi acuzat că-i otrăvise o străbătu ca un tremur din cap până-n picioare.

Capitolul al şaselea

Pax germanica... Soarele răsărea dincolo de oraş, dinspre muntele Nemarcika, şi apunea dincoace de el, în spatele Muntelui Lat. Pe cât de cunoscută era traiectoria lui pe cerul oraşului, tot pe atât de bine se ştia că, încă de la apariţia binoclului în urbe, patru sau cinci psihopaţi aşteptau răsăritul cu el la ochi, ca şi când s-ar fi îndoit de apariţia zilnică a astrului.

Era pentru prima oară, în dimineaţa aceea de la mijlocul lui septembrie, când soarele răsărise într-un anonimat total, ca la începuturile Pământului.

Iar motivul era uşor de ghicit: osteniţi după noaptea agitată, oamenii dormeau cu toţii.

Trezirea avea să fie ea însăşi o poveste care avea să le excite imaginaţia multe zile de atunci încolo. După întrebarea: unde ne aflăm? uluiţi că se trezesc pe covor, pe holuri, prin cotloane, pe scări şi prin pivniţe, acolo unde somnul îi doborâse într-o clipă, ei încercau să afle, dacă nu ce zi era aceea, măcar ce lună a anului.

Întrebarea: ce se întâmplase?, cea mai grea dintre toate, se ivea abia la sfârșit. O cortină de ceață se ridica într-o clipă în fața lor, parcă pentru a împiedica rememorarea evenimentelor. În spatele ei, întâmplările se iteau tulburi, speriate de propria lor îndrăzneală.

Muzica unui gramofon era prima care încerca să treacă dincolo. Apoi, încetul cu încetul, cu greu, oamenii își amintiră orele de groază din Piața Primăriei. Coșmarul acela, în loc să aducă unele clarificări (fuseseră optzeci de ostatici care-l trăiseră minut cu minut, drept care nu era loc de îndoieli și neclarități), ei bine, coșmarul acela făcuse exact contrariul. În capul lor totul era îngrozitor de confuz, și asta nu datorită vreunei intervenții din afara lor, din partea comuniștilor sau a naționaliștilor, care se învinuiau reciproc, ci din buimăceala care stăruia în creierul foștilor ostatici. O parte dintre ei nu voiau să recunoască că fuseseră în această situație, speriați, se pare, că ar putea fi arestați încă o dată: pe tine, domnule, este a doua oară când te ridicăm. Între timp, oameni care nu avuseseră nici o treabă cu asta, din motive neclare, poate din dorința de a se umfla în pene, se grăbeau să se laude că fuseseră acolo, în Piața Primăriei, față în față cu mitralierele, ba chiar erau atât de insistenți, încât păreau mai convingători decât adevărații ostatici.

Haosul din chestiunea ostaticilor a sporit confuzia din oraș. Întâmplările din ziua aceea, care, conform

unei tradiții cunoscute, continua să fie considerată cu totul nemeritat „memorabilă", se derulau una după alta, într-un ritm din ce în ce mai stresant. O ambuscadă a partizanilor la intrarea în oraș? Numai Dumnezeu știe ce s-a întâmplat acolo. Nici o urmă, nici o mărturie, cu excepția celor două semne negre de pe șosea, în locul în care se crede că motocicletele germane făcuseră cale-ntoarsă.

Fusese într-adevăr o ambuscadă, proclamată imediat de comuniști drept o lovitură eroică dată invadatorului, iar de naționaliști, o provocare, sau doar o înscenare a germanilor pentru a justifica teroarea?

Ideea că ambuscada avantaja toate cele trei părți nu se putea susține având în vedere arborarea ulterioară a steagului alb, cel care se spune că dăduse germanilor semnalul capitulării. Era ușor să-l numești un miraj, dar miraj pentru cine? Pentru localnici sau pentru străini?

Însă întâmplarea cea mai enigmatică era de departe celebra cină de la Gurameto. Începea oarecum neverosimil, cu întâlnirea doctorului Gurameto cel mare cu colegul său de școală, exact ca în folclor: era motivul recunoașterii din vechile legende... recunoașterea fratelui de către sora logodită din greșeală cu el, chiar în noaptea nunții, după un semn de pe corp, ceea ce împiedică săvârșirea incestului...

Apoi, totul părea mai ceva ca în poveste. Invitația la cină, eliberarea grupuri-grupuri a ostaticilor...

După care, punctul culminant: scena de a doua zi dimineață în casa lui Gurameto... Nemții nemișcați, întinși morți în salon, și fiica doctorului, convinsă că ea îi otrăvise, apoi trezirea lor, unul după altul, renașterea ca o minune a Paștilor, și nu a unui Christos, ci a unui pluton întreg, lasă, ce spui tu, nu doar rușine, ci rușine și păcat în același timp.

Toate acestea ar fi fost spuse, poate, cu voce tare, dacă n-ar fi existat o piedică: muzica gramofonului. Urlase toată noaptea, o auziseră cu toții și, oricât ar fi vrut s-o ia ca pe o toană a doctorului Gurameto, știind că erau destui ciudați în oraș, iar oamenii, cu cât sunt mai onorabili, cu atât mai surprinzători sunt în ciudățeniile lor, așadar, oricât ar fi vrut să o explice drept un capriciu al doctorului Gurameto, căruia, în prima noapte a ocupației germane, i se năzărise să dea muzica la maximum, o umbră de mister tot rămânea.

Incapabilă să dezlege o asemenea enigmă de nepătruns, mintea te ducea involuntar la vreun fenomen de origine misterioasă, cum era Nopțigemene. Precum se părea, după o absență de o mie de ani, își făcuse în cele din urmă din nou apariția, ținând în cârcă patruzeci și ceva de ore din care ziua însăși chiar lipsea, sugrumată și aruncată în hăul fără fund.

Între timp, odată cu limpezirea minții, ochii își recâștigau, la rândul lor, proprietatea de a vedea ceea ce era de văzut. Astfel că, în Piața Primăriei, pe

ambele laturi ale porții de fier, atârnau acum două steaguri lungi, cu crucea încârligată pe ele. Alături, un afiș mare, scris în ambele limbi, albaneză și germană, anunța că se fac angajări în nou-înființata jandarmerie albaneză. La poarta laterală, un grup mare de bătrâni așteptau la coadă încă din zori. Santinelele germane priveau curioase dolmanele și mantalele lor ciudate pe care erau cusute semne și galoane cum nu mai văzuseră nicăieri. Erau judecătorii pensionari ai fostei împărății otomane, care sperau să li se ofere ceva de muncă. Prin buzunarele mantalelor aveau decizii de numire în funcție și copii de decrete și condamnări, semnate și ștampilate de ei, peste tot pe unde slujiseră în uriașul stat otoman.

Într-un birou de la parter, translatorul albanez se chinuia din răsputeri să le traducă explicațiile alambicate în germană, explicații în care bătrânii își puseseră mari speranțe. Partea cea mai importantă a acestora avea de-a face cu mulțimea de condamnări, și nu dintre cele foarte banale, cum ar fi decapitarea sau spânzurarea, ci pedepsele rafinate, jupuirea de piele și tăierea cu fierăstrăul, scufundarea în cazanul cu apă fierbinte sau rece, dar în care mișunau șerpii. Sau alte metode de a îneca un condamnat. Și asta ca să nu mai amintim de îngroparea de viu, numai pe jumătate, cu picioarele afară, ori invers, doar până la brâu, și așa mai departe, până ce ofițerul german îl întrerupea mulțumindu-i cu diplomație și informându-l

că Germania are alte metode de pedeapsă și că cel de-al Treilea Reich nu este un imperiu asiatic, vorbe care bătrânilor nu li se păreau „prea elegante".

În acest timp apăruse din nou ziarul orașului, *Demokratia*, plin de știri din capitală. După eliberarea ei de către trupele celui de-al Treilea Reich și lepădarea jugului italian, Albania fusese declarată, în cele din urmă, stat suveran. Fusese numit și un guvern, condus nu de cunoscutul Mehdi Frasheri, după cum se sperase, ci de onorabilul domn Biceaku. Ba chiar se înființase și o regență formată din patru membri, câte unul pentru fiecare confesiune, în așteptarea, după cum se părea, a reîntoarcerii pe tron a regelui Zogu I. Știrile despre Kosova și Çameria, care se alipeau la Albania, erau tipărite cu litere încă și mai mari. La fel de vizibilă era știrea privind reluarea vechiului stindard albanez, a celui adevărat, care-i aparținuse lui Skanderbeg, cu vulturul negru și fără securea lictorului, amintire a ocupației italiene.

Alte și alte știri, precum aceea despre înmulțirea școlilor albaneze în Kosova, erau însoțite de studii științifice despre superioritatea limbii albaneze în fața majorității limbilor balcanice și, pe ici-colo, despre rasa albaneză.

În acordurile vesele ale fanfarei Primăriei, adunată în mare grabă, știrile acestea păreau mult mai credibile, dar, odată cu căderea serii și a nopții, când erau

distribuite manifestele comuniste, totul recădea în derizoriu. În ele se făcea apel la populație să nu se încreadă în cuvintele germanilor, că știrile despre Kosova și Çameria, ca și cele despre superioritatea rasei albaneze nu sunt altceva decât praf în ochi și că naționaliștii și regaliștii sunt gata să facă o înțelegere cu nemții. Manifestele se încheiau cu cuvintele „acum ori niciodată!", folosite de ambele tabere, ba chiar utilizate ca slogan în urmă cu o sută și ceva de ani, drept pentru care nu era prea ușor să se înțeleagă ce era cu acel „acum" și, cu atât mai puțin, cu „niciodată".

Cu toate că ar fi fost suficientă măcar o parte din toate acestea pentru a zăpăci pe oricine, în dimineața următoare, localnicii care urau anarhia și aveau nostalgia ordinii de stat se îndreptau, cu ochii roșii de nesomn, spre Piața Primăriei, unde, intrând în cafenea, citeau ziarele în sunetele muzicii de fanfară.

De vremurile bune de altă dată le aminteau mai ales doi dintre concetățenii lor celebri. Era vorba despre cei doi medici, Gurameto cel mare și Gurameto cel mic, chirurgi amândoi, care, la fel ca în anii regalității albaneze, apoi în cei ai monarhiei italo-albano-africane și acum, în epoca Albaniei germanofile, cum le plăcea unora să spună, se îndreptau în fiecare dimineață spre noul spital al orașului, care nu era altceva decât casa lui Remzi Kadare, mai precis imobilul pe care proprietarul lui îl pierduse cu trei luni în urmă la cărți.

Se crease impresia că, atâta vreme cât existau cei doi (cu creşterile şi scăderile lor de popularitate, cu gramofoane şi mese festive sau nu), soarele era încă la locul lui.

În realitate, lucrurile erau exact pe dos. Erau momente în care se crea impresia că totul o ia razna, dar tocmai în ultima clipă lucrurile reveneau la normal.

Odată cu venirea iernii, oamenii au înţeles că situaţia se stabilizase oarecum. După cum se părea, apelurile comuniştilor la rezistenţă armată şi cele ale naţionaliştilor la calm, amestecându-se ca două soluţii de concentraţie diferită, dădeau un fel de medie, care nu era nici una, nici cealaltă.

Dar răul avea să apară sub cea mai cumplită şi surprinzătoare formă a lui: cea a scandalului cu tentă morală. Situaţie unică, firește, după cum scria ziarul *Demokratia*, pe întregul continent european cuprins de flăcările războiului: Bufe Hasani, salariat al Primăriei, fusese surprins în cea mai ruşinoasă ipostază, în beciul clădirii, cu un soldat german!

Un cutremur de pământ n-ar fi reuşit să zdruncine urbea mai mult decât asta. După primele manifestări de dezgust şi ruşine, primul gând a fost că germanii vor dinamita şi vor arunca oraşul în aer. Părea, fără îndoială, pedeapsa cea mai probabilă şi, de data asta, pe deplin meritată. În plus, doctorul Gurameto cel

mare, căruia mulți dintre localnici îi ceruseră ajutorul, ridicase din umeri: acum nu mă mai bag! Și adăugase: Dacă ar fi fost vorba de o femeie, el, ca ginecolog, ar fi putut interveni la Fritz von Schwabe, dar aici era vorba despre cu totul altceva... Deși nu rostea niciodată cuvinte vulgare, de astă dată, pentru că nu le putuse evita, le pronunțase în limba germană. Altfel spus, ar fi putut interveni dacă ar fi fost vorba despre *Muschi*, dar în nici un caz pentru *Arschloch*.

E prea de tot! Cuvintele acestea se aflau pe buzele tuturor. Era, într-adevăr, prea de tot. Se mersese dincolo de orice limită. Văzuseră cu toții purtarea decentă, aproape rușinoasă a militarilor germani față de femeile din partea locului și se credea chiar că primiseră ordin în acest sens, numai și numai pentru a nu-i atâța pe virtuoșii albanezi. Dar, culmea, ca și când toate acestea n-ar fi fost îndeajuns și parcă pentru a duce totul în zona absurdului, orașul depășise orice măsură: îl dezonorase de neamțul blond, sfios ca o fată mare, care tocmai împlinise optsprezece ani. Acum nu mai avea de ce să se plângă că va fi dinamitat. Chiar o merita.

Vai de noi, nu mai scăpăm de amenințarea asta, se plângeau oamenii peste tot. Deși nici acesta nu era un motiv destul de serios. Să arunci în aer ditamai orașul pentru un amărât de cur. Cu alte cuvinte, pentru o bășină.

De ce vă smulgeți părul din cap și repetați întruna că e rușine? se mirau alții. Asta nu e decât

urmarea logică a politicii „nici război, nici pace". N-ați vrut voi și război, și pace? Uite-le acum, în pivnița Primăriei...

După ei, nu era prima oară când albanezul făcea așa ceva. Când vede că n-are succes cu sabia, o bagă în teacă și scoate sabia cealaltă, he, he, he...

Adevărul e că treaba aceasta, dacă ai fi privit-o cu luciditate, semăna cu cina de la doctorul Gurameto cel mare, pe care oamenii deja o uitaseră. Ca și aceea, întâmplarea din beciul Primăriei putea fi interpretată în două feluri. Și nu era doar ceva specific albanezilor, ci un fenomen de dimensiuni planetare. Te puteai gândi, de pildă, la Tratatul de la München și, deși alăturarea numelui lui Bufe Hasani de cel al lui Neville Chamberlain provoca strâmbături ironice, sensul întâmplării rămânea același.

În timpul acesta, teama și rușinea pluteau peste tot în aer. Când domina teama, rușinea cădea pe planul al doilea și invers.

Tot în zilele acelea se petrecură și alte evenimente, unele la lumina zilei, altele discret. Așa, de pildă, dacă cei doi fii ai lui Bufe Hasani renunțaseră să-și mai ucidă tatăl poponar, așteptând ca orașul să fie aruncat în aer, ceea ce ar fi rezolvat definitiv problema, în oraș sosi Mehdi Frasheri, noul prim-ministru al guvernului abia schimbat. Era un regret general că urmașul celei mai cunoscute familii albaneze, așteptat de atâta vreme, fusese obligat să-și inaugureze noua funcție cu o treabă așa de murdară.

Atât venirea, cât și plecarea sa se petrecură noaptea, desigur, fără zarvă, masă festivă sau gramofon, lucru normal pentru o asemenea misiune, dar chiar și fără acest anonimat, spiritele începuseră să se calmeze.

Și din cele două capitale albaneze, cea din interior, Tirana, și cea din exterior, Prishtina, veneau știri din ce în ce mai liniștitoare. Se spunea că fusese capturat șeful comuniștilor albanezi, pe care, după ce-i scoseseră ochii, îl puseseră să spele morții, o veche meserie a familiei lui, angajată la geamia lui Ethem bey, din Tirana.

La fel ca toate celelalte, fapta lui Bufe Hasani fu și ea uitată. Ca furtuna ce lasă în urma ei vârtejuri de frunze moarte, lăsase și ea în urmă două cuvinte: *Muschi* și *Arschloch*. Oamenii le foloseau din ce în ce mai des, mirându-se și ei de cât de necesare fuseseră, de vreme ce limba albaneză, atât de dură totuși, le acceptase și le utiliza la fel de natural ca și germana.

Cetățeni sobri, care nu folosiseră niciodată cuvinte vulgare, le pronunțau acum cu voce tare chiar în mijlocul cafenelei, când pe unul, când pe celălalt, adaptându-le chiar celor mai porcoase expresii ale limbii albaneze.

Dacă n-ar fi fost toate acestea sau alte câteva situații banale, precum întrebarea neașteptată a vreunui puști: mami, ce făcea Bufe Hasani cu nenea neamțul în beci la Primărie?, lucrurile ar fi fost și mai în regulă.

Semnul cel mai sigur al restabilirii ordinii a fost însă reorientarea atenției publice spre cei doi medici.

Erau obișnuiți cu ei așa cum erau cu răsăritul și apusul soarelui și, după cum se părea, era deja prea târziu pentru a-și schimba opiniile asupra lor. La fel ca în bunele vremuri de altă dată, presupusa dușmănie dintre ei era raportată la situația internațională, unde, cum se putea intui, Germania nu se afla într-o situație prea grozavă. La prima vedere, se bănuia că doctorul Gurameto cel mare avea să-și mai piardă din prestanță. Totuși, dacă creșterea și scăderea prestigiului său aveau legătură numai cu doctorul Gurameto cel mic, oamenii își spuneau imediat că de înfrângerile Germaniei putea profita oricine cu excepția Italiei, deci Gurameto cel mic avea să iasă oricum în pierdere.

La ora aceea lucrau amândoi în noul pavilion de chirurgie, care ocupa etajul întâi al căsoiului familiei Kadare. Era de așteptat ca, cel puțin acolo, sub amenințarea morții, oamenii să fie mult mai liniștiți. În realitate însă, se întâmpla exact pe dos. Vrei să înțelegi adevărul despre războiul civil? Du-te în pavilionul doctorilor Gurameto, așa scria corespondentul ziarului local. Fețe pline de sânge, urlete, ură, teroare. Bolnavii nu numai că nu deveneau mai pașnici în vecinătatea morții, ba chiar, pentru că erau îngroziți la gândul că nu mai au timp suficient pentru a-și scoate la iveală cele mai ascunse dușmănii, se și grăbeau. Așa se explică nesfârșitele certuri, înjurăturile, jignirile, strigătele „trădător de țară!" ș.a.m.d. Iar

după acestea, firește, urma tirul cu sticluțe de medicamente și seringi, până și cu brațul amputat al cuiva, pe care bolnavul se rugase de doctor să i-l lase, chipurile ca amintire, dar în realitate pentru a-l avea la ora încăierării.

Conform aceluiași ziarist, cei doi Gurameto reușeau cu greu să țină în frâu toată debandada aceea, deși impresia lui era că ei nu visau altceva decât momentul în care în pavilion avea pace, pentru a se năpusti unul asupra celuilalt învârtind deasupra capului bisturie și fierăstraie năclăite în sânge.

Odată cu căderea serii, un alt personaj asculta cu sufletul la gură hărmălaia de la etaj. Incitat de balamucul și urletele de sus, fostul proprietar al casei, Remzi Kadare, înfășurat într-o pătură militară, le completa de jos, din stradă, cu o mulțime de înjurături. I se adresa chiar fostei lui case cu expresii ca: știoarfă și curvă. După care adăuga: așa să te văd, în sânge și venin! Trădătoareo, te-am mirosit eu cine ești, așa că bine am făcut că te-am jucat la cărți! Te-am jucat și te-am pierdut, scroafă și spurcăciune ce ești!

Cum afară se făcea din ce în ce mai frig, se înfășura mai strâns în pătura lui, după care îngăima un cântec inventat ad-hoc despre casa lui pierdută la pocher.

Săptămânile treceau cu iuțeală. Iarna se instalase după toate regulile ei. Dar lui Vehip Chiorul nu-i păsa de ele, căci el își însăila mai departe cronica în versuri, așa cum făcea de ani și ani de zile, din secolul trecut, când nu existau ziare. După cum îl arăta și numele, fusese orb din naștere, dar, deși nu văzuse niciodată nimic, versurile lui erau exacte, pline de nume de oameni, de străzi și de evenimente. O parte dintre ele erau făcute la comandă, contra unui onorariu modest și relatau tot soiul de întâmplări: zile de naștere, decorări, reclame de frizerii, schimbări de adrese și de orar. Altele, după cum îi veneau, hotărâri judecătorești, certuri și scandaluri, apeluri ale Primăriei, accidente de călărie, amenzi, beții, căderi de guverne, devalorizări de monedă etc. Cei care apreciau acest lucru se opreau la colț de stradă, unde Vehip își avea locul lui, și-i cereau cutare sau cutare versuri, iar el le improviza, după care, în funcție de situație, era sau nu răsplătit.

Se întâmpla ca vreun client, din diferite motive (amenințări, de exemplu, sau ruperea unei logodne pentru care fuseseră făcute versurile) să-i ceară scoaterea lor din repertoriu, și asta tot contracost, ba chiar pe mai mulți bani decât atunci când le făcuse.

Asta era treaba zilnică a lui Vehip Chiorul. Rar, extrem de rar îi venea cheful să facă vreun catren fără să i-o ceară cineva, doar pentru sufletul lui, cum se

spune. Pe cât de exacte, pline de nume, de cifre și de date erau cele făcute la comandă, pe atât de vagi și de enigmatice, uneori pline de mister, erau cele „de suflet".

Pe la începutul lui aprilie venise cu unul din această ultimă categorie, probabil cel mai trist, dedicat doctorului Gurameto cel mare.

Lui Gurameto cel mare,
I-a ieșit diavolu-n cale,
Și i-a zis: dă o serbare
Cu muzici și lampadare.

Cei care-l ascultau nu dădeau nici un semn că ar fi avut ceva de comentat, plecând mai încruntați decât veniseră și pășind mai apăsat.

Cu siguranță că Gurameto aflase toate acestea, dar, indiferent cum era la întâmplările străzii, nu le luă nici pe acestea în seamă. La intersecția străzii Varosh cu cea a Liceului, locul unde stătea de obicei Vehip Chiorul și pe unde trecea, spre spital, doctorul Gurameto, grupul de ascultători devenea tot mai numeros. Dar doctorul nici măcar nu întorcea capul.

Două săptămâni mai târziu, Vehip Chiorul, ofensat, probabil, de această indiferență sau de cine știe ce-i trecuse prin cap, compuse o variantă a catrenului, cu niște cuvinte care, de data asta, îți făceau pielea de găină.

L-ai adus pe mort în casă
Și l-ai așezat la masă...

Vorbele acestea fără cap și coadă, în care era evocat necuratul, l-au făcut pe doctorul Gurameto cel mare să-și calce pe inimă și, într-o seară, să se oprească chiar în fața bătrânului versificator.

După ce le făcu semn câtorva pierde-vară să plece, îi spuse:

Ce ai cu mine?

Orbul, care-l recunoscu după voce, ridică din umeri.

Nimic. Și chiar dacă aș vrea să am, tot n-aș avea. Ce ești tu, și ce sunt eu.

Bătrâne, nu ești sincer deloc. Că ai ceva, e clar. Dar nu vrei să-mi spui.

Orbul tăcu o bucată de vreme. Apoi zise cu glas răspicat:

Nu.

Doctorul Gurameto cel mare nu era cunoscut ca un tip prea vorbăreț. Și totuși, liniștea aceea era nefiresc de lungă.

Cina cu nemții pare acum atât de îndepărtată, zise aproape în șoaptă... Chiar și eu abia mi-o mai amintesc. Cum de ți-ai adus aminte de ea?

Nu știu.

Gurameto privi de jur împrejur, ca pentru a se asigura că nu-l aude nimeni.

Tu chiar crezi că-n noaptea aia... am chemat... la cină... un mort?

Nu știu ce să spun, răspunse orbul.

Gurameto îl fixa cu privirea.

Vehip, îi spuse, ca medic, vreau să-ți pun o întrebare: mai ții minte când ți-ai pierdut vederea?

Nu, zise orbul. Așa m-a făcut maică-mea.

Aha... Înseamnă că până acum n-ai văzut om viu?

Nici viu, nici mort, răspunse celălalt.

Aha... făcu din nou Gurameto.

Te miri, văd că te miri, zise orbul. Te miri că n-am văzut om viu, da' mai mult că n-am văzut mort.

Ai dreptate, spuse Gurameto. Orbirea e mai aproape de moarte.

Dar în sinea ta îți spui: ăsta n-a văzut nici una, nici alta, așa că le încurcă.

Ba nu-mi spun nimic, îl contrazise Gurameto. După cum vezi, nici nu te amenință, nici nu-ți promit cine știe ce. Fă ceea ce simți.

Îndepărtându-se, îl auzi pe orb rostind în urma sa:

Dumnezeu să te aibă-n paza lui!

Capitolul al șaptelea

Ceea ce părea o deplasare obișnuită de trupe era, în realitate, altceva. Nimeni n-ar fi crezut că retragerea armatei germane din cel puțin două state, Grecia și Albania, era o operațiune atât de banală. Deplasarea coloanei nesfârșite de mașini pe șoseaua principală a ținut toată noaptea. Din pricina ceții, dimineața părea avortată. Ploaia măruntă, ce se transforma din când în când în lapoviță, făcea ferestrele opace. Ca urmare a acestui fapt, indiferența cu care orașul lua aminte la evenimentul cel mai important al momentului părea cât se poate de naturală.

În dimineața aceea destul de îndoielnică, regimentul încazarmat la Grihot se alătură coloanei și, imediat după asta, trupele care ocupaseră orașul îl părăsiră.

Nu a existat nici o manifestare de rămas-bun și nici apeluri pentru un atac prin surprindere asupra trupelor germane și, prin urmare, amenințările cu

dinamitarea ori alte represalii păreau vetuste și fără rost.

A fost coborât steagul cu zvastică și ridicat, în locul lui, cel albanez, cu vulturul bicefal în centru.

Așadar, fără a da vreun semn de umilință sau de orgoliu, fără a lua în seamă nici măcar indiferența cu care orașul îi privea, militarii s-au aruncat cu un gest natural în mașini, ca și când asta ar fi făcut în fiecare zi, și au plecat în căutarea unui alt teritoriu în care să se lupte sau, pur și simplu, să moară.

Un alt regim

Puțin înainte de prânz, nu dintr-o singură parte, ci din trei direcții diferite, în oraș au intrat partizanii. Nu semănau din nici un punct de vedere cu nemții, dar nici cu imaginea pe care oamenii și-o făcuseră despre ei. Priveau mirați casele înalte, apoi zâmbeau timid și nu știau ce să facă cu florile pe care le primeau.

Mai obosiți decât ei păreau catârii cu poveri, care urcau agale străduțele. Majoritatea duceau în spate țevi de mortier și lăzi cu muniții. Totuși, din felul cum mergeau oamenii care duceau catârii de căpăstru, se putea bănui că poverile cele mai grele nu erau armele, ci sacii cu făină și burdufurile cu caș.

Privirile erau atrase mai cu seamă de fetele-partizan. Erau fel de fel, cu cozi împletite, tunse scurt, cu plete,

cu bretonul tuns modern, ba chiar și blonde. Zvonurile despre ele erau la fel de diferite: ori „fecioarele roșii", care te ucideau la cea mai mică provocare, ori niște stricate. Poate că acest din urmă calificativ îi făcuse pe englezi ca, laolaltă cu armele și articolele de cazarmament, să parașuteze și pachete întregi cu prezervative, ceea ce provocase nemulțumire la comandamentul central și răcirea relațiilor cu britanicii.

Tabloul era aproape idilic și, totuși, ceea ce-i speriase pe toți chiar se întâmpla. După câteva bătăi în poartă, se auzeau țipete de femeie, apoi strigăte: e nevinovat, trădător, cărați-vă, putorilor, nu, nu, nu și, la urmă de tot, salve de mitralieră.

Alte patrule, ajutate de „teritoriali", cum erau numiți comuniștii locali, făceau arestări.

Chiar după prânz, la ora când se ridica steagul la Primărie, dădură buzna în spital pentru a-l ridica pe doctorul Gurameto cel mare. Îi puseră cătușele, așa, în operație cum era, apoi își amintiră că ar fi trebuit să-și spele sângele de pe mâini, dar el îi oprise: ce să le mai spăl degeaba, închipuindu-și că oricum l-ar fi împușcat.

În vreme ce pășea șovăind din cauza cătușelor, privirea i se opri involuntar pe steagul de la Primărie. Fusese schimbat, dar nu așa cum își închipuise el.

Mai repede, îi spuse unul dintre partizani, văzându-l că i se împleticesc picioarele. Doctorul îi arătă spre cătușe, ca pentru a-i spune că nu e obișnuit să

meargă cu ele, dar celălalt, neînțelegându-i gestul, îi spuse din nou: mai repede!

Vulturul de pe steag nu mai avea trei capete, ca până atunci, ci numai două, așa cum fusese înainte.

Pe acolo, îl îndemnă partizanul, tăind intersecția. Doctorul Gurameto cel mare ar fi vrut să întrebe: dar ce am făcut, însă privirea îi fu atrasă din nou de steagul de pe Primărie.

În locul celui de-al treilea cap, care, după cei mai optimiști, ar fi simbolizat împăcarea comuniștilor cu naționaliștii și cu regaliștii, deasupra vulturului bicefal era acum o stea galbenă.

Aha, făcu în sinea sa doctorul Gurameto cel mare. Fixa în continuare pânza drapelului, ca și când răspunsul la întrebarea de adineauri ar fi putut veni de acolo.

Pe ambele trotuare ale străzii se aflau o mână de gură-cască, patru-cinci inși cu o mandolină și câțiva curieri, care se grăbeau care încotro.

Fâlfâitul steagului avea ceva misterios, așa încât era greu să obții un răspuns de la el.

Respirând greoi, unul dintre curieri alergă câțiva pași alături de patrulă, încercând să explice ceva.

Stați, zise comandantul patrulei și se opri primul. Îl privi cu mirare pe doctorul Gurameto, apoi, cu grijă ca să nu se mânjească de sânge, îi scoase cătușele.

Scuză-ne, doctore, am greșit, spuse calm.

„Teritorialul", care privise curios întreaga scenă, îi spuse ceva la ureche partizanului. Celălalt făcu „da" din cap. În vreme ce se întorcea ca să plece, Gurameto avu impresia că aude rostit numele lui Gurameto cel mic, dar nu fu sigur.

O bucată de drum căută o cișmea ca să se spele pe mâini, dar nu găsi nici una.

În vreme ce se apropia de spital, zări de departe aceeași patrulă, care venea din direcția opusă. Printre ei, doctorul Gurameto cel mic, încătușat, așa cum fusese și el cu puțin timp înainte.

Se priviră lung unul pe altul, mirați că nu înțeleg nimic, când doctorul Gurameto cel mare își dădu brusc seama ce se întâmplase. Obișnuit cu ideea că cei doi erau permanent într-o competiție nedeclarată, „teritorialul" îi convinsese pe cei din patrulă că arestarea lui Gurameto cel mare fusese o greșeală și că în locul lui trebuia reținut Gurameto cel mic.

Sigur că colegul său avea să fie eliberat, Gurameto intră în spital înjurând printre dinți în nemțește.

Și doctorul Gurameto cel mic fu eliberat, într-adevăr, nu peste mult timp. Când se văzură, se îmbrățișară de parcă nu s-ar fi văzut de o grămadă de vreme, în entuziasmul general al infirmierelor. Dar tocmai în acel moment se întâmplă ceva incredibil. O altă patrulă, cu un aer mai belicos decât prima, se ivi la ușa spitalului. Cei doi se priviră reciproc, ca și când ar fi vrut să-și spună: asta e culmea! Așteptară

să vadă din nou apărând cătușele, dar ceea ce solicita patrula era de neimaginat. Comandantul ceru să-i fie predați doi dintre bolnavii abia operați, unul dintre ei fiind încă sub narcoză.

Cei doi Gurameto se apucară cu mâinile de cap. Sunteți nebuni, măi oameni buni, ăla de colo are rană deschisă și voi vreți să-l arestați? Nebuni sunteți voi, noi avem ordin și cu asta, basta. Iar noi nu vă permitem și gata. Nu ne permiteți? Ha, ha, ha.

Infirmierele îi susținură pe medici, dar patrula nici gând să cedeze. Scoaseră cătușele, îi încătușară pe cei doi doctori și porniră împreună spre Primărie.

Peste o oră se întoarseră din nou valvârtej, patrula și doctorii, aceștia din urmă fără cătușe. Un tip cărunt, care se dădea bun cunoscător al legilor, încerca să-i calmeze. Zbierau, se întrerupeau unul pe altul, partizanii își agitau pistoalele, doctorii nu se lăsau nici ei mai prejos. Unde ați mai văzut voi așa ceva, ăla abia mai respiră, cu o mână amputată, iar voi cât pe ce să i-o legați pe cealaltă? Ăsta-i umanism? E umanism și gata. Ce crezi tu, vine criminalul ăsta, omoară și taie în dreapta și-n stânga, iar pe urmă, ca să scape de judecata dreaptă a poporului, se internează în spital: doctore, stoarce-mi, te rog, coșul ăsta de pe nas... Oho-ho, cine să se mai înțeleagă cu voi!

Căruntul ajunse, la un moment dat, la o soluție de mijloc: bolnavii puși sub urmărire nu vor fi nici arestați, dar nici lăsați liberi. Infirmierul-șef își aminti că

în aripa de vest a clădirii se afla o cameră cu zăbrele la geam, în care, după cum lăsase prin testament Remzi Kadare, trebuia să fie închis în caz că și-ar fi pierdut mințile.

Îi duseră acolo pe cei doi bolnavi, iar la ușă puseră un partizan cu pușcă și două grenade la brâu.

Ziua a doua. În zori

Cei trei sute, cum erau numiți bătrânii judecători, care, ce-i drept, de mult nu mai erau atâția, se înfățișară, după cum le era obiceiul, la ușa Primăriei, care acum se numea Comitet. Aveau toate galoanele și vechile terfeloage și, la fel ca de fiecare dată, își expuseră experiența, convinși că aceasta ar mai fi putut folosi țării.

Ascultându-i, președintele Comitetului nu-și putea ascunde un soi de satisfacție. Nu era o satisfacție de complezență, iar lucrul acesta a fost evident la finalul discuției. Căci ei, deși veneau dintr-o epocă de mult apusă, pricepuseră mai bine decât domnișoarele intelectuale din capitală sensul revoluției: necesitatea violenței.

Bătrânii îi ascultau cuvintele: vremuri noi, legi noi, fără a înțelege cum venea treaba asta. Totuși, în timp ce plecau, nu-și puteau ascunde satisfacția că oferta lor fusese refuzată în mod *elegant*.

Ziua minus doi

În afară de cei puși sub urmărire, în pavilionul chirurgical mai erau alți trei operați care nu-și reveniseră din anestezie. În vreme ce-și veneau în simțiri, una dintre infirmierele de gardă încerca, cine știe de ce, să le explice că, în afara faptului că le fuseseră operate apendicele sau un rinichi bolnav, acum se aflau într-o nouă orânduire.

Nu le fusese ușor să priceapă și, cu atât mai mult, să înțeleagă de ce le spusese infirmiera toate acestea. Primul care a înțeles ceva a fost cel cu rinichiul. Începu, la rândul lui, să le explice și celorlalți, și o făcea cu atâta convingere, încât doi-trei pacienți se apropiară ca și când li s-ar fi spus povești. După cum le istorisea el, se petrecuseră lucruri importante în oraș, ba chiar și în pavilion, dar ei se aflaseră sub narcoză și nu văzuseră nimic.

Văzând că ascultătorii nu reacționau așa cum se așteptase el, omul o lua de la capăt. În oraș era agitație mare, iar ei habar n-aveau. Am trăit vremuri care s-au dus, care nu mai sunt, înțelegi? Timpul trece, orele, zilele, toate trec, în vreme ce tu rămâi în ceva ce nu știi cum să-i zici. Timp fără timp. Sub zero, pricepi. Timp cu minus, timp negativ.

Nu înțeleg nimic, măi omule, zicea unul. Zi pe scurt, ce-i cu regimul ăla nou de care spuneai?

Vine o altă orânduire, așa se zice atunci când regimul se schimbă. Prima zi se numește, de obicei,

ziua zero. Apoi începe numărătoarea: unu, doi, trei, patru și așa mai departe. Când ne-au făcut anestezia, să zicem că era cutare zi, cutare oră. Am adormit, am ieșit în afara timpului. Dar pe timp nu-l interesează, nu te așteaptă, el merge înainte. Așa vine ziua zero. Pe urmă, ziua unu, ziua doi. Iar noi am rămas în urmă. Ei sunt la ziua doi, noi nici la zero. Suntem la minus. Ai înțeles acum?

Un căcat am înțeles, zise celălalt.

Minus, făcu celălalt disprețuitor. Trebuie să ajungem mai întâi la zero și pe urmă mai vedem.

Ne-ai îmbârligat mințile de tot, zise cel cu apendicele operat. Spune-ne mai bine cine a învins. La drept vorbind, mie nici nu-mi pasă cine, doar comuniștii să nu fie.

Mi se pare că chiar ei, sări un al treilea.

O, nu, făcu celălalt. Nici nu vreau s-aud!

În regimul ăsta nou, de care ne-ai spus tu, e permis să-ți îneci nevasta? întrebă un bolnav în cârje. Ca în Yemen, de exemplu.

La ce te duce mintea, omule!

Uite că mă duce.

Nevasta, nu cred. Dar pe alții... nu știu.

Un șir de zile și luni

Dintre toate expresiile cunoscute, una singură reda cel mai bine schimbarea de regim. Erau, de fapt, două cuvinte: „vremuri noi".

Erau zile cu care ea se potrivea perfect. Luminoase, vesele, ca abia ieșite din spuma mării, zilele acestea păreau o continuă sărbătoare. Dar veneau și altele, când totul era mohorât și cenușiu, iar gândul că, dacă există ceva pe lume ce nu poate fi regenerat, acel ceva e vremea, domina din nou mințile oamenilor.

Și totuși, chiar și când nu găseai nimic tineresc la ea, vremea tot avea ceva ce-ți amintea de tinerețe. Dacă nu nebunia vârstei, măcar o agitație continuă. Campaniile veneau pe rând, una după alta.

Nu mai puțin dinamice erau lozincile voluntarilor, cu fel de fel de promisiuni și amenințări: jos eroziunea solului, glorie eroilor, speculanții în țreang, trăiască împădurirea țării. Ședințele se țineau lanț. Erau demascați posesorii de „cocoșei", incidentul din Canalul Corfu, catrenele lui Vehip Chiorul și, imediat după asta, ideea de supraom a lui Nietzsche. Legat de acesta, cine știe prin ce asociere, a apărut sloganul care condamna conceptul de „perpetuum mobile". Împreună cu expresia „vremuri noi", apărea obligatoriu cuvântul „reconstrucție", un fel de văr sau, mai bine spus, logodnicul ei. Despre el, ca și despre tânăra nevastă, vremea, se compuneau lozinci și se intonau cântece peste tot.

Prin muncă și reconstrucție se înțelegea, de regulă, săparea de canale. Oamenii se trezeau cu noaptea-n cap, desfășurau un drapel și porneau încolonați spre șantier. Mai apoi, când s-a văzut că unele dintre

canale, în loc să aducă apa, o duceau la vale, iar altele, în loc să combată inundațiile, mai mult le favorizau și, mai cu seamă, atunci când au început și condamnările pentru asta, a apărut tulbure ideea că aceste șanțuri, în afara scopului cunoscut, aveau și un altul, secret. Ba chiar acesta, cel ascuns, era de fapt principalul.

Nu beliți ochii de parcă ați fi dezlegat cine știe ce mister, le spunea celor doi tovarăși de celulă un inginer abia arestat, la fel ca și ei, ca sabotator al canalelor. Asta e o poveste veche încă de pe vremea asiro-babilonienilor. Se spune că dictatura acolo a apărut. Apă care lipsește, apă care prisosește. Pe scurt, apă necesară și apă de prisos.

Două știri importante, începutul Războiului Rece și trădarea lui Tito, aveau și ele legătură cu canalele. Și canalele cu ele. Iar alte noțiuni, cum ar fi memoria, oricât ar părea de îndepărtate, erau la fel de legate. Adio amintiri la întâmplare, când naiba mai știe ce îți trece prin minte: vechi decrete, coapse de femeie sau imagini mărețe, alături de altele, vulgare. Devenea tot mai evident că există lucruri ce trebuie amintite tot mai des, așa cum există altele care trebuie uitate, unele chiar definitiv.

Unul dintre acestea era celebra cină cu nemții. Aproape nimeni nu mai pomenea despre ea, ca și când nici n-ar fi avut loc. Și, chiar când își amintea careva întâmplător de ea, ceilalți îl luau peste picior:

tu chiar mai crezi povestea aia, că ofițerul german și doctorul au fost colegi de școală ș.a.m.d. Totuși, asta nu oprea zvonurile că undeva, sus de tot, istoria asta încă mai era întoarsă pe toate fețele. Ba chiar se bănuia că proaspăt numitul șef al corului de la Casa de Cultură nu era altceva decât unul dintre cei doi anchetatori însărcinați cu rezolvarea acestui dosar. Despre celălalt se spunea că, oricât ți-ai fi stors mintea, tot n-ai fi putut afla cine e. Se știa doar că el fusese cel care răspândise zvonul că nu existase nici o cină și că gramofonul cântase în gol, ca să inducă lumea în eroare, iar întâlnirea secretă a doctorului cu maiorul german se desfășurase în altă parte.

Anotimpuri după anotimpuri

Era iarnă. Și, de parcă n-ar fi fost destul, mai era și război rece. Începuse de câteva săptămâni. Nu era nimic de râs, cum fusese la început (război de eschimoși etc.), dar nici așa de cumplit, cum se crezuse mai apoi (horror, rece ca moartea). Era ceva între, la fel ca și sperietoarea cealaltă, Cortina de Fier, expresie inventată de un lord englez.

Pentru a demonstra că se poate trăi și cu ele, se înmulțiseră festivitățile. Cele mai frecvente erau crosurile, mai ales că nu costau mare lucru și nici nu necesitau cine știe ce pregătiri. Erau strânși câteva zeci de pierde-vară, pe care-i furnicau tălpile s-o ia la

fugă, plus un carton pe care să se scrie „crosul primăverii", după care o luau la goană de le sfârâiau călcâiele. Pe traseu se înmulțeau, apoi se opreau pe un maidan ca să se odihnească și să strige lozinci. Urletele „trăiască!" și „jos!" erau aproape la egalitate, ceea ce arăta că sunt destule chestii care trebuie să trăiască și cam tot atâtea care trebuie să moară, ba chiar cât mai curând.

La fel de multe erau și concertele, concursurile, inaugurările și, mai ales, acordarea de medalii. Ceremoniile acestea din urmă aveau frecvent ceva neașteptat. Așa, de pildă, în prima săptămână din aprilie fusese sărbătorită operația cu numărul zece mii făcută de doctorul Gurameto cel mare.

Se înțelege că nu fusese uitat nici celălalt doctor Gurameto, care, fiind mai mic, nu ajunsese nici la numărul de nouă mii. Prin urmare, în după-amiaza, și mai ales în seara aceea, fură rememorate momentele în care cei doi se aflaseră în centrul atenției orașului, ca doi posibili adversari. Și, la fel ca odinioară, fu pus pe cântar prestigiul unuia în comparație cu al celuilalt, lucru destul de dificil de stabilit, pentru că știau cu toții că bilanțul adversității lor depinde de situația internațională.

Ținând cont că Germania, după ce pierduse războiul, fusese împărțită în două, una rea și alta bună, doctorul Gurameto cel mare ieșea din treaba asta mai mult sau mai puțin neutru, în vreme ce Italia,

nefiind atât de rea ca Germania Occidentală, dar nici așa de bună ca Germania Democrată, îi oferea doctorului Gurameto cel mic același statut neutru.

Într-un cuvânt, la fel ca la început, mâna aceea misterioasă care-i ferise pe cei doi doctori de o confruntare făcuse ca din toată bulibășeala mondială ei să iasă *fifty-fifty*, cum spun englezii.

Și oamenii au mai înțeles destul de tulbure că valul acela de melancolie îi cuprinsese nu din recunoștință pentru doctorul Gurameto cel Mare, ci mai ales amintindu-și de rivalitatea dintre cei doi, ca semn al unor vremuri de care, fără să-și dea nici ei seama de ce, le era dor.

Ah, ce frumos spusese Marie Turtulli, aflată întâmplător în mijlocul unei asemenea discuții. Cât de minunate sunt amintirile acestea, repetase peste câteva clipe. Chiar ca în... *belle époque*...

Atmosfera romantică ce-i înconjura pe cei doi doctori, pe care o descria cel mai bine Vehip Chiorul, în două versuri, „Gurameto împreună, cu bisturiele în mână", nu reușea să împiedice zvonul că petrecerea cu germanii era încă în vizorul anchetatorilor. Ancheta era încă secretă, cu singura diferență că acum era făcută de două echipe independente. O a doua deosebire consta în faptul că avea mai puțin de-a face cu maiorul german, în cursul cercetărilor apărând de astă dată o fantomă. Acum, cina avea legătură în principal cu mortul, care, pentru a se camufla,

sau din alt motiv, îmbrăcase, se pare, întâmplător, mantaua ofițerului german. Și astfel, mânjit cu noroi, bătuse la poarta lui Gurameto.

Ziua cu numărul cinci sute. Fantoma populației filogermane

În ziua cu numărul cinci sute, la marginea orașului a apărut ceva ce n-ar fi trebuit să apară niciodată: prima coloană de refugiați ceami. Erau foarte mulți, alungați de greci după plecarea germanilor, acuzați că ar fi fost filogermani. Imediat după masacrele cărora le căzuseră victimă, rămăseseră peste tot urmele lor: copii înjunghiați cu baioneta, bătrâni arși pe jumătate, femei scoase dintre ruine, în vântul înghețat, care nu ierta nimic.

În stânga, se afla primul oraș albanez, pe care-l visaseră de atâtea și atâtea ori. Aveau ordin clar, nu se știe de la cine, să nu intre în el.

Orașul se ridica în fața lor ca un sfinx, intangibil, și nimeni nu știa de ce le era interzis refugiaților. La fel cum nu se știa cine suferă mai mult din pricina acestei decizii, cei din coloană sau orașul. Și unii, și alții, fără îndoială. Dacă ar fi trecut pe acolo o mie de leproși, și teama tot n-ar fi fost atât de mare. Grinzile caselor au început să scârțâie încă de după-amiază. Regretele se dovedeau insuportabile. Respinsă de oraș, coloana nu ierta nici ea pe nimeni.

Pietrele de hotar fuseseră răsturnate. Cele două părți nici nu se războiau, nici nu făceau pace. Cei învinși, naționaliștii și monarhiștii, păreau că se mulțumesc cu faptul că revendicaseră Çameria și Kosova, deși imediat presimțirea că revendicările acelea, după retragerea germanilor, aveau să-i coste, i-a făcut să-și țină gura. Nici învingătorii, în opoziție totală cu cei învinși, nu păreau că se bucură.

Se spunea că asemenea scene se petreceau peste tot. Populații sau, uneori, popoare întregi, de pe țărmurile Balticei și până în munții Caucaz, ba chiar până în afundul stepei, aflate în clipele lor nefaste, erau dislocate sub aceeași acuzație, de a fi fost filogermane.

Alte coloane, la fel de lungi și de jalnice, erau evocate acum. Cele ale evreilor, cu trei ani în urmă. Sau ale armenilor, în urmă cu treizeci de ani.

Între timp, Gjirokastra, cu binoclul la ochi, aștepta să vadă capătul coloanei ceame, dar aceasta, parcă dinadins, părea că renaște din ea însăși. În satele minorității grecești, se spunea că noaptea, pe ici-colo, li se întinde refugiaților câte o bucată de pâine, dar aceștia o refuzau. De la alții o așteptau ei.

Încotro se îndreptau? Poate spre Livezile Vlorei. Se spunea că acolo tunetul bubuie îngrozitor, dar se întâmpla ceva ce nu se mai întâmplase vreodată, trăsnetul nu se supunea cerului și nu-i lovea pe amărâți.

Capitolul al optulea

Același regim nou

Când șoseaua s-a trezit din somn sub o dimineață cenușie, dezamăgirea a fost și mai cruntă. Frigul era din ce în ce mai pătrunzător. Cărbuni nu se găseau. Și eroii se împuținaseră.

Ca după o catastrofă naturală, din capitală au plecat urgent camioane cu alimente și medicamente, inspectori, orchestre și tot felul de alte delegații, o parte dintre ele venite din țările prietene. Una dintre acestea, din republicile sovietice de la Baltica, unde fusese o situație asemănătoare, înainte de a pleca, a lăsat o informare oarecum ciudată. Conform acesteia, problema necesita o cercetare mai profundă. În oraș mai erau încă unsprezece foști viziri și pașale ai fostului Imperiu Otoman, patru foști supraveghetori ai haremului imperial, trei foști directori adjuncți ai unor bănci italo-albaneze, cincisprezece foști prefecți

ai tuturor guvernelor, doi foști călăi ai prinților moștenitori, o stradă cu numele Ulița nebunilor, două curve de lux, fără a-i mai aminti pe cei trei sute de judecători celebri și pe cei șase sute de nebuni cu acte în regulă. Toți aceștia erau cam mult pentru un oraș medieval care încerca să intre în noua orânduire.

Din informarea balticilor nu a fost greu să tragi concluzia că era necesară o politică înnoitoare, care să aducă, conform ziarelor, „sânge proaspăt".

Iar mișcarea nu s-a lăsat mult așteptată. În fiecare zi în oraș ajungeau voluntari tineri și entuziaști din Albania Centrală. Fruntași în producție, cu planuri depășite de zeci de ori, după moda sovietică. Alții, cântând cât îi țineau bojocii „într-o mână cazmaua, în alta pușca", ori ținându-le, într-adevăr, în mână. Supraveghetori ai sabotorilor de canale proiectate greșit. Supraveghetori ai doamnelor cu buze subțiri, care ieșeau rar din casă, în semn de dispreț pentru noua orânduire. Activiști care priveau numai înainte, alții care priveau preponderent înainte, nefiind totuși atât de perfecți încât să nu se uite și în urmă. Sculptori de busturi de eroi. Martiri în viață care, dacă s-ar fi putut, le-ar fi luat locul în mormânt eroilor. Contestatari ai celor trei nenorociri mondiale, imperialismul, sionismul și Coca-Cola. Internaționaliști orbiți de prietenia cu alte popoare. Alții, care nu vedeau în fața ochilor decât inamici. Pe scurt, o amestecătură nemaiîntâlnită, care înduioșa pe toată lumea.

Tocmai când se părea că treburile sunt pe calea cea bună, un raport secret al unei echipe de anchetă și mai secrete din capitală arăta, negru pe alb, că situația se înrăutățea. Săpatul canalelor, chiar și a celor inutile, mergea încet. Foștii viziri mureau greu de tot. Cu excepția a două prostituate de lux, care-și denunțaseră „trecutul depravat", nu din motive fiziologice, cum spuneau gurile rele, ci dintr-o pornire interioară, pentru a se integra vieții noi, lucrurile în oraș mergeau din rău în mai rău.

Un cântec anonim, despre care nu se știa mai nimic, nici unde, nici când și nici cine îl compusese, s-a răspândit rapid, ca pentru a confirma raportul secret. Avea un text trist, iar melodia era la fel de înduioșătoare, dacă nu chiar și mai și.

Lena e bolnavă, zace la spital,
De trei zile-ncoace ia extraveral.

S-a făcut tot posibilul ca să fie interzis, dar nu s-a reușit.

Nimănui nu i-a trecut prin cap că un cântec despre spital se va afla la originea unuia dintre cele mai zguduitoare evenimente din oraș: războiul cu cucoanele urbei.

Totul pornise de la o ședință în care șefii orașului acceptaseră ideea responsabilului cultural, care spunea că, atâta vreme cât oamenii nu renunță ușor la cântecele,

cum să spun, intime, cu m-ai uitat, nu te-am uitat, zac pe patul de spital, boala rău mă mistuie și alte bazaconii ca astea, n-ar fi fost rău să se comande muzicanților din oraș două-trei asemenea cântece triste, ca să zicem așa. De ce nu rezumi, îl întrerupsese șeful cel mare, cântece de spital și, fără a mai sta pe gânduri, le-a telefonat imediat celor doi doctori Gurameto, cel mare și cel mic.

La început, doctorii n-au știut ce să răspundă, până ce lui Gurameto cel mare i-a trecut prin cap că, fiind chirurgi, pacienții lor ori scapă, ori se prăpădesc, așa că n-au timp de cântat și de oftat. Pentru asta trebuiau să-i întrebe pe medicii cu bolnavi cronici, suferinzi de tifos sau, mai ales, de tuberculoză.

De situația aceasta tulbure a profitat țiganul Dan Veremi, portarul de noapte al Institutului de Igienă, care compusese un cântec în amintirea ibovnicei lui, moartă sub roțile mașinii de la salubritate, în aprilie: *Viața mea s-a dus la naiba / Sunt la institut portar / Ibovnica mi-a călcat-o / Mașina de căcănari.*

La început, șefii au râs, apoi li s-au lungit fețele de supărare. La ședința următoare, care avea să le fie fatală tuturor, după ce au căzut de acord că sentimentele intime nu erau provocate doar de boli sau de alte spurcăciuni, responsabilul cultural și-a amintit, spre ghinionul lui, de un cântec pe care-l cântau femeile:

Cântă, mierlă, cântă,
În dormitoarele noastre
De ne ia somnul, trezește-ne,
De vine cineva, spune-ne,
De ne dezvelim, învelește-ne.

Incitat de aprecierile: ce minunat, ce poetic, câtă finețe, responsabilul cultural, ca împins de dracu', își aminti un alt cântec, care le portretiza pe femei din punctul de vedere al bărbaților:

Ferice de cine le are, de cine le iubește
Ferice de flăcăul care le păcălește.

Atunci s-a produs un adevărat cutremur. Înainte de sfârșitul săptămânii, ședință urgentă la Comitetul de Partid. Un curent decadent bântuie orașul. Nostalgie pentru orânduirea feudalo-burgheză. Admirație pentru cucoanele de altă dată, ale căror cântece destrăbălate, în loc de a fi numite „cântece de alcov", cum se precizează în studiile noastre, sunt prezentate în mod perfid drept cântece de societate.

Criticile erau din ce în ce mai dure. Erau căutați vinovații. Responsabilul cultural leșină de două ori la rând. Cândva, pe la miezul nopții, șeful cel mare își începu discursul de încheiere cu cuvintele lui Lenin că dușmanul cel mai perfid este cel pe care l-ai uitat. El nu cruță pe nimeni, nici chiar pe el însuși.

Dușmanul îi surprinsese dormind. Dat afară pe ușă, decadentismul intrase pe fereastră. Înainte de a finaliza lupta cu ideile lui Nietzsche, cu *perpetuum mobile* și cu alte absurdități, orașul trebuia să se confrunte cu un pericol cumplit: cu doamnele lui. Nu era întâmplător faptul că toate astea se petreceau în contextul răcirii relațiilor cu Grecia. Și nici nu era o coincidență că Flota a Șasea Americană bântuia de zile bune pe Mediterana. Cei vinovați aveau să fie pedepsiți fără milă. Pregătiți-vă pentru ce e mai rău.

La puțin timp după terminarea ședinței, pe la două dimineața, responsabilul cultural al orașului s-a sinucis.

Orașul împotriva doamnelor lui

Glonțul care i-a luat viața responsabilului cultural a fost, într-un anumit fel, prima confruntare, semnalul care a declanșat războiul dintre oraș și cucoanele lui. Pentru cei care cunoșteau amănuntele ultimelor evenimente era clar că șeful de la cultură căzuse victimă nostalgiei după doamnele de altă dată, dar, din motive rămase necunoscute, acest amănunt a fost repede uitat și omul a rămas cu imaginea de inamic al femeilor de familie bună, ca să nu spunem un soi de martir al acestui conflict abia declanșat.

Ședințele în care doamnele erau criticate, mult diferite de celelalte adunări, nu numai că nu aveau

scandări și cântece, ci se desfășurau cu sobrietate, cu nuanțe oarecum academice, ceea ce se potrivea perfect cu tema. Astfel a fost, mai cu seamă, cuvântul de deschidere care i-a fost încredințat bătrânului cronicar Xivo Gavo, care, în afara titlului monumental „O mie de ani de prezență a doamnelor celebre", nu avea mai nimic, cu excepția unei lungi liste a cucoanelor din oraș, începând cu anul 1361 și până în urmă cu o săptămână. Deși nimeni n-a înțeles care era rostul acestei liste, asta nu a împiedicat sala, la sfârșit, să-l aplaude furtunos pe bătrânul cronicar.

Celelalte referate au completat oarecum sărăcia cuvântului de deschidere. Unul dintre ele, „Doamnele în comunism", nu numai că dădea un tablou complet al situației doamnelor din întregul lagăr socialist, de la Budapesta, fostul Sankt-Petersburg, Bratislava și până la Shanghai, dar explica și de ce, în acest spațiu imens, doamnele din Gjirokastra ocupau o poziție deosebită.

Aceasta a fost partea cea mai nebuloasă a referatului, pe care, probabil, ascultătorii au interpretat-o fiecare în felul său. Conform conferențiarului, statutul de mare doamnă, în acest oraș, se lega, mai mult decât cu titlurile și averea bărbatului, cu altceva și, în mod special, cu casele mari. Nu degeaba un inginer străin folosise calificativul: arhitectură de doamne.

Citându-l în continuare, în casele acestea mari, construite, fără îndoială, de niște arhitecți smintiți, sub

streașina falsă, în spatele geamurilor oarbe ale ferestrelor, avea loc un proces misterios, un fel de îndepărtare de la realitate, de înstrăinare, care era și primul semn al „îndomnirii". Așa și le și imaginau: albe-albe de tot, cu sânii și pântecul strălucitor și cu întunecata enigmă înnebunitoare ascunsă sub mătasea cămășii.

Un oftat de ușurare însoți sfârșitul referatului. Cel care urmă nu numai că era mai concret, fiind legat de întâmplarea care-l trimisese în mormânt pe responsabilul cultural, dar avea și o poziție politică clară. Încă de la primele cuvinte, referentul nu-și ascunse ostilitatea față de doamne. Cântecele despre ele, care le puteau trezi nostalgii unora, le categorisi, indubitabil, drept decadente. Iar ritualul băutului cafelei, descris prin cuvintele:

Vine tava cu cafele
Ca un firman de la palat,

ritual care le poate părea unora un semn de demnitate aristocratică, ba chiar le-ar putea trezi și admirația, pentru el, pentru cercetătorul provenit de la talpa țării nu era altceva decât un argument că doamnele din acest oraș, înainte de a fi niște aristocrate delicate, erau niște exploatatoare.

Înflăcărat de propriile-i cuvinte, cercetătorul privi în tavan și declară că, într-adevăr, de la o vreme ele puseseră stăpânire pe oraș.

Intervenția șefului celui mare, cu intenția de a-l întrerupe, îl întărâtă și mai tare pe vorbitor. În loc să sfârșească, el continuă să strige că doamnele nu numai că stăpâneau orașul, dar că ele erau chipul ascuns al orașului, spiritul și umbra lui. Numai astfel se explicau, după părerea sa, nebunia, năbădăile și chiar chermezele cu morți din acest oraș.

Doliul doamnelor

Că doamnele trecuseră la ofensivă era clar pentru toată lumea. Dar că asta era ceva ilogic, se vedea de la o poștă.

Orașul se afla într-o încurcătură nemaipomenită. Câteva dintre condamnările care aveau loc în capitală erau considerate, culmea, o răzbunare a doamnelor. Cazul referentului care se arătase atât de aspru cu ele era unul dintre exemple. L-aș fi arestat, câinele, spusese șeful cel mare, dar ce m-aș fi făcut cu scorpiile alea, care s-ar fi bucurat: s-a luat de noi și a pățit-o!

Ședințele continuau. Totuși, deși nu o spuneau în gura mare, majoritatea orășenilor bodogăneau că poate ar fi fost mai bine dacă această campanie n-ar fi început. Cu domnii ar fi fost mult mai ușor. Îi convocai la tribunal, le dovedeai vina și le puneai cătușele. Doamnelor n-aveai ce să le faci. Ele ieșeau rar din casă, o dată sau cel mult de două ori într-un anotimp. Erau mai invizibile decât nălucile.

La sfârșitul verii, când toți așteptau o a doua sinucidere, a fost destituit șeful cel mare, iar oamenii și-au spus că ăsta e semnul cel mai clar al pierderii războiului.

Dar dezamăgirea s-a dovedit prematură. Tocmai atunci când se credea că doamnele triumfaseră, s-a petrecut ceva ce poate fi ilustrat prin zicala: n-aduce anul ce aduce ceasul.

Era în ziua de 17 decembrie, puțin după prânz, când doamna Ganimet din neamul Hankonat, înfășurată în haina lungă de blană, traversa cu atenție, din pricina tocurilor înalte, intersecția străzii Varosh cu Strada Liceului, când cineva, mai precis o voce de femeie, i-a strigat din dreapta: bună ziua, tovarășa Ganimet!

Cea strigată s-a oprit ca lovită în moalele capului. A rămas o secundă așa, chiar în mijlocul intersecției, apoi, încetișor, ca omul care vrea să vadă cine a tras în el, vru să se întoarcă, dar nu reuși.

Eu sunt, tovarășa Ganimet, Trandafile, din Comitetul de cartier. O să vii mâine la ședință?

Cealaltă continuă să stea ca paralizată locului, apoi întinse mâna, o apropie de piept, în dreptul inimii, genunchii îi cedară și se prăbuși pe caldarâm.

Doi-trei trecători, aflați întâmplător acolo, anunțară spitalul, care, imediat, trimise singura ambulanță pe care o avea.

Dar acesta a fost doar începutul. Odată ce s-a descoperit, absolut din întâmplare, modul în care aveau

să fie doborâte intangibilele cucoane, o adevărată vânătoare s-a pornit peste tot.

Ca niște pescărușii cărora le sunase ceasul, doamnele din oraș cădeau una după alta acolo unde se aflau, imediat după ce auzeau strigătul fatal: „tovarășă!"

Era aceeași scenă care se tot repeta, opritul în mijlocul străzii, mâna care parcă încerca să se agațe de ceva, căutând un sprijin imposibil, cuvintele: ține-ți-mă, domnule, vă rog, apoi mișcarea ca pentru a încerca să vadă de unde venise lovitura, sufocarea, tremurul genunchilor și, în final, căderea.

Astfel, în cursul unei singure zile, s-au prăbușit doamnele Nermin Fico și Sabeko Zekat, prima ducându-se, iar a doua întorcându-se dintr-o vizită. În aceeași săptămână a fost rândul doamnei Turtulli, pe când traversa Piața Lanțurilor. O doamnă din familia Kokalari, care ieșea pentru prima oară după doi ani, auzind cuvântul „tovarășă!", a vrut s-o ia la fugă, dar i s-au înmuiat picioarele și a rămas blocată în loc. Doamna Mukades Yanina, despre care se spusese o vreme că a fost logodnica secretă a regelui, s-a prăbușit chiar pe Podul Vechi, în vreme ce atentatoarea, luată prin surprindere, a dispărut în goană. O alta, din neamul Çoçolilor, a reușit să strige înainte de a i se face rău „nu sunt tovarășă!", însă celelalte s-au prăbușit fără să scoată vreun sunet. Astfel, cel două Marii, Marie Laboviti și Marie Kroi, au scos pur și simplu un strigăt de uimire „ua!", și-au

pus mâna la gură, cum făceau când erau fluierate de șmecherii de pe stradă, doar că n-au mai râs.

Și tot așa peste tot, pe strada Cetății, la Depozitul de praf de pușcă, în fața prăvăliei lui Xuano, la Banca de Stat, în Piața lui Çerçiz, acolo unde fusese ucis bimbașa turc, îndată după ce i se strigase: hei, turc de rahat, să știi că Çerçiz ți-a făcut-o!, peste tot, una după alta, doamnele își găseau sfârșitul.

Împuținarea lor era ușor de observat.

În mod ciudat, acum, când le vedeau din ce în ce mai rar, oamenii le pomeneau tot mai des. Țineau minte locurile „unde se întâmplase evenimentul" și alte amănunte, cum ar fi acela cu doamna Meriban Hashorva, pe care o duseseră acasă cu o targă de la armată, sau cazul doamnei Shtino, interpelată pe stradă de o țigancă și care, în drum spre spital, își aranjase treburile după moarte. Într-adevăr, locurile „unde se întâmplase evenimentul" erau cel mai des amintite, ba chiar se credea că un sculptor, al cărui nume nu-l știa nimeni, cioplea niște plăci cu numele doamnelor, fără a uita să treacă ziua incidentului și ora la care se întâmplase.

Între timp, au înțeles cu toții că, după ultimele evenimente, doamnele se închiseseră în casă, de unde nu mai ieșeau deloc. Așa au făcut doamnele Pekmezi și Karllashi, cele două doamne Shamet, care foloseau în corespondență vechiul alfabet al familiei, o doamnă din neamul Çabej, o alta din familia Fico și, la urmă,

bătrâna doamnă Kadare, împreună cu soră-sa, Nesibe Karagjozi.

Nu era greu de priceput că doamnele pierduseră războiul.

Ziua 2000

Înfrângerea lor nu a bucurat pe nimeni. Şi tot astfel, regretul pentru cele întâmplate a fost trecut şi el cu vederea.

Abia peste zeci, dacă nu chiar sute de ani vor apărea altele. Şi numai în familiile de neam, căci numai ele cunoşteau secretul.

În absenţa lor, oamenii se aşteptau ca în oraş să se petreacă lucruri îngrozitoare. Dar ce anume, nu ştia nimeni. Codul lor secret rămăsese necunoscut. Acum, când dispăreau, nimeni nu ştia ce se va naşte în locul lor.

La prima vedere, oraşul era acelaşi. Pentru periferii, ca şi pentru satele şi orăşelele din preajmă părea că sosise ceasul vechilor răfuieli. Dar nu îndrăzneau. Oraşul se ţinea încă tare. Ţinuse nasul pe sus pe vremea doamnelor, dar acum, fără ele, se părea că lucrurile o luau încet-încet la vale.

Era evident că nu se putea adapta nu numai la vremurile noi, dar la nici un fel de vremuri.

Anunţul că ar fi putut fi declarat oraş-muzeu a fost, pentru unii, o onoare, dar pentru cei mai mulţi

o rușine. O a treia idee încerca să trezească speranța unei renașteri. Cuvintele care începeau cu „re" și-au anunțat din nou prezența, amintind de lunile agitate din campanie. „Ulița nebunilor" se afla în fruntea listei străzilor ce aveau să fie rebotezate. Asta nu însemna pentru unii nimic altceva decât demolări. Lucru greu de făcut. O piedică mare era, în primul rând, casa, mai corect rămășițele casei Prințului[1], care erau foarte aproape. Alte case, cum e cea a Skendulailor sau a Shameților, când erau, când nu erau pe listă. Casa familiei Kadare, aflată și ea foarte aproape, dar în celălalt capăt al străzii, era socotită ca și demolată. În vreme ce căsoiul ramurii Kadare din cartierul Hazmurat, cea care, spre rușinea familiei, fusese pierdut la cărți, avea încă un renume prost, casa celei de-a treia ramuri, din zona Palorto, era socotită de toți ca fiind oaia neagră a cartierului și a orașului. Nu se cunoșteau argumentele acestei departajări, dar tocmai pentru asta lucrurile păreau credibile. Se spunea că numai un incendiu sau un bombardier englez ar fi putut spulbera blestemul sub care căzuse.

Un timp după aceea. Ziua trei mii

Oricât de incredibile ar fi părut, zvonurile despre Ulița nebunilor, ca și acelea despre redenumirea ori

1 Locuința familiei lui Enver Hodja, liderul comunist al Albaniei (1945-1985), originar din orașul Gjirokastra. (N. tr.)

despre demolarea ei sau chiar a orașului întreg, nu era decât o reflectare palidă a celor care s-au petrecut în iarna aceea la vârful regimului: comploturi, clanuri politice, orori. Din ele, Prințul, deși tras la față și înspăimântat că ar fi putut fi „debarcat", ieșise învingător.

Decizia de a i se reconstrui casa, pentru a o face de trei ori mai mare decât fusese, nu era decât unul dintre semnalele pozitive. Orașul se trezea la viață. Bănuielile că ar fi putut fi pedepsit sau umilit păreau de-acum o nebunie. Nu să fie umilit, ci ridicat până la cer, acesta era acum cuvântul de ordine.

Răspândirea unei vești bune amplifica optimismul. De regulă, zvonurile rele erau cele care circulau cel mai repede, dar de data aceasta fusese altfel. Orașul avea să aibă o surpriză plăcută. Ce anume, nu știa nimeni, nici chiar șefii lui. Dar zvonul nu putea fi oprit. Avea să aibă loc o sărbătoare. Urma să vină un înalt oaspete, cel mai înalt dintre toți.

Orașul mai avusese vizite de rang înalt. În afară de Prinț, care era născut aici, fusese vizitat de regele Zogu, de prințese, surorile lui, de italianul Benito Mussolini, chiar și de Victor Emanuel, cel despre care se spunea că nu e doar regele Italiei și Albaniei, ci și al Etiopiei, deci ar fi trebuit să se mânjească pe un obraz cu catran, ș.a.m.d.

Fuseseră anunțate și vizite care nu mai avuseseră loc, cum era cea a sultanului otoman, la începutul secolului, sau cea a sultanei-mame, ori a responsabilului cu micul dejun al Porții, care era de aici. Ultima

vizită anulată fusese cea a lui Adolf Hitler, care ar fi trebuit să vină să vadă avionul care zbura cu *perpetuum mobile*, pe care orașul își planificase să-l inventeze, dar nu reușise din cauza războiului.

Oricum, nici una dintre aceste vizite nu se compara cu ceea ce avea să se întâmple. Trebuia să vină chiar Stalin.

Anul 1953 începea cu această veste măreață. Gerul nu se înmuiase, dar țurțurii de gheață de la streșinile caselor străluceau deja ca niște luminițe de Paști.

Ziua cu numărul 3033

Entuziasmul care urmase anunțului era de nestăvilit. Întrebarea: de ce alesese Stalin chiar Gjirokastra? era pe buzele tuturor de dimineață până seara. Majoritatea credeau că nu-ți trebuie cine știe ce doxă pentru a afla răspunsul: orașul era locul unde se născuse Prințul și se știa că dintre toți conducătorii comuniști din afara URSS, Stalin nu avusese și nu urma să aibă niciodată un admirator mai mare ca Prințul nostru. Alții aveau alte teorii, dar acestea nu puteau fi spuse cu voce tare. Așa, de exemplu, se vorbea despre căderea (când erau comparate cu niște pescărușii) sau stingerea (în cazul în care erau imaginate ca niște lumânări) doamnelor din oraș. Dintre miile de orașe din blocul răsăritean, cum i se spunea acum, doar acesta, al nostru, reușise să le răpună.

Dacă exista un motiv, nu-l știa nimeni. Gjirokastra avea să fie câteva zile centrul lumii. Ba chiar, după cum se șușotea, acum ieșea clar la iveală ceea ce orașul ținuse ascuns atâția ani: dorința de a fi, chiar și numai o dată, centrul planetei.

Ca orice lucru nemeritat, exact în toiul manifestărilor de bucurie, s-a produs un fapt la care nimeni nu se aștepta. La sfârșitul lui ianuarie și începutul lui februarie, un zvon ca un nor negru se răspândi peste oraș: Stalin nu mai venea!

Visul acela atât de frumos se sfârșise. După primele ceasuri de surprindere, orașul se trezea ultimul loc de pe Pământ, iar întrebările curgeau ca grindina: cum așa? de ce?

Stalin era, fără îndoială, supărat. Pentru că majoritatea refuzurilor se datorează supărării, acesta a fost primul gând. Era supărat, fără doar și poate, pe Gjirokastra. Sau chiar pe Albania. Ca să nu spunem pe întreaga Europă.

În anul 1908, când sultanul turc își anulase vizita, trebuiseră să treacă ani buni pentru a se afla motivul. Era tocmai acela la care nu se gândise nimeni: alfabetul. Conform cabinetului sultanului, după ce statul otoman flirtase câteva secole cu Albania, aceasta din urmă, în cel mai suspect mod, își alesese drept alfabet nu literele turcești, ci pe cele latine!

Desigur, Stalin era mai mare și mai impunător decât sultanul și tot la fel – mare și grea – trebuia să fie și supărarea lui.

Ziua 3042

Un februarie mai capricios ca acela nu mai fusese de mult. Prima lui săptămână, în loc să se încheie cu o veste bună sau chiar fără nici una, îi lovi pe toți în moalele capului cu o veste teribilă: fuseseră arestați cei doi doctori, Gurameto cel mare și Gurameto cel mic.

A fost pentru prima oară când balanța comparațiilor n-a mai funcționat. Fuseseră ridicați amândoi la miezul nopții. Cu mâinile încătușate amândoi, și unul, și altul. Duși și închiși în același loc.

Timp minus. Ziua 3029

Nu se știa cine a observat primul și, cu atât mai puțin, cine o spusese. Zilele nu numai că se înțepeniseră în loc, la fel ca în urmă cu nouă ani, când cu anestezia din spital, ci goneau cât de tare puteau înapoi.

Se zvoneau fel de fel de chestii. Unul dintre zvonuri insista că Stalin, în loc să îmbătrânească, întinerea, dar descoperirea era ținută secret. Prin urmare, timpul i se adapta... Avea să vină nu anul 1954, ci 1952, și așa la rând: 1949, 1939, 1937...

Despre doctori nu se știa nimic.

Capitolul al nouălea

Nimeni nu văzuse Grota Shanishaiei, dar asta nu-i împiedica să vorbească despre ea.

Se va deschide Grota Shanishaiei... Ați merita-o, dar statul ăsta e mult prea blând... Grota Shanishaiei în sus... Grota Shanishaiei în jos... Ne întâlnim la Grota Shanishaiei... Să mă vezi în Grota Shanishaiei dacă te mint... Dacă mă minți, acolo să te văd... Domnilor turiști, aici e vestita Grotă a Shanishaiei... Se spune că se va face muzeu, că va fi închisă, că va fi redeschisă, că aici se va muta o secție a Procuraturii Generale, probabil balamucul.

Localnicii bănuiau că acolo se aflau celulele secrete ale pușcăriei orașului. Grota fusese închisă pe vremea lui Ali Pașa din Tepelena și-și primise numele după cel al surorii lui, Shanishaia. În celulele acelea fuseseră torturați zile și nopți la rând răpitorii și violatorii tinerei femei. Se mai spunea că Ali Pașa în persoană urmărise caznele printr-o gaură din zid.

Deși servise ca sperietoare ori de câte ori situația statului se deteriora, grota nu fusese deschisă niciodată, pentru nimeni. Atât de convinși erau cu toții că așa va și rămâne, încât chiar și atunci când se zvonea că va fi redeschisă, oamenii se gândeau la altceva, cum fusese în cazul colecționarului olandez care se dădea cumpărător de icoane și, de fapt, pusese ochii pe instrumentele de tortură.

Așa s-a întâmplat și în luna februarie din anul acela, când s-a zvonit din nou că Grota Shanishaiei va fi deschisă. Dar oamenii așteptau altceva, eliberarea celor doi doctori, Gurameto cel mare și Gurameto cel mic, și credeau, la fel ca și data trecută, că arestarea lor fusese o greșeală. Doar târziu, într-o seară, vestea că cei doi aveau să rămână în arest, dar și că Grota Shanishaiei va fi deschisă special pentru ei, după o sută cincizeci de ani, a zguduit orașul mai rău ca un cutremur.

Oamenii erau înmărmuriți. Grota, care rămăsese zăvorâtă după uciderea prefectului turc, ori după otrăvirea Mamei sultanului, după răscoala împotriva regelui sau după complotul deputaților anticomuniști, se deschidea acum, odată cu arestarea doctorilor!

În cele din urmă zvonul s-a dovedit adevărat. Fusese deschisă special pentru ei. Iar cei doi doctori, cel mare și cel mic, erau acolo. Amândoi.

Ce se întâmplă oare? Pe ce piatră își pun capul, cine le pregătește așternutul?

Îi legaseră cu lanțuri de perete, ca pe violatorii de odinioară? Le presărau sare pe rănile deschise? Îi luau cu binișorul... cu șampanie... cu muzică?

Circulau cele mai surprinzătoare supoziții, până când cineva și-a pus întrebarea cea mai importantă: de ce erau învinuiți?

Dacă la început s-a zis că ar fi greu să le găsești vreo vină, s-a văzut mai pe urmă cât de ușor poate fi. Așa cum e doldora de vânturi și de ploi, lumea e la fel de plină și de vini. O să li se găsească și doctorilor câteva. Vor fi destule, ba chiar vor rămâne și pentru alții.

Între timp, apariția pe scenă a celor doi anchetatori a pus capăt întrebărilor pe care și le puneau curioșii. Erau Shaqo Mezini și Arian Ciu, băieți din oraș, abia întorși de la Moscova, unde absolviseră cursurile școlii de poliție secretă „Dzerjinski". Erau albi la față, își făceau foarte strâns nodul la cravată, iar paltoanele le aveau lungi de tot (se spunea că întemeietorul poliției secrete sovietice, al cărui nume îl împrumutase școala, purta un palton până-n pământ, ba chiar avea o expresie rămasă proverbială: cu cât ai paltonul mai lung, cu atât mai scurtă trebuie să-ți fie îngăduința...)

Prezența celor doi anchetatori a dat o turnură concretă cazului Gurameto. Doctorii erau, într-adevăr, în hrubă și-n întuneric, dar, cel puțin sus, la suprafață, anchetatorii lor se agitau ca niște baloane în bătaia vântului.

Marți, 13 februarie, după ce ieșiră din Grota Shanishaiei, cei doi se îndreptară, pășind solemn, cu dosarele în mână, spre strada Hazmurat, dar nu ca să ajungă la Secția de Interne, ci la spital.

La poartă, cu un aer important și cu capsa pusă fără să știe nici el de ce, Remzi Kadare le clătină un deget prin fața ochilor. Nu știu de ce-ați venit, eu n-am nici o vină. Dacă vreți să găsiți vinovații, mergeți în Palorto, la rubedeniile mele.

Coborî treptat vocea. O, Doamne, ce se întâmplă acolo. E măcel.

Anchetatorii îl priviră mirați, apoi o tăiară prin curtea spitalului sub privirile curioase ale medicilor și infirmierelor care se aflau întâmplător la poartă.

Cercetarea registrului de intervenții chirurgicale efectuate de cei doi doctori, mai precis a listei complete a pacienților operați, nu trezi nici o emoție, ci, dimpotrivă, fu urmată de un sentiment de ușurare în întregul spital. Era prima oară când din misterul acela ieșea o rază de lumină. Și, împreună cu ea, o fărâmă de speranță. Erau anchetate cazurile de deces pe masa de operație, iar asta se întâmplă pretutindeni în lume. Familiile îi reclamau pe medici, aceștia se apărau, iar dosarele se finalizau în instanță.

Anchetatorii rămaseră mai mult de patru ore în arhiva spitalului. În timp ce plecau, privirile medicilor și infirmierelor îi urmăreau aproape cu recunoștință. Înainte ca ei să iasă pe poarta principală, când Remzi

Kadare se pregătea să le spună ceva „extrem de important", primele concluzii ale anchetei s-au aflat deja. În urma celor peste zece mii de operații făcute de doctorul Gurameto cel mare, muriseră pe masa de operație sau după în jur de o mie opt sute de pacienți. În cazul lui Gurameto cel mic, era vorba de aproape o mie. (Tendința de a-i compara și de data asta nu a întârziat prea mult, dar, acum, fără nici un chef.)

Anchetarea doctorilor, așa cum fusese și până atunci, continua să se desfășoare pe două planuri. Despre ancheta secretă, care avea loc în Grota Shanishaiei, nu știa nimeni nimic. Cealaltă se desfășura în diferite locuri, la spital, la morgă, acasă la rude, ba chiar și la cimitir. La rapoartele medicale se adăugau cele ale autopsiilor și declarațiile martorilor.

Palizi de oboseală, anchetatorii se arătau din ce în ce mai rar în oraș. Slabi cum erau, paltoanele de pe ei păreau din ce în ce mai lungi. Se bănuia că și ancheta din oraș avea acum o parte secretă. Ciudat însă, ea nu avea de-a face cu morții, ci cu viii. Aveau să fie anchetați unul câte unul toți cei operați, să fie examinate, mai exact, cicatricele rămase în urma operațiilor. Se căutau niște lucruri pe care nici nu le-ai fi bănuit, cum ar fi rănile cusute în formă de stea cu șase colțuri, tatuajele sau semnele vechi, ebraice, cu texte misterioase.

Cei care-i auzeau le spuneau: sunteți săriți de pe fix, dar cei doi răspundeau: așteptați, așteptați, și o să vedeți voi. Ancheta va merge mai departe și mai în profunzime. Pentru că cei doi doctori nu erau numai chirurgi, ci și ginecologi, aveau să fie cercetate și părțile intime ale femeilor, se înțelege care.

Naivii își puneau mâinile în cap, femeile plângeau și, printre ei, nu erau puțini aceia care gândeau că, dacă va fi așa, ar fi fost mai bine ca doctorii nici să nu mai iasă din Grota Shanishaiei.

Între timp, cei care ascultau posturi străine de radio, în special Londra, au răspândit un zvon neobișnuit: un grup de medici teroriști fusese descoperit chiar în citadela comunismului, la Kremlin. Știrea o dăduseră chiar sovieticii, care o intitulaseră „complotul halatelor albe". Deși nu beneficiase de tam-tamul obișnuit, pentru că, după cum se părea, nici nu era nevoie de el, știrea aceasta zgâlțâise întregul glob pământesc. Acest grup de medici, coordonat de centrul ebraic „Jones", se pregătea să comită cea mai mare crimă din istoria omenirii: uciderea, pe întregul mapamond, a tuturor liderilor comuniști, în frunte cu Iosif V. Stalin.

Operațiunea avea să fie monstruoasă. Sub impactul ei, istoria lumii, globul pământesc însuși ar fi putut să-și schimbe traiectoria prin univers. Iar echilibrul să fie dereglat pentru o mie de ani. Și nici atunci nu se știa dacă-și va reveni.

Așadar, supărarea lui Stalin era reală și n-avea nici o legătură cu Gjirokastra, cum se crezuse inițial. Era o supărare la scară planetară.

Un glas subțire, timid, părea a se opune opiniei generale: da, era supărat pe lume, dar și pe Gjirokastra.

Legătura complotului cu Gjirokastra, care păruse la început o nerozie, acum se vădea ceva cu totul credibil.

Deși fusese descoperit la Kremlin, complotului, care se întinsese deja la nivel mondial, i se căutau peste tot ramificațiile: în Ungaria, Germania Răsăriteană, Polonia, Albania (vai de noi!) și până în Mongolia.

Apăreau ipoteze peste ipoteze. Așadar, nu fuseseră vorbe-n vânt zvonurile despre întinerirea lui Stalin. Despre timpul minus, ori despre anii care dau îndărăt ca racul. La fel ca și vizita tătucului popoarelor la Gjirokastra.

Chestia aceasta din urmă era disecată în două feluri. Primul scenariu: Stalin avea să vină într-adevăr. Centrul „Jones", pregătit să-l elimine chiar în cursul acestei vizite, a dat ordin agenturii sale din Albania, de fapt din Gjirokastra, să fie pe poziții. Ca ariciul, complotiștii au scos capul. Și li s-a înfundat.

Al doilea scenariu: anunțul despre vizită e de fapt fals. Centrul „Jones" cade în cursă, împreună cu Gjirokastra. Ariciul scoate capul și o pățește.

În ambele situații, Gjirokastra plătea scump setea de glorie. Numele ei, deși nu se pronunța cu glas tare, era spus în șoaptă peste tot. Lagărul comunist con-

tinua să fiarbă. Ordine, previziuni, anunțuri secrete îl străbăteau de la un capăt la altul.

Pe 16 februarie, la ora trei după-amiază, în colțul străzii Varosh, Vehip Chiorul a fost încătușat în văzul trecătorilor.

Uimirea celor prezenți a fost uriașă.

Albă ca hârtia la față, cu straiele lungi până-n pământ și fără nici un semn de violență pe ele, femeia se apropia de sat. Pășea încet, fără să-și plece ochii, cum se așteptau toți, dar înstrăinată, cu o privire complet tulbure.

Așa o văzuseră oamenii ieșind din cătunul Kardhiqi, acolo unde trei zile și trei nopți fusese batjocorită, și tot așa era și când se apropia de Tepelena. La fel, dacă nu chiar mai rău, și-o imaginaseră cei care auziseră întâmplarea de la alții, și aceștia de la alții și așa mai departe. Despre balada ce-i fusese închinată, care începea cu cuvintele:

Grotă neagră a Shanishaiei
M-am smintit văzându-te,

nimeni nu a aflat nici cine a compus-o și nici când a apărut.

Din turnul culei, fratele ei, Ali din Tepelena, o privea prin ocheanul ofițeresc cum se apropie. Pe cât de

albă era ea, pe atât de neagră-catran era mânia lui. Mersul îi trăda apropiata moarte. De mâna lui, desigur.

Iar el făcu ceea ce aștepta și ea, o ucise în liniște, cu un glonț în frunte, apoi cu două, unul în frunte și celălalt în inimă, după care cu patru, cu paisprezece, cu Dumnezeu mai știe câte. Dar asta nu-i aduse liniștea. O ucise din nou, cu toate armele, dar nici asta nu-l liniști, ci, dimpotrivă, îl umplu de tristețe, astfel încât, văzând-o moartă, o sărută pe frunte.

Mai apoi, ascultând cântecul, își spunea: ah, de ce n-am ucis-o de-adevăratelea.

Balada, nu numai că avea un autor necunoscut, dar avea și două înțelesuri. Putea fi interpretată drept cântecul violatorilor, care jeluiau, legați în lanțuri în Grota Shanishaiei, temnița construită special pentru ei de fratele fetei, dar și litania acesteia, căzută pradă poftelor nesățioase ale bărbaților.

Ali Tepelena, cel mai puternic vizir din Imperiul Otoman, omul care-l luase peste picior pe sultan, n-a reușit, preț de patruzeci și ceva de ani, să priceapă înțelesul ascuns al baladei.

Pe 17 februarie, puțin înainte de miezul nopții, Shaqo Mezini și Arian Ciu, cei mai iscusiți anchetatori din Albania și, poate, din întregul lagăr socialist, coborând treptele faimoasei grote, nu-și puteau lua gândul de la textul cântecului, iar groaza și osteneala le înmuiau genunchii.

Cei doi doctori, pe care-i știau încă din copilărie, le fură aduși încătușați.

Lampa electrică dădea o lumină insuportabilă.

Nici unul, nici celălalt nu știau cum sună vocile sub bolțile de piatră.

Deschizând gura, fură mai uluiți decât își imaginaseră.

Erau cuvintele lor, dar vocile, nu. Păreau glasuri de actori de altă dată. Învăluite într-un ecou sinistru, se propagau cu o lentoare ciudată înainte de a se pierde. Voi... uuh... pentru cri... ahh... mă...

A trebuit să treacă un timp pentru a înțelege ce voiau să spună. Îi anchetaseră pentru uciderea unor pacienți pe masa de operație. N-aveau de ce să mai întrebe: de ce, cum, în ce fel? Nici un de ce, nici un cum. Să asculte cu atenție concluziile anchetei. Acesta este un stat de democrație populară, cel mai democratic din lume, drept care aici nimeni nu e condamnat pe nedrept. Ancheta arătase că nu puteau fi învinuiți pentru crimă. Ei cercetaseră lista completă a celor operați, ora exactă a crimei... adică a morții și, mai cu seamă, biografia celor uciși... adică a morților. Din listă reieșea că procentul morților, în funcție de culoarea lor politică, adică simpatizanți comuniști, naționaliști, regaliști sau neutri, nu demonstra nici o simpatie politică a chirurgilor. Această suspiciune cădea complet.

Oftatul de ușurare al doctorilor nu trezi nimic asemănător pe chipul celorlalți. Avem o singură întrebare. Este o întrebare simplă, dar importantă.

Întrebarea fu pusă, în cele din urmă, după un lung moment de liniște. Că nu au comis nici o crimă, se știa deja. Dar întrebarea era: știuseră...

Aproape într-un glas, medicii săriră: ce? Ba chiar, de emoție, doctorului Gurameto cel mare îi scăpă în germană: *Was?*

Anchetatorii începură să se explice. Nu trebuie s-o ia în sensul strict al cuvântului. Era vorba despre ceva înțeles la modul general. Ca un gând, cu alte cuvinte, care circulă dus de vânt... Posibilitatea de a utiliza bisturiul în scopuri ucigașe. Pentru crime politice, normal. Să fie uciși lideri comuniști, de exemplu.

Exclamațiile de adineauri se repetară, ba chiar, la fel ca prima dată, și în germană.

Niciodată. Absolut niciodată. Erau medici, făcuseră jurământul lui Hipocrate. Nimeni n-ar fi îndrăznit să le pună o asemenea întrebare oribilă, nici chiar în glumă.

Întâlnirea s-a terminat, spuse unul dintre anchetatori. După cum ați văzut, am fost corecți. Am vrut să aflăm doar adevărul. Gărzi, duceți-i pe arestați în celulele lor.

Două ceasuri mai târziu, pe la trei noaptea, doctorii fură aduși din nou la anchetă. Acum, nu doar vocile anchetatorilor, ci toate cele din jur erau diferite.

Erau, deja, locatari ai grotei, iar primele cuvinte au fost: cred că știți că aici ne aflăm în Grota Shanishaiei.

Doctorii dădură din cap în semn că știu.

Cele două părți se priviră adânc în ochi. Să nu credeți că vom șterge cu buretele cele spuse în urmă cu câteva ceasuri. Că o să vă întrebăm, de pildă, ha, ha, ha, credeți că ne-ați păcălit? Vă închipuiți că v-am crezut nevinovați? Nu, nu și nu. Nu vă acuzăm de nici o crimă. Acum o să vă întrebăm despre altceva.

În timpul acesta, anchetatorii simțeau cum grota îi absoarbe și-i domină. Un tremur misterios, amestec de senzualitate și suferință, îi cuprindea din cap până-n picioare. Nu erau doar anchetatori, ci în egală măsură și violatori ai surorii lui Ali Tepelena și, în această postură, erau în egală măsură și torționari, și victime.

Doctore Gurameto cel mare, noi o să vă întrebăm acum despre cina din șaisprezece septembrie, anul o mie nouă sute patruzeci și trei...

Nici una dintre întrebările lor de până atunci nu-l șocase atât de tare ca aceasta.

Ah, cina aceea... Chiar dacă nu rostise aceste cuvinte, ele urlaseră din toată ființa lui: din ochi, din respirație, din tremur.

Anchetatorii se priviră unul pe altul.

Ce vreți să știți? zise doctorul Gurameto cel mare, dar pe un asemenea ton de parcă ar fi vrut să spună: oare s-ar putea afla ce s-a întâmplat atunci?

Vrem să știm adevărul, răspunseră cei doi aproape într-un glas. Totul. Ceas de ceas. Minut de minut.

Privirea doctorului era inexpresivă.

S-ar putea ști? S-ar putea povesti întâmplarea aceea? Până acum se dorise contrariul. De aproape zece ani, fusese făcută o înțelegere tacită ca pulberea rece a uitării să se aștearnă peste ea. O înțelegere albanezo-germană. Regalistă, naționalistă, comunistă.

Acum se dorea ieșirea ei din uitare. Întreagă, neputrezită ca o mumie...

Totul, repetară anchetatorii. Ce s-a întâmplat. Ce s-a spus. Ce nu s-a spus.

Doctorul Gurameto cel mare închise ochii pe jumătate. Pentru o clipă își aminti pielița albă a ochilor lui Vehip Chiorul. Vorba lui era tărăgănată, monotonă. Piața Primăriei, cu asfaltul ud și statuia lui Çerçiz în centru, îi trecu pentru o clipă prin fața ochilor. Tanchiștii sărind de pe tanc, dezmorțindu-și picioarele, ofițerii atenți la stropii de noroi de pe cizme și, în fine, în ușa mașinii blindate, chiar el, comandantul trupelor, colonelul Fritz von Schwabe, cu mantaua militară aruncată pe umeri, colegul lui de studenție, privindu-l zâmbind în vreme ce se apropia.

Nostalgia întâlnirii, cuvintele: m-ai recunoscut, m-am schimbat, apoi dezamăgirea lui față de ostilitatea albanezilor, amenințarea cu represalii asupra orașului și ostaticilor. La fel de amenințătoare ca și cuvintele lui, Crucea de Fier lucindu-i stins la gât.

Înainte de a povesti despre invitația lui și despre cină, Gurameto îi întrebă dacă trebuie să redea toate amănuntele. Ei îi răspunseră că poate să facă tot ceea ce i s-ar părea justificat, iar el le vorbi despre invitație, despre acceptarea ei de către german și despre cina care urmase. Îi descrise pe invitați, atmosfera cu muzică și șampanie și nu se lungi mai mult decât ar fi trebuit la scena eliberării ostaticilor. După ultimele sale cuvinte, despre dimineața următoare și oboseala generală după noaptea pierdută, s-a lăsat o liniște prelungită. Liniște întreruptă, în cele din urmă, de Shaqo Mezini. A spus un singur cuvânt, dar apăsat și cu ură.

Atât?

Doctorul Gurameto rămase tăcut. Celălalt anchetator se aplecă peste umărul lui și, cu o voce aproape prietenoasă, îi șopti: ceea ce ne-ai spus sunt lucruri exacte, dar le știam mai mult sau mai puțin. Vrem altceva. Ceea ce nu se știe, enigma.

Gurameto continua să tacă. Anchetatorii se priviră de câteva ori unul pe altul. Dar liniștea era înșelătoare. Clătinând din cap ca pentru a-și alunga o ultimă ezitare, Gurameto spuse: nu e nici o enigmă.

Shaqo Mezini se chirci pe scaunul de fier. Doctore, îmi pare rău că trebuie să-ți spun, dar nu ești sincer.

Privirea lui Gurameto părea de gheață.

Altfel te știam eu, zise anchetatorul.

Dădu din cap ca omul care n-ar vrea să ascundă faptul că vorbele de adineauri îi dăduseră o satisfacție mai mare decât s-ar fi așteptat.

Pentru el, doctorul Gurameto cel mare nu mai valora mare lucru. Îl cuprinse un sentiment amețitor, ca un început de beție. Așteptase îndelung momentul acesta. În ceasurile de deznădejde, când se îndoise de succesul anchetei, faptul că nu-l putea înfrânge pe doctor îl durea mai mult decât nemulțumirea șefilor. Încă din ziua în care i se comunicase că va trebui să-l ancheteze, își îndreptase împotriva lui, în mod inexplicabil, toate gândurile tenebroase. Îl întâlnise de zeci de ori pe strada Varosh, îndreptându-se spre spital, indiferent și disprețuitor cu orișicine. Își dorise în secret să fie și el la fel, respectat de ceilalți, dar disprețuitor față de ei. Știa că nu e singurul care îl admiră, la fel cum știa că atracția pe care o exercita doctorul provenea din faima lui de chirurg, fost student în Germania, și din toate celelalte care se povesteau despre el.

Mai târziu, după ce se întorsese de la Moscova, atunci când miturile locale se prăbușeau unul după altul, constatase că aureola doctorului Gurameto cel mare rămăsese intactă. Era atras din nou de el, numai că acum admirația lui avea ceva ostil. I se părea la fel de intangibil, doar că de data asta era chiar mai rău: intangibil, dar și dușmănos. Nu fusese ușor ca, în mintea lui, să se nască sentimentul că oamenii ca

Gurameto cel mare sunt o piedică. Nu era vorba despre o piedică în calea noilor idei, a construirii socialismului și altele asemănătoare, ci despre ceva mult mai profund. Piedica era în interiorul speciei. Nemiloasă, nesfârșită, ca orice confruntare între masculi.

Doctorul Gurameto cel mare era o piedică. Cu bisturiul în mână și masca chirurgicală pe față, își câștigase o reputație pe care nu i-o putea lua nimeni. Și, ca și când asta n-ar fi fost de ajuns, mai era și ginecolog. În mintea lui Shaqo Mezini, un ginecolog e fără doar și poate stăpânul femeilor. Mai ales al celor frumoase. Lipsite complet de apărare în fața lui, i se supuneau fără nazuri și fără priviri provocatoare. Stăpânul femeilor! Tocmai ceea ce-i lipsea lui Shaqo Mezini. Nu era urât, dar nici atât de atrăgător încât să le aprindă imaginația. Avusese câteva aventuri banale, dar nu cu vreo femeie frumoasă de-adevăratelea. Iar ca să le fie stăpân, nici vorbă... În vreme ce Gurameto le stăpânea, fără să le posede. Era convins că se duceau singure, fără să aibă nevoie. Poate că-i atinsese și maică-sii părțile intime, la fel ca și celorlalte.

Toate acestea îi bântuiseră gândurile ca niște nori negri, dar în ziua în care îl anunțaseră că avea să-l ancheteze pe doctorul Gurameto cel mare, norii i se învălmășiseră brusc. Un asemenea sentiment nu-l încercase niciodată. O tulburare amestecată cu o satisfacție grozavă și, în mod curios, cu încrâncenare.

Gândul i se dezvăluia acum fără rezerve: Gurameto cel mare, fiind o piedică pentru toată lumea, fusese, în primul rând, o piedică pentru el, Shaqo Mezini. Și continua să fie așa. Peste tot... La școala „Dzerjinski" se făcea un curs întreg despre asta, poate cel mai greu din tot programul.

Totuși, dorința de răzbunare nu reușea să-i domine sentimentul de teamă. Îl avea încătușat, firește, și cu toate acestea nu se simțea deloc în siguranță. Nu-și explica nici el de ce, dar, încătușat, celălalt i se părea mai periculos. Nu reușea să se convingă că lui Gurameto cel mare îi poate fi frică. Privea cu coada ochiului instrumentele de tortură, depozitate într-o firidă încă de pe vremea Shanishaiei, dar nici așa nu era mai sigur pe el. Cum putea fi temător omul care, cu instrumentele lui de chirurg, înspăimântase mii și mii de oameni?

Tot astfel, anchetatorul era convins că doctorul Gurameto nu putea să mintă. Frica și minciuna sunt legate și, aflându-se pentru prima oară în fața chirurgului, fu cuprins brusc de un tremur ciudat. Locul invidiei față de inamicul său fu luat de un sentiment surprinzător. Căci arestatul era legat, cu chipul schimonosit, disperat, dar frică nu-i era.

Lui Shaqo Mezini i se făcu rușine de sine însuși atunci când își dădu seama că, în loc de ură, ar fi vrut să-i trezească doctorului simpatia. Să-i transmită, fără cuvinte, un mesaj binevoitor: îmi pare rău pentru

tine, dar n-am ce să fac. Vorbește, salvează-te din nenorocirea asta. Salvează-ne pe toți.

Și uite că, de parcă i-ar fi auzit îndemnul nerostit, doctorul Gurameto cel mare, celebrul chirurg, legenda orașului, se prăbușise. Își făcuse singur seama în ultimul moment: mințise.

Asupra acestui fapt n-avea nici o îndoială. În ziua aceea interminabilă, cei doi anchetatori, împreună cu șefii lor, sunaseră de mai multe ori la Tirana, iar Tirana, pe partea ei, luase legătura cu alți șefi din lagărul socialist, poate chiar cu Stalin, pentru această anchetă. Un avion aterizase la Tirana și era așteptat din clipă-n clipă pe aeroportul militar din Gjirokastra, în vreme ce prima fisură apăruse deja în relatarea doctorului.

Cu mari eforturi, cei doi anchetatori abia puteau să-și țină bucuria în frâu.

Shaqo Mezini simțea nevoia să se ridice de pe scaun și să inspire adânc, ca să-și arate deschis satisfacția. În fine, lucrurile fuseseră puse la locul lor: doctorul Gurameto cel mare se prăbușise, în vreme ce Shaqo Mezini, anchetator și bărbat tânăr, triumfa asupra lui.

Un val de recunoștință față de partidul său comunist, care făcuse posibilă această minune, îi cuprinse întreaga ființă.

Privirea i se duse din nou fugitiv spre vechile instrumente de tortură, înainte de a-l sfredeli pe arestat.

Doctore Gurameto, zise cu glas bubuitor. Doctore Gurameto cel mare, cum ți se spune, nu ți se

par niţeluş incredibile cele pe care ni le-ai povestit? Întâlnirea emoţionantă cu colegul de facultate după atâţia ani. Cu prietenul care comanda, chipurile, trupele germane de ocupaţie... Nu seamănă asta cu poveştile de adormit copiii pe care ni le spunea bunica?... Fără a mai pomeni apoi despre cina cu muzică şi şampanie, eliberarea ostaticilor şi salvarea oraşului. Nu ţi se par toate astea ca o joacă de copii? N-ar fi mai bine să renunţi la tot teatrul ăsta şi să ne spui ce se ascunde în spatele lui?

Nu e nici o poveste, zise Gurameto, fără a-l slăbi din ochi. Nici un teatru. Eu nu fac aşa ceva.

Privirile celor doi anchetatori aveau o licărire batjocoritoare. Singura teamă a lui Shaqo Mezini era ca nu cumva doctorul Gurameto, după prăbuşirea de adineauri, să nu se ridice din nou. Dar, din fericire, el se afunda din ce în ce mai adânc.

Şi dacă se va vedea că ai vrut să-ţi baţi joc de noi? Dacă vom dovedi că e aşa?

Sigur pe el, doctorul Gurameto făcu semn că nu e aşa.

Fără să ascundă că aşteaptă ceva, anchetatorii îşi priviră ceasul, apoi îşi spuseră ceva în şoaptă. Dar doctorului aceste amănunte îi fură indiferente.

O bucată de vreme, anchetatorii repetară, identic şi stresant, întrebarea dacă ceea ce se întâmplase în ziua şi apoi în noaptea de 16 septembrie fusese un scenariu sau nu, fără să ascundă faptul că aşteptau ceva, ba chiar pronunţând şi cuvântul „avion".

Era așteptat un avion de la Tirana. Care întârzia, dar de ajuns avea să ajungă, chiar și spre dimineață. În timpul interogatoriului, anchetatorii își amintiră de doctorul Gurameto cel mic, a cărui mână stângă era legată de dreapta celuilalt, și care, de ore bune, tăcuse mâlc, ca și când nici n-ar fi fost acolo.

Anchetatorii intenționaseră în două-trei rânduri să-l întrebe câte ceva, dar pentru că el nu participase la evenimentele din ziua aceea sau, pur și simplu, de oboseală, uitaseră de el.

Ambele tabere erau extenuate. Dinspre intrarea în grotă se auziră câteva zgomote înfundate. Apoi pași și un tropăit de baston, cum fac de obicei orbii. Oboseala era atât de năucitoare, încât erau momente în care anchetatorii nu numai că uitau de doctorul Gurameto cel mic, dar li părea că se volatilizase dinaintea lor și că în fața lor se află un singur arestat, doctorul Gurameto cel mare. Și acestuia din urmă i se întâmpla, mai mult sau mai puțin, același lucru, cu singura deosebire că siluetele anchetatorilor nu se suprapuneau, ci, dimpotrivă, păreau trei în loc de două.

Erau, așadar, trei anchetatori, iar el își spuse: nu trei, ci treisprezece să fiți, și tot nu scoateți nimic în plus de la mine.

Se amestecau tustrei în ceață, ba chiar unul dintre ei bolborosea ceva în germană. Puțin mai târziu, un zgomot îl făcu să deschidă ochii și să înțeleagă că nu

visa. Dinaintea lui se aflau într-adevăr trei anchetatori, iar unul dintre ei vorbea nemțește. Era pentru a doua oară când i se adresa cu cuvântul *Herr*.

Gurameto se cutremură. Dintr-o spărtură din perete venea o rază cenușie de lumină. Poate că se lumina de ziuă. Toți erau treji de-a binelea.

Grosse Herr Gurameto, i se adresă anchetatorul nou-venit. Sunt ofițer Stasi, poliția secretă a Germaniei de Est.

Germana lui suna mai înfundat decât albaneza. Spunea că venise de la Berlin cu avionul pentru a-l interoga. Această anchetă era problema cea mai importantă a lagărului socialist. Și, în sensul acesta, îl invita să fie serios.

Eu nu pot să fiu altfel, îi răspunse Gurameto.

Anchetatorul german îi spuse că este la curent cu cercetarea, drept care îi cerea ca, în două vorbe, adică foarte pe scurt, să-i relateze despre evenimentele din 16 septembrie 1943, ca și despre noaptea care a urmat.

Doctorul Gurameto cel mare făcu „da" din cap. Răspunse în limba în care îi fusese adresată întrebarea, adică în germană.

Povestirea arestatului se prelungi la fel ca și prima dată.

După ce sfârși, anchetatorul german îl întrebă calm:

Acesta e adevărul?

Acesta, răspunse doctorul.

Tăcerea era insuportabilă. Doar în acel moment fu observat un al patrulea bărbat, care le traducea la ureche celor doi anchetatori albanezi.

Ceea ce mi-ați relatat mie nu e adevărat, zise neamțul.

Pe chipul doctorului Gurameto nu se clinti nici un mușchi.

Comandantul german, colonelul Fritz von Schwabe, pe care insistați că l-ați întâlnit aici pe 16 septembrie 1943, nu a fost în locul unde spuneți dumneavoastră.

Vocea germanului devenise șoptită. Fără să-l slăbească din ochi pe arestat, el spuse că Fritz von Schwabe nu a fost nici pe pământ albanez și nici în altă parte, pentru simplul motiv că la data aceea era mort de patru luni.

Gurameto era negru la față. Celălalt continuă să explice că colonelul Fritz von Schwabe, în urma rănilor grave căpătate în luptă, murise într-un spital de campanie din Ucraina, pe 11 mai 1943, deci cu patru luni înainte de cotropirea Albaniei. Anchetatorul adusese actul de deces, fotografia lui în spital și pe aceea de la ceremonia funerară.

Nu-i nevoie, îl întrerupse, cu glasul pierit, Gurameto.

Își lăsă brusc capul în piept, ca și când i-ar fi fost frântă coloana vertebrală.

Trebuie să dorm, zise imediat. Vă rog.

Anchetatorii se priviră unul pe altul.

Capitolul al zecelea

În timp ce evenimentul intitulat „cel mai mare complot al secolului" răsturnase lumea cu susul în jos, ancheta continua pe aproape o treime din planetă. De febra ei erau cuprinse cele unsprezece state comuniste, vorbind în douăzeci și șapte de limbi, treizeci și nouă de dialecte, și asta fără a mai aminti subdialectele. În jur de patru sute de medici arestați erau ținuți zi și noapte în anchetă.

În nici una dintre închisori nu se știa ceea ce se întâmplă afară, așa cum nici afară nu se știa nimic despre ce e înăuntru. Grota Shanishaiei era una dintre ele.

A doua zi, la prânz, se reîntâlniră cu toții acolo, la fel ca deunăzi, doi arestați, trei anchetatori și traducătorul în spatele lor, în semiîntuneric.

Adevărul e că... Adevărul e că m-am îndoit din prima clipă că ar fi el.

Primele cuvinte rostite de Gurameto se auziră sacadat, înainte ca bolțile grotei să le deformeze și mai mult.

Mijise ochii, ca omul care vrea să-și amintească ceva cât mai bine. Se întoarse din nou la Piața Primăriei, la asfaltul ud și la tanchiștii, care, apropiindu-se de vitrinele cafenelei închise și punând mâna streașină la ochi, încercau să vadă înăuntru.

Soldații care-l însoțeau îi arătară spre mașina blindată unde *el* îl aștepta. Pe drum îi spuseseră clar: comandantul regimentului, colegul dumneavoastră de facultate, vă așteaptă în Piața Primăriei.

Colonelul stătea sprijinit ușor de mașină, relaxat, cu ochelari fumurii și chipiul lăsat pe ceafă. Înainte de a se apropia, Gurameto simțise o împunsătură în piept. După primele cuvinte, „nu mă recunoști?", senzația aceea ciudată îi revenise. Avea vocea schimbată.

Celălalt zâmbea, arătându-i cicatricele de pe obraz, atât de evidente, încât le-ai fi putut observa chiar dacă n-ai fi fost chirurg.

Patru răni, urmase colonelul, în vreme ce se apropiau unul de altul pentru a se îmbrățișa.

Rănile, firește, dar și celelalte, își spusese Gurameto. Hainele militare, cei cincisprezece ani de când nu se văzuseră, războiul.

Povesti apoi discuția cu el, aproape cu aceleași cuvinte ca și cu o zi în urmă. Dezamăgirea pe care i-o provocaseră trădarea albanezilor, încălcarea legilor

ospitalității, a codului moral, amenințarea că va lua ostatici. La sfârșit, invitația la cină.

Descrise la fel și petrecerea. Se opri doar la câteva amănunte, cum ar fi cel cu masca. Era la modă pe vremea aceea să porți mască la seratele studențești, deși nu-și amintea dacă Fritz von Schwabe intra și el în joc. Desigur că avusese tot timpul îndoieli, mai ales atunci când celălalt avea vreo ezitare. Dar își revenea imediat, cu aceleași argumente: anii, cariera militară, războiul. Stărui mai mult la scena din dimineața următoare. Fiica lui, când îi văzuse pe toți adormiți acolo unde apucase fiecare, crezuse că el, tatăl ei, îi otrăvise. Chiar și el se gândise la asta, numai că o bănuise pe fiică-sa.

Ceea ce era nou în relatarea lui erau îndoielile de mai târziu. Îndată după petrecere, în loc să-l părăsească, ele se înmulțiseră. Oricât de incredibil ar fi părut, după seara aceea nu-l mai văzuse niciodată pe colonel. Dorind să-l întâlnească la un moment dat, i se spusese că are treabă. Altă dată, întrebând despre el, i s-a răspuns că nu-l chema așa cum se prezentase, Fritz von Schwabe. Până ce, într-o zi, a aflat întâmplător că fusese trimis în misiune în altă parte. Și de atunci nu mai auzise nimic despre el.

Din felul în care își plecase capul, se părea că arestatul își încheiase relatarea. Un minut după aceea, adăugă că petrecerea fusese condamnată, tot așa, și de partea germană.

Cum? făcură anchetatorii aproape într-un glas.

Am spus că petrecerea nu a fost agreată nici de... nemți.

Aha.

Momentul de tăcere s-a prelungit atât de mult, încât au înțeles cu toții că ceea ce fusese de spus se spusese.

Anchetatorii se sfătuiră o vreme între ei.

Primul care vorbi fu Shaqo Mezini.

Esența întrebării mele se poate reduce la două cuvinte: De ce?... Altfel spus, vine cineva de la mama naibii, în fruntea regimentului care calcă primul într-o țară străină și, brusc, îi trece prin minte să-și schimbe numele, să se dea drept altul... Se naște involuntar întrebarea: de ce acest joc? De ce?

Arestatul ridică din umeri, ca pentru a răspunde „nu știu".

Vocea anchetatorului devenea tot mai apăsătoare. Ce i-a trecut prin cap? Cum de a găsit timp, în asemenea condiții... în plin război... să inventeze gluma cu colegul de școală... să vină la cină... A fost ideea lui? A lui și a ta? Spune, cum e?

Nu știu, răspunse arestatul. Poate că a fost ideea lui, a mea, în nici un caz.

Gurameto, nu te juca cu focul. Aia n-a fost o glumă, a fost ceva bine gândit. Foarte bine gândit. Vorbește!

Nu știu.

Știați că vă veți întâlni. Erați înțeleși unul cu altul. Codurile, măștile, numele fictive. Vorbește!

Nu.

Cunoști scrisul acesta? Acest nume?

De data aceasta intervenise anchetatorul german, întinzându-i un mesaj scurt, în germană, la sfârșitul căruia, după cuvintele „Ierusalim. Februarie 1949", era numele „Dr. Jakoel".

Îl cunosc, spuse arestatul. A fost colegul meu, farmacist aici în oraș, evreu, plecat în Israel în 1946.

Altceva?

A fost unul dintre ostaticii eliberați în noaptea aceea.

Aha... Un colonel nazist, deținător al Crucii de Fier, îl eliberează pe primul evreu capturat în Albania. De ce? *Sprich!*

Arestatul ridică din umeri. *Herr* Gurameto, nu am bătut două mii de kilometri pentru a asculta verzi și uscate într-o grotă medievală. Repet întrebarea: de ce?

I-am cerut-o eu.

Aha. Și de ce i-ai cerut-o? Și de ce te-a ascultat? *Sprich!*

Pentru că eram... după spusele lui... colegi de școală.

Colegi de școală sau altceva? *Sprich!*

Nu știu ce să spun.

Herr Gurameto, știi ce este „Jones"?

Nu. E prima oară când aud.

Atunci îți spun eu, interveni Shaqo Mezini. Un vechi centru ebraic. O sectă de ucigași care vor să se instaureze dominația evreiască pe întreaga planetă.

E prima oară când aud.

Crima următoare, cea mai groaznică, asasinarea șefilor comunismului mondial, începând cu Stalin.

E prima oară...

Destul. Nu mă întrerupe. Vorbește!

Sprich!

Prima...

Destul.

Nu mă lăsați să vorbesc.

Vorbește!

Anchetatorii puneau întrebări încrucișate.

E o enigmă, accept. Dar voi o puteți dezlega. Aveți toate mijloacele. Aveți numele lui real... Al celui care s-a dat drept Fritz. Poate că-l aveți și pe el.

Destul! Ești aici ca să răspunzi la întrebări, nu ca să ne interoghezi pe noi. Vorbește!

Sprich!

Nu știu ce să spun.

O să te forțăm. Avem tot ce ne trebuie.

Privirile lor, și mai apoi cea a arestatului, se îndreptară spre colțul în care se aflau vechile instrumente de tortură. Cârlige, fierăstraie, clești pentru scos ochii sau strivit testiculele. După unele mărturii, tortura cu acestea din urmă era cea pe care Ali Pașa Tepelena o urmărea, de preferință, prin gaura din perete.

O vreme, anchetatorii se sfătuiră din nou între ei.

Doctore Gurameto, zise Shaqo Mezini, care nu ascundea faptul că e pionul principal în anchetă, chiar dacă ne mai răţoim la tine, noi sperăm că ne vom înţelege. Noi, după cum vezi, bănuim ceva urât, macabru. Noi, statul nostru, ne-a încredinţat această misiune, să avem suspiciuni. Pentru a-l apăra, desigur. Noi nu credem că eşti împotriva lui. De ani de zile lucrezi pentru el. Deci tu vrei, la fel ca noi, ca acest stat să fie puternic. Aşa e? Vorbeşte!

Celălalt privi din nou spre firida cu instrumentele de tortură.

Problema e simplă. Există ceva ce nu înţelegem în toată povestea asta. E o enigmă de la început până la sfârşit. Noi vrem să ştim ce se ascunde în spatele ei. Ce e cu jocul acela de la început? Apoi, cina în sine, ce s-a întâmplat acolo în realitate? De unde veneau ordinele? Cum aţi comunicat unul cu altul? Care sunt semnalele, codurile secrete? Trebuie să-ţi repet că este vorba despre un complot mondial, în care tu te-ai trezit fără a fi, probabil, conştient de asta. Vorbeşte!

Arestatul ridică privirea. Mişcă de câteva ori buzele, ca şi când ar fi făcut repetiţie înainte de a vorbi.

Credeţi că colonelul german făcea parte din complotul ăsta? Şi, normal, şi eu?

De ce nu? Vorbeşte!

Răspunsul meu e unul singur: nu. Despre el, habar n-am.

Ai bănuit, chiar și pentru o secundă, că invitatul tău la cină este un... mort?

Întrebarea fusese pusă de celălalt anchetator, care deschisese gura pentru prima oară în noaptea aceea.

Arestatul clipi nedumerit.

Că n-a fost el, am avut bănuieli, cum v-am mai spus. Că ar fi un mort, la fel, dar numai o fracțiune de secundă. Este o poveste cunoscută în oraș, pe care o povestesc bătrânii. Mi-ar fi trecut prin cap chiar involuntar.

Aha. Continuă!

Mărturisesc că am bănuit. Am și un martor în carne și oase.

Știm, îl întrerupse anchetatorul. Vehip Chiorul. Știm și despre asta.

M-am gândit de când l-ați arestat.

Continuă! Vorbește!

Gurameto începu să povestească despre discuția cu orbul, lângă felinarul chior de la intersecția străzilor Varosh cu Liceului.

În timp ce vorbea, se gândi fără să vrea la ancheta pe care, cu siguranță, o făcuseră înainte. La întrebările și răspunsurile orbului. Nu ești sincer, bătrâne. Tu știi ceva, dar nu vrei să spui. Nu știu, poate că nu-mi aduc aminte. Discuția aceea e atât de veche, de ce vă amintiți acum de ea? Asta e treaba noastră. Vorbește! Cum de ți-a trecut prin cap că doctorul Gurameto a invitat un mort la cină? Vorbește! Nu știu ce să spun.

Așa mi-a venit. Tu n-ai ochi. N-ai văzut nici viu, nici mort. Cum îi deosebești? Vorbește! Nu știu nici eu. Ba știi ceea ce noi nu știm. Noi, ăștia cu doi ochi. Iar tu, fără nici unul. Cum de ai știut? Vorbește! Nu știu. Cum de ai știut tocmai tu, care n-ai ochi? De ce? Nu știu, poate tocmai... Ce? Vorbește! Poate tocmai pentru că n-am.

Gurameto se cutremură. Era aproape sigur că așa se desfășurase ancheta orbului, după cum era convins că și ei știau multe replici din dialogul lui cu Vehip.

Era adevărat că prima discuție cu orbul, aceea care acum se întorcea împotriva lui, o avusese în urmă cu nouă ani, la intersecție, sub felinarul care pâlpâia.

Aceleași întrebări și răspunsuri, cerule. Trase la indigo.

Arestatul duse mâna la frunte. Spuse aproape în șoaptă că are nevoie să se liniștească.

Firește că bănuise tot timpul. Mai cu seamă în timpul cinei. Fuseseră momente în care crezuse că poate să i-o spună. Prietenul meu drag, nu cumva ești mort? Și întrebarea celuilalt: dar tu ce credeai? Sigur că sunt...

Arestatul repetă că nu încearcă să ascundă nimic. Dar povestea însăși avea ceva misterios, ceva care îi scăpa.

Culmea e că anchetatorii nu-l mai întrerupeau.

Încă de când îl văzuse în Piața Primăriei, sprijinit de ușa mașinii, două întrebări se iscaseră în mintea

lui: era sau nu era el? Era sau nu era, semăna sau nu cu colegul lui de facultate? Fulgerător își aminti momentul în care Christos fusese văzut ridicându-se din mormânt. Trupul său semăna și nu semăna cu cel pe care i-l știau. În scrierile sfinte așa și scria: *soma pneumatikon*, trup fizic și trup spiritual.

Gurameto înțelese de pe chipurile lor că povestea despre Christos nu le picase deloc bine, îi enervase, ba chiar îi și speriase. Poate că tocmai pentru asta nici nu-l întrerupseseră.

Totul era așa ca și când aș fi trăit într-o realitate dublă, continuă să explice arestatul. Colonelul îi părea uneori mort, dar alteori îi dădea impresia că ar fi vrut să pară așa. Chiar când își punea și-și scotea mereu masca era ca și cum celălalt ar fi vrut să-i dea un semn, dar pe care el, Gurameto, nu-l pricepuse.

Un semn, murmură Shaqo Mezini, ca și când ar fi fost în transă.

Anchetatorii se priviră unul pe altul. Arestatul afirma, pentru prima oară, că complotistul îi dăduse un semn.

Era trecut de ora trei noaptea. Gurameto vorbea din ce în ce mai greu. Acum spunea că mortul, odată cu prezența sa, adusese legile și semnele lumii lui. Pentru asta era totul așa de neguros și de ilogic.

Arestatul spuse că nu mai poate continua. Că a doua zi va încerca să-i lămurească mai bine.

După ce se sfătuiră între ei, anchetatorii fură de acord să-l lase să se odihnească.

Era al doilea avion de mici dimensiuni care ateriza pe aeroportul orașului în săptămâna aceea. După ce fusese abandonat zece ani, părea ciudată o asemenea agitație. Prima oară reușiseră cu greu să curețe pista de ierburile înalte, iar de iluminat nici nu putuse fi vorba. Oameni cu făclii în mână așteptaseră ore în șir, în vântul care te tăia, aterizarea avionului.

De data aceasta, spre norocul lui, avionul sosise după-amiază. Vântul dinspre pasul Tepelenei, viclean ca de obicei, fusese cât pe ce să-l doboare în ultimul moment.

Era clar că se petrecea ceva neobișnuit. Dar numai câțiva inși bănuiau că aceasta avea legătură cu ancheta din Grota Shanishaiei.

De data aceasta, omul care coborâse din avion era un anchetator rus. Spre deosebire de neamț, care era solid și plin de riduri, rusul îi dezamăgi. Era rotofei și pășea ca un moșulică.

Shaqo Mezini și Arian Ciu, care-l așteptaseră să coboare din avion, nu-și ascunseră dezamăgirea. Dar fuseseră suficiente primele cuvinte, pașii făcuți de pe pistă la clădirea mică a aeroportului și, mai ales, drumul cu mașina până în oraș pentru a-și schimba impresia.

În dezacord cu aspectul, se vedea că omul e o persoană importantă. Discutau liber în rusește și, înainte

de a ajunge la hotel, cei doi au ajuns la concluzia că omul venea direct de la Kremlin.

Discuția a avut loc într-un colț mai izolat al salonului. Rusul prindea totul din zbor, de-ai fi zis că se ocupă de dosarul acela de ani de zile. Sosise ca să-i ajute și nu făcea un secret din faptul că avea experiența proceselor de la Moscova, despre care se știau încă puține lucruri.

Cei doi albanezi i-au povestit în ce punct al anchetei se află, cum îi ajutase anchetatorul german, când speră să-i „agațe" pe doctori și unde se simțeau nesiguri.

Indicațiile rusului erau de o precizie uluitoare. La prima întâlnire vor trebui să pună la încercare sinceritatea arestaților, mai cu seamă pe cea a lui Gurameto cel mare. În funcție de asta, se va putea merge mai departe. Vor cere răspunsuri exacte, mai ales la câteva întrebări. Ce vorbise în tête-à-tête în timpul cinei cu musafirul german? Ce știe despre proiectul german în privința Albaniei? Era vorba despre tratativele secrete premergătoare ocupației cu grupul albanez progerman care avea să preia conducerea țării. Ce rol avea el însuși, doctorul Gurameto, în acest grup, în cazul că făcea parte din el? De ce se simțea puternic, aproape egal, cu colonelul german? De unde curajul acela nebun în chestiunea ostaticilor, mai ales în privința lui Jakoel? Ce gândeau germanii despre măcelul de la Borova? Regretau sau, mai bine spus,

arătau că regretă? Cine ar fi putut ridica steagul alb pentru predarea orașului? Dacă este o minciună, cine o ticluise, albanezii sau nemții?

Cei doi albanezi îl întrerupseră jenați pentru a-și exprima uimirea. Până acum avuseseră impresia că anchetează marele complot evreiesc, iar acum aflau că este vorba despre altceva.

Înainte de a-și termina fraza, privirea anchetatorului rus sclipi de nerăbdare. Știa ce vor să spună, dar tocmai în acest scop se făcea totul. Aceasta nu era decât faza premergătoare asaltului final. Pentru a pune la încercare onestitatea arestatului, cum a spus la început, și totodată pentru a-l convinge că ei, anchetatorii, știu tot.

După cum vă puteți închipui, întrebarea cea mai importantă e aceea despre discuția între patru ochi. Arestatului ar putea să-i treacă prin cap orice, dar în nici un caz că cineva îi cunoaște toate intimitățile. Așa că, atunci când va afla asta, va fi îngrozit.

Anchetatorii albanezi erau numai ochi și urechi.

Să nu vă mirați deloc, zise rusul. Eu nu vorbesc în plus și ăsta nu e un bluf. Noi știm toate astea, poate mai bine decât ar putea el să-și amintească...

Ce doi îl priveau uluiți, topiți de admirație.

Să-i spuneți, de exemplu, fraza asta: „Eu nu sunt Albania, așa cum nici tu nu ești Germania, Fritz... Noi suntem altceva..."

Scuzați-mă, zise Shaqo Mezini. Dar asta arată că Fritz von Schwabe e viu și el...

Nu, îl întrerupse rusul. Ăla a murit, așa cum v-au spus colegii noștri germani.

Ochii albaștri ai rusului, ca de păpușă, erau veseli. Misteriosul colonel murise într-adevăr, dar în acest moment cei doi anchetatori nu trebuiau să știe mai mult. Experiența arăta că nu e bine să știi mai mult decât este nevoie. În momentul acesta ei trebuiau să se concentreze pe discuția între patru ochi dintre cei doi. Ea era cheia întregului caz... Dacă doctorul e sincer, cu atât mai bine. Dacă nu, cu atât mai rău pentru el. Când va afla că lucrurile sunt cunoscute, va ceda.

Viitoarea ședință a anchetei e decisivă. Arestatul promisese că va vorbi. El însuși va urmări interogatoriul prin gaura din perete, chiar prin aceea de unde Ali pașa Tepelena privise nopți la rând cum erau torturați violatorii surorii sale.

La naiba, o știe și pe asta, murmură Arian Ciu.

Cum? întrebă rusul. Dar admirația din privirea lor era atât de vizibilă, încât clipi din ochii lui ca de păpușă și râse.

Capitolul al unsprezecelea

Tot în noaptea aceea, Gurameto cel mare fu adus singur în Grota Shanishaiei. Era pentru prima oară când venea la anchetă fără Gurameto cel mic. Între timp, pentru că uitaseră să-i scoată cătușa de pe mâna stângă, cu care era legat de celălalt, mișcările lui erau oarecum stângace. Absența colegului făcea ca, din când în când, să se simtă invalid.

Ne-ai promis că o să vorbești, spuse Shaqo Mezini, calm.

Arestatul făcu semn din cap că da.

Interogatoriul din noaptea aceea a fost lung și obositor. De data aceasta, anchetatorii nu-l mai întrerupseră. Crezuse că întreruperile lor repetate sunt cel mai bun mijloc de a-și zăpăci victima. Numai că acum vedea că și noua tactică e la fel de năucitoare. Ba chiar își închipui că o făceau special, pentru a-i slăbi rezistența.

Povesti o bucată de vreme ceea ce știa legat de tratativele secrete cu nemții. Era vorba despre perioada dinaintea ocupației. Desigur că nemții aveau un dosar despre Albania, și aveau și oamenii lor acolo. Lobby-ul german era cel mai puternic la Tirana. Crema elitei naționaliste, cum i se spunea, avea educație germană sau filogermană. Era vorba despre Mehdi și Mit'hat Frasheri, din celebra familie a Frasherilor, despre arhitectul Karl Gega, constructorul tunelului St. Gothard, despre Eqrem Çabej, cel mai mare lingvist albanez, Lasgush Poradeci, liricul iubit de toți, despre pater Anton Harapi, clericul de o moralitate desăvârșită, despre omul de știință Lef Nosi și Regep Mitrovica, cel mai cunoscut politician kosovar și alte zeci de personalități.

Gurameto, după ce așteptase în zadar să fie întrebat: dar tu, chirurg faimos, ce loc ocupai în această elită, răspunse singur. El credea că, deși cunoștea o parte dintre ei, nu făcea parte din elita aceea. Și, cu atât mai puțin, să fi colaborat cu ea. Așa cum nu colaboraseră nici Çabej și nici Poradeci. Deși nu făcea un secret din faptul că, precum mulți dintre aceia care studiaseră în Germania, avusese un impuls, o pornire... dar asta nu trebuia confundată cu nazismul. Era o simpatie pentru Germania... Care părea normală... Pe vremea aceea multe lucruri nu erau clare ca acum... El era chirurg... se întâmpla să facă și zece operații pe zi... nu-i mai rămânea timp pentru

altceva... se întorcea acasă la miezul nopții... nu reușea nici halatul să și-l scoată...

În cele din urmă, ei îl întrerupseră pentru a-i aminti că întrebarea se referise la convorbirile secrete de dinaintea ocupației.

Desigur că auzise despre ele. Era chiar bine informat. Nemții erau pregătiți pentru Albania. Știau că mai curând sau mai târziu vor ajunge acolo. Așa încât, cu lobby-ul lor albanez dezbătuseră inițial câteva dintre chestiuni. Toate aveau în centru o condiție vitală: nemții veneau aici nu ca trupe de ocupație, ci ca eliberatori. De asta erau legate alte câteva lucruri: să fie evitate măsurile de represalii, să fie onorate tradițiile locale, mai ales cele legate de onoare, jurăminte și femei. Astea și altele ca astea îi erau cunoscute.

Unul dintre anchetatori îl întrerupse: nu cumva, știind toate aceste amănunte, avusese curajul să ceară eliberarea ostaticilor?

Desigur, răspunse arestatul. Era aproape convins că nemții ar fi făcut orice pentru a face uitat primul masacru, acela de la Borova, iar un al doilea masacru n-ar mai fi fost posibil.

Dar eliberarea evreului Jakoel? De unde atâta curaj? Se știe că nimeni n-ar fi îndrăznit pe vremea aceea să ceară eliberarea unui evreu.

Pentru o secundă, privirea arestatului o întâlni pe cea a anchetatorului.

Povestea evreului Jakoel are legătură cu respectarea tradițiilor. Din câte știa el, aceasta fusese una dintre problemele cele mai delicate din timpul negocierilor. Viitorii guvernanți albanezi insistaseră cel mai mult asupra acestui punct.

Ori îi lauzi pe colaboraționiști? îl întrerupseră cei doi anchetatori.

Nu laud pe nimeni. Și comuniștii, după cum știu eu, ar fi făcut la fel.

Noi i-am împușcat pe colaboraționiști după război, zise Shaqo Mezini. Tu știi bine: pater Anton Harapi, Lef Nosi.

Știu, dar nu din cauza evreilor.

Continuă, zise anchetatorul.

Deci în ceea ce-l privește pe Jakoel este vorba de tradiții. În plus, Fritz von Schwabe cunoștea bine Kanunul lui Lek Dukagjin. Am vorbit de multe ori despre el. Evreii din Albania, împreună cu toți cei care s-au refugiat aici în vremea aia erau considerați „musafirii localnicilor" sau, altfel spus, intangibili.

Shaqo Mezini își răsfoi o bucată de vreme însemnările.

La petrecerea din septembrie 1943 s-au făcut o grămadă de afirmații. Și anchetatorii le știau pe toate. Dar el ar fi vrut să-l întrebe un singur lucru. Pe la miezul nopții, mortul sau chipurile Fritz von Schwabe îi spusese: „acum o să auzi altfel muzica asta". Ce înțeles are această frază?

Fruntea arestatului se încreți. Adevărat, își amintea fraza cu pricina. Ba chiar și zâmbetul cu care o însoțise celălalt. Dar de înțeles, n-a înțeles-o niciodată.

Dar cuvintele spuse la ureche? făcu Shaqo Mezini. Oricât ți s-ar părea de ciudat, le știm și pe acelea... Și se aplecă la urechea arestatului pentru a-i putea șopti: Eu nu sunt Albania, așa cum nici tu nu ești Germania... Noi suntem altceva... Îți amintești cuvintele astea?

Poate.

Noi suntem altceva... Ciudată afirmație, nu?

Hm, făcu Gurameto. Unele lucruri mi le amintesc, altele, nu. Erau chestii minore, glume nesărate de fete de pension, ambiguități... Dar un vis pe care el mi l-a amintit era, în mod ciudat, adevărat. Asta a făcut ca la un moment dat să mă conving că omul acela era într-adevăr Fritz von Schwabe.

Ah, așa.

Era un vis de-al meu, pe care i-l povestisem numai lui. În realitate, un vis fără cine știe ce mesaj. Un fel de coșmar în care eu, întins pe masa de operație, eram operat, iar medicul eram tot eu.

Aha.

Shaqo Mezini se dădu din nou aproape... Am spus-o acolo, la tavernă... Dar poate că tu nu mai ești cel de atunci... Îți amintești aceste cuvinte, doctore?

Arestatul negă din cap.

Ce-ați vorbit acolo la tavernă? urmă anchetatorul. Și care din voi s-a îndoit de celălalt?

Gurameto neagă din nou că și-ar aminti ceva.

Când cineva îi spune altuia: dar poate că tu nu mai ești cel de atunci, eu înțeleg asta ca pe un semn de neîncredere față de celălalt, care nu mai respectă o înțelegere sau refuză o misiune.

Arestatul zise că nu-și amintește. Poate că era vorba de vechile tradiții.

Anchetatorii continuară cu întrebările, fără grabă și fără să se enerveze. În ele, colonelului i se spunea când pe nume, când „mortul". Ce a spus mortul despre asta sau despre cealaltă? Cum de te simțeai egalul mortului?

La întrebarea aceasta, anchetatorii stăruiră mai mult. Tu erai un medic de provincie, iar el comandantul unui regiment de tancuri și, în plus, un învingător. De unde ți-a venit ideea că-i ești egal?

Arestatul ridică din umeri.

Nu știu. Poate în virtutea amintirilor din studenție.

Asta nu ajunge, zise Shaqo Mezini. Acum te întreb direct: cine primea ordine de la cine?

Nu înțeleg.

Vorbeam despre curajul tău. De unde ți-a venit?

Ancheta se întorcea, involuntar, de unde plecase.

Curajul de a cere eliberarea ostaticilor de unde ți-a venit?

Nu știu... Poate pentru că ne simțeam bine împreună.

Arestatul devenise șovăitor. Au fost cele pe care le-ați pomenit mai devreme, dar mai ales atmosfera de acolo. Pe cât de normală considerase la început invitația la cină, pe atât de ilogică i se păruse după aceea.

Ce am făcut? se întrebase când ajunsese acasă. Soția și fiica îi reproșaseră același lucru. Cina aceea trebuia justificată oarecum, altfel lumea l-ar fi considerat trădător și, ca atare, avea să fie ucis de ai săi. Singura ei justificare era eliberarea ostaticilor.

I se păru ciudat că nu mai insistau asupra complotului mondial... Jones... Apoi, cu tâmplele bubuindu-i amarnic de oboseală, se întrebă brusc: cum de știu ei atât de multe?

Cum? se întrebă din nou. De unde?

Ca într-o străfulgerare îi trecură prin minte scene disparate, soția, fiica, despletite, torturate și violate, și strigătele: vorbește! *Sprich!*

Nu, își zise. Grota îi inducea asemenea imagini. Erau lucruri pe care nici ele nu le știau. Atunci, cine?

Fritz... gândi. Viu, legat în lanțuri, ca și el. În anchetă.

Anchetatorii îl priveau cum clatină din cap pentru a-și goni ultimele gânduri.

Atunci, altcineva...

Fără îndoială. Încă de pe atunci, cina fusese supravegheată de la început până la sfârșit.

Fuseseră suspectați toți de ambele tabere.

Îi fixă cu o privire lipsită de expresie pe anchetatori, ca pentru a înțelege ceva. Dar în ochii lor nu se putea citi nimic.

Bravo! Minunat!

Fericiți, cei doi îl ascultau pe colegul rus.

Se întâlniseră într-o celulă de alături, amenajată ca un birou temporar, imediat după interogatoriu.

Noi știut toate... ha, ha, ha! râse rusul, încercând să pronunțe câteva cuvinte în albaneză. Ați fost minunați, băieți, spuse din nou. Spuneți-mi sincer, n-ați crezut și voi că Fritz von Schwabe e viu în mâinile noastre și că ne spune tot ce s-a întâmplat?

Râzând, cei doi recunoscură că, deși știau adevărul, avuseseră și ei unele îndoieli.

Uite că eu vă spun din nou: greșiți. Colegii noștri germani au fost foarte riguroși când ne-au transmis că el a murit pe 11 mai 1943, într-un spital de campanie din Ucraina. Așadar, cine a fost „mortul"?

Înainte de a deschide cu palmele dolofane dosarul pe care-l avea în față, ceru încă o cafea cu lapte.

În vreme ce sorbea din cană, trase din dosar un teanc de fotografii.

Uite-l pe „mort", zise, arătând una. Colonelul Klaus Hempf, deținător al Crucii de Fier. Uite-l din nou sau, mai bine spus, uite-i pe ambii colonei, mortul și umbra lui, în mai 1943, cu capetele bandajate,

în spitalul de campanie din Ucraina occidentală. Și la urmă, din nou Klaus Hempf, într-un loc pe care cred că-l știți.

Celor doi le scăpă un strigăt de uimire. Sprijinit de ușa mașinii blindate, colonelul Klaus Hempf, în Piața Primăriei din Gjirokastra, zâmbea cu ochelarii de soare pe nas. Se vedea statuia lui Çerçiz și, în fundal, casa lui Remzi Kadare.

Incredibil! exclamară cei doi aproape într-un glas.

Acum ascultați-mă cu atenție, îi îndemnă rusul.

Foarte pe scurt începu să le explice ce se întâmplase. În mai 1943, în spitalul de campanie, se află absolut întâmplător, răniți amândoi, doi colonei. Unul dintre ei, Fritz von Schwabe, mai grav, fără nici o șansă. Celălalt, Klaus Hempf, cu răni ușoare. Acesta din urmă așteaptă, după ieșirea din spital, odată cu gradul de general, o misiune nouă pe un alt front. Celălalt își așteaptă doar moartea.

Cunoscuta prietenie născută în spitalele militare, fără speranță de supraviețuire. Destăinuiri, tristețe și nostalgie, ultima dorință. Ambii colonei au o pasiune comună, care-i leagă: Balcanii. Klaus Hempf va ajunge acolo după ieșirea din spital, Fritz von Schwabe a visat și el cândva să ajungă la cel mai bun prieten al său din facultate, doctorul Gurameto. Amândoi au citit un scriitor la modă, pe Karl May, în romanele căruia sunt elogiate, printre altele, vechile tradiții balcanice, mai ales cele albaneze, ospitalitatea, onoarea,

Kanunul lui Lek Dukagjin. Gurameto a vorbit frecvent despre ele.

Așadar, Fritz nu va mai putea ajunge nicăieri, deci nici în Albania, cum îi promisese prietenului său. Prin urmare, el îi cere camaradului german să-i îndeplinească o ultimă dorință: dacă ajunge acolo, să-l caute pe colegul său de facultate pentru a-i transmite un ultim salut. Îi dă adresa, doctor Gurameto, Strada Varosh, 22, Gjirokastra.

Klaus îi promite că așa va face.

Patru luni mai târziu, Klaus ar fi putut să-și uite promisiunea, dacă destinul n-ar fi făcut ca, pe 16 septembrie 1943, să comande regimentul de tancuri care a pătruns cel dintâi în Albania. Numele orașului îi amintește de promisiune. Găsește și adresa în jurnalul personal. Și așa se petrec evenimentele pe care le știm: întâlnirea cu doctorul Gurameto, ideea neașteptată de a se da drept colegul lui, invitația la cină, cina propriu-zisă.

Nu seamănă puțin a film sentimental? întrebă rusul. Sigur că seamănă, ba chiar aș zice că are un aer de legendă sau de poveste. Sunt convins că așa ați și strigat la el în cursul anchetei: ce-i cu povestea asta, ce e în spatele ei? Vorbește!

Cei doi dădură din cap, aprobându-l.

Uite deci că nu e o poveste. Doctorul Gurameto nu minte. Chiar așa s-au petrecut lucrurile. Și nu sunt presupuneri, nici zvonuri aruncate la întâmplare. Documentele din dosarele noastre confirmă totul.

După fotografii, anchetatorul rus scoase din dosar câteva pagini fotocopiate. Însemnări ale lui Klaus Hempf. Fragmente din jurnal.

Rusul își însoți gesturile cu explicațiile de rigoare. Petrecerea aceea vi se pare învăluită în ceață? Nu e deloc așa. Uite cuvintele care s-au spus acolo, notate a doua zi de dimineață, cu o precizie exemplară.

Și le întinse patru pagini dactilografiate.

Vă holbați ca și când ați fi în fața unei fantasme? Priviți antetul de pe fiecare pagină.

Cei doi se îngroziră mai ceva ca la vederea unei fantasme. În antet apărea tipărit cuvântul „Gestapo".

Nu v-ați fi gândit niciodată că unul dintre însoțitorii colonelului la celebra cină era omul Gestapoului. Iar astea sunt însemnările lui. Descoperite de noi în arhiva Gestapoului.

Noi știut toate, ha, ha, ha.

Acum o să vă întrebați dacă era supravegheat un colonel-erou? Răspunsul e: desigur. În asemenea vremuri, oricine era suspect pentru orice.

Noi știut toate? Chiar așa credeți?

Ei bine, după ce v-am înveselit, o să vă și dezamăgesc: sunt situații în care nu le știm pe toate. Asta se întâmplă și aici.

Sorbi cafeaua până la fund.

Nu știm ceva esențial. Nu știm de ce colonelul Klaus Hempf, acolo, în Piața Primăriei, în loc să-i spună doctorului Gurameto că are un mesaj din

partea colegului său de facultate, s-a dat el însuși drept Fritz von Schwabe.

Câtva clipe îi privi concentrat.

Glumă? Sigur că da. În dosarul personal, la informații generale, scrie: tip glumeț, uneori depășind măsura.

Este o caracteristică a celor îndrăzneți, a eroilor. Și totuși, nu cunoaștem explicația profundă a acestei glume. Misterul rămâne. Cina aceea ascunde o enigmă.

Cum s-o dezlegăm? Cum?

Ceru o a treia cafea și, în liniștea care se lăsase, spuse:

Toți sunt acum în pământ.

Anchetatorii albanezi ascultau uluiți.

În pământ, împreună cu enigma lor, urmă rusul.

Înainte de a ne întreba cum s-o dezlegăm, să ne punem o altă întrebare: avem nevoie de asta?

Doctorul Gurameto ne-a spus despre strategia germană legată de țara aceasta, despre pacte secrete și altele. La vremea lor, erau chestiuni importante, în vreme ce acum sunt evenimentele unei epoci apuse. Albania e stat comunist, ăsta e deja un subiect închis. Și totuși, repet: cina ascunde un mister. Încă din clipa în care colonelul german se prezintă drept un personaj din lumea de dincolo, peste ea se lasă întunericul.

Toți anchetatorii se tem de întuneric. Noi, nu. Dimpotrivă, în întuneric, în locul acela gol, noi vom planta o altă enigmă. Nu avem nevoie de enigma lor și nici de adevărul lor. În locul acestora, le vom pune pe ale noastre.

Și acum, ascultați-mă cu atenție.

Noaptea de 27 februarie a fost una groaznică. Shaqo Mezini a încercat de câteva ori să adoarmă, dar n-a reușit. Știa că fulgerele tăcute aduc insomnie. Se apropie de două-trei ori de fereastră și privi cum șerpii lor se prăvălesc ca turbați peste închisoare. Nu mai văzuse de mult un asemenea spectacol. Lume nebună, îi trecu prin cap. Hățișul încurcat al gândurilor îl teroriza fără pauză. Fierul paratrăsnetului, topit. Fulgerul care străbate până în adâncul temniței, până la Grota Shanishaiei. Gurameto, carbonizat.

Își smulse cu un gest hotărât paltonul așezat pe spătarul scaunului. Era aproape de miezul nopții. Coborî treptele fără zgomot și ieși în stradă.

„Gazul" Ministerului de Interne aștepta în capătul străzii. În el, Arian Ciu. Se salutară aproape în șoaptă. Ce noapte! făcu Arian Ciu. Mașina urca cu greu strada

în pantă. Domnule Gurameto, noi ne-am gândit mult și bine la soarta ta.

Cum? murmură Arian Ciu.

Nimic... Vorbeam singur.

Așa mi s-a părut și mie.

Doctore Gurameto, repetă în sinea sa Shaqo Mezini. Concluzia noastră, după această anchetă, e că ești un om sincer, un idealist. Suntem făcuți din aceleași aluat ca și tine. Idealiști, dar cu alte idealuri. Din fericire, semănăm într-un punct: suntem tustrei patrioți. Tu crezi sincer că-ți servești poporul cu ceea ce faci. Noi credem că noi suntem aceia. Nu putem avea toți dreptate. Sau tu, sau noi. Doctore Gurameto, hai să vedem cine are.

Din felul cum trăgea motorul se putea ghici că mașina intrase în cetate. Puținele becuri luminau cu greu bolțile înalte. Gândurile lui Shaqo Mezini erau dominate, independent de voința lui, de raționamentele din ultimele treizeci de ore.

Noi am putea găsi calea cea mai scurtă. Să te condamnăm în doi timpi și trei mișcări. Colaborare cu inamicul. În vreme ce poporul se jertfește în luptă, tu dai petreceri cu muzică și șampanie. Pentru așa o crimă ai glonțul asigurat oriunde, inclusiv în Franța și Anglia.

Am fi putut scotoci și mai mult. Să ne întoarcem din nou la celebra cină. Ce a fost, de fapt, atunci? O sărbătoare a trădării? Petrecere dată în cinstea

cotropitorilor? Pare ceva inacceptabil. Dar se poate merge și mai departe. În spatele ei se ascunde altceva. Ceva îngrozitor. O întâmplare pe care ar fi putut-o condamna chiar și germanii. Ceva de domeniul absurdului, cum se spune. Care ne depășește pe toți.

Se auziră strigătele gărzilor „Stai!", apoi scârțâitul porților exterioare ale închisorii. Un soldat cu o lampă cu gaz le lumină chipurile, apoi mașina porni din nou prin curtea pustie.

Unde am rămas? La condamnarea ta. Sute de oameni au auzit muzica din noaptea aia. Execuția ta va fi lucrul cel mai normal din lume. La fel ca și internarea în lagăr a fetei și soției. Așa se va termina povestea asta, pe prundișul râului... Dar noi ne-am gândit la altceva. Noi te considerăm în continuare tot un idealist. Așa că ai putea să faci ceva în folosul poporului. Alaltăseară ne-ai vorbit despre elita filogermană. Mehdi Frasheri, pater Anton Harapi, Eqrem Çabej, Lasgush Poradeci, Mustafa Kruja, dacă nu greșesc, Ernest Koliqi. Indiferent de faptul că ei ar fi putut face o alegere greșită, scopul lor, cum ai și spus-o, a fost idealist. Pe altarul greșelii și-au jertfit unul faima, altul onoarea, împreună cu haina preoțească, altul talentul... Doctore Gurameto cel mare, nu-ți cerem altceva. Fă la fel ca ei.

Mașina frână și pasagerii coborâră în întuneric.

Scârțâitul porților interioare fu mai jalnic decât al celorlalte. Anchetatorii păși tăcuți în urma gardianului

care îi însoțea prin coridoarele întortocheate. Pe Gurameto îl găsiră ghemuit pe patul cu saltea de paie. Îl ajutară se se așeze pe scaunul din spatele mesei, apoi îi aduseră o cafea cu lapte.

Mulțumesc, spuse arestatul în germană.

Îi trebui un timp ca să-și vină în fire.

Ca și lui Shaqo Mezini, de altfel, care-și simțea capul greu ca de plumb. Îi spuse apoi ca pe un monolog învățat pe dinafară cea mai mare parte a scenariului pe care-l ticluise în ultimele treizeci de ore. Când ajunse la cuvintele „fă la fel ca ei!", simți cum ceva se blochează în creierul lui.

Privirea arestatului părea și mai tulbure din pricina nedumeririi.

La naiba, își zise anchetatorul. Răsfoia în neștire dosarul, fără să știe ce căuta. Se opri la o notiță scurtă scrisă în germană.

Despre asta ce ai de zis? îl întrebă încet, întinzându-i-o.

Arestatul o luă cu mâna care-i tremura.

Este colegul meu evreu. E a doua oară când mă întrebați.

Sigur că da. Scrisoarea a fost capturată de contraspionajul sovietic chiar atunci.

Shaqo Mezini citi, cine știe pentru a câta oară, textul tradus în albaneză: „Dragă coleg, unde ai dispărut? Din ziua în care am ajuns la Ierusalim n-am mai avut nici o veste de la tine. Ce faci? Nu cumva

ai avut necazuri din cauza mea? Scrie-mi, te rog. Te îmbrățișez, Jakoel".

La naiba, își zise din nou Shaqo Mezini. Ce legătură era între scrisoarea aia și ceea ce voia el să spună? Era pentru prima oară când avea un asemenea gol de memorie. Doctor nebun, m-ai exasperat, îl apostrofă în gând.

Fă la fel ca ei, repetă cuvintele din clipa în care se blocase. Câteva momente își sprijini fruntea de dosul palmei.

Ah, da, fu cât pe ce să strige. Gândurile începuseră să i se limpezească. Era vorba despre cină. Sigur, despre ea. De acolo porniseră toate. Acolo se afla enigma.

Nimeni nu-i putea găsi tâlcul. Esența, cel mai ascuns sens al ei.

Nici colegii din lagărul socialist. Nici naziștii și nici chiar colonelul Klaus Hempf. Nici Gurameto însuși.

Rezistă la orice tentativă de a fi descifrată. Are ramificații ascunse, rădăcini adânci. Cad regimuri politice, se prăbușesc state, dar nucleul acesta misterios supraviețuiește. Acesta e „Jones". Nici chiar membrii lui nu-i cunosc ramificațiile. Și nici proporțiile. Pe emblema lui tronează crima. Hitler? N-ar fi exclus să fi fost și el pe lista neagră. Tu acum știi, îți dai seama.

Fă ceva pentru poporul tău.

Toate serviciile secrete comuniste sunt pe urmele lui. Stalin așteaptă! Oare înțelege doctorul Gurameto ce înseamnă asta? Stalin în persoană așteaptă...

De ce să nu-i facă doctorul Gurameto acest dar patriei lui?

Mai curând sau mai târziu „Jones" va fi demascat. De ce să nu aibă Albania această cinste? Să-l descopere ea. Să fie vedeta lagărului socialist. Preferata lui Stalin.

Shaqo Mezini obosise. Arestatul nu dădea semne că ar înțelege ceva. Anchetatorii încercară să se calmeze. Cu cuvinte precise, fără grabă, îi explicară lui Gurameto ce i se cerea. Un lucru banal, o mărturie. Cu alte cuvinte, o recunoaștere. Să accepte că face parte din organizație. Așa cum făcea parte, cu siguranță, colegul lui de odinioară, Fritz von Schwabe. Ca și celălalt colonel, Klaus Hempf. Sau ca și doctorul Gurameto cel mic, care semnase deja...

N-avea de ce să privească așa. O spusese cu gura lui, în timpul faimoasei petreceri. Eu nu sunt Albania, Fritz. La fel cum nici tu nu ești Germania. Noi suntem altceva.

Voi erați membri ai „Jones", evrei, germani, albanezi, unguri... Vă întâlneați peste tot. În Albania a fost una dintre întâlnirile voastre obișnuite.

Nerăbdători, anchetatorii se întrerupeau unul pe altul.

Erați peste tot. Ca moartea.

Organizația „Jones" e... Toți o știau, îi simțeau prezența, numai că era imposibil s-o identifici. Doar el ar fi putut s-o facă. S-o recunoască, s-o atingă. Să explice inexplicabilul acelei cine. Să umple golul acela

misterios. Să iasă, în final, din grota aceea... Vorbește, omule, dia...

Pronunțaseră cuvântul diavol atunci când li s-a părut că arestatul negase din cap sau imediat după aceea, lucru pe care nu și l-au putut aminti nici atunci, nici mai târziu. Își amintiră doar strigătul „s-a terminat!", după care Shaqo Mezini s-a sprijinit de colegul său ca să nu se prăbușească.

La ora trei dimineață au dat ordin ca arestatul să fie torturat.

Torturile au continuat până spre ziuă. Prin cotloanele grotei veneau și se duceau, ca niște umbre, tot felul de indivizi. Peste gemetele lui Gurameto se auzeau urletele torționarilor. Numele șefului. Porecla. Vorbește. Porecla ta. Codul secret.Vorbește!

În semiobscuritate se auzea bocănit de baston. Era, pare-se, Vehip Chiorul, pe care, cine știe în ce scop, îl aduceau și-l duceau de acolo.

Strigătele erau scurte, guturale. După Stalin, cine? Unde? Tu? Când? Cu otravă, cu raze? Vorbește.

Un cântec vulgar se auzi de undeva. Shaqo Mezini își aminti fără să vrea ziua în care îl părăsise logodnica. Ascultase și atunci un cântec asemănător. Cuvintele nu și le mai amintea. Erau aproximativ cam așa: *Tu mi-ai spus mie adio, dar cuțitului meu, nu.*

Capitolul al doisprezecelea

Avea impresia că nu e prima oară când o visează pe Shanishaia. Părea liniștită și indiferentă, mai ales cu el. În cele din urmă, renunță la aroganță și, întorcându-și spre el chipul alb ca spuma laptelui, îl întrebă: tu pe mine mă anchetezi?

Shaqo Mezini ridică din umeri. I se părea că este reacția cea mai bună, un răspuns și o scuză (ce să facă, datoria înainte de toate), dar și o replică timidă: o anchetă în grota ta nu înseamnă că te anchetez pe tine.

Ea nu părea să fie foarte supărată. Dar nici mulțumită nu părea. În alte împrejurări, femeia și-ar fi descărcat sufletul: ah, domnule anchetator, dacă ai ști ce mi-au făcut. Dar acum continua să rămână nepăsătoare.

În jur era gălăgie și cuvintele nu i se auzeau prea bine. În față era o poartă cu canaturile deschise, în spatele căreia se zăreau niște lampioane aprinse și oameni care se vânzoleau de colo-colo. Se auzea numele

lui Stalin, dar i se părea nepotrivit să întrebe ce și cum. În scurt timp înțelese: tovarășul Stalin dădea o recepție la Kremlin. Erau și ziariști care transmiteau știrea mai departe: tovarășul Stalin... cu ocazia... toți comuniștii să afle... popoarele...

Printre invitați o zări din nou pe Shanishaia. Pe mine nu mă interesează, i se adresă ea lui Shaqo Mezini, dar sunt convinsă că lui frate-meu n-o să-i placă. Nici unui frate nu i-ar plăcea să fie anchetat violul soră-sii. Anchetatorul ridică din nou din umeri. Ar fi vrut s-o întrebe dacă avea invitație la recepția tovarășului Stalin... tovarășul Stalin, tătucul popoarelor, dar ea îl întrerupse: poate că nu ți-e frică de fratele meu, Ali pașa Tepelena... Pe vremea mea toți se temeau de el...

Era unul dintre acele vise din care, cu oarecare voință, poți ieși, iar Shaqo Mezini asta și încercă să facă, dar visul se dovedi destul de tenace. Chiar și după ce deschise ochii, cuvintele "tovarășul Stalin... tovarășul Stalin... conducătorul glorios..." continuau să se audă.

Sări din pat, se repezi la fereastră și, în vreme ce deschidea geamul, află nenorocirea. Frazele acelea se revărsau din difuzorul de pe turnul cetății. Nu era nevoie să asculți prea mult pentru a înțelege că se întâmplase ceva rău. Câtă vreme era transmis prin difuzor, nu încăpea nici o îndoială că mesajul e real. În momentele acestea grele, când tovarășul Stalin suferă...

Cel puțin nu e mort, își zise.

Pe stradă, în vreme ce se îndrepta spre Secția de Interne, se convinse că Stalin era în viață. Venite din altă parte, cuvintele erau mai clare. Un buletin medical comunica starea bolnavului. Respirație anevoioasă... întreruperea funcțiilor...

Traversă curtea Secției cât ai bate din palme. Arian Ciu, pământiu la față, încerca să dea un telefon.

Toate rețelele sunt ocupate, zise, parcă scuzându-se.

Shaqo Mezini nu-i răspunse. Alergase și respira precipitat.

S-a dat vreun ordin? reuși să întrebe în cele din urmă.

Un mesaj scurt de la Tirana, de la centru. Toată lumea la datorie, acesta e ordinul. Atât.

La datorie, își zise ca pentru sine Shaqo Mezini. Desigur.

Observă în ochii lui Arian Ciu o licărire misterioasă.

Nimic altceva? întrebă.

Telefoanele sunt ocupate de o oră...

Șeful e în birou la el?

Da. Dușmanii se bucură prematur. Atât a spus.

Ți-e frică? îl luă pe celălalt prin surprindere.

Arian Ciu îi evită privirea.

Nu... De unde ai scos-o?

Shaqo Mezini simți în suflet un val de tristețe cum nu mai simțise până atunci. I se părea că durerea

celuilalt nu e pe măsura evenimentelor. Ar fi vrut să-i spună: să ținem aproape, frate. Am rămas amândoi niște amărâți de orfani.

Ușa se deschise brusc. Era șeful. Îi fixă o clipă cu privirea, ca pentru a se convinge că sunt acolo, apoi ieși la fel de năvalnic.

Cei doi rămaseră privind în gol pe fereastră. Mai apoi realizară că priveau în aceeași direcție: spre aeroportul militar. Vremea când acolo aterizau anchetatori străini părea mult prea îndepărtată.

La prânz avu loc o scurtă ședință în biroul șefului Secției. Ultimul buletin medical nu vorbea de nici o schimbare în starea sănătății lui Stalin. Ordinul de la centru era același: cu toții la datorie. Radioul transmitea muzică simfonică. Două dintre dactilografe aveau ochii înlăcrimați.

La ora patru după-amiaza, Shaqo Mezini sări în picioare. Părea mai agitat ca oricând.

Sus, îi strigă celuilalt. Mergem acolo...

Unde?

Știi tu unde.

Fără a anunța pe nimeni, mergând haotic, se îndreptară spre închisoare. Când și când, plesnetul cizmelor pe caldarâm suna ciudat, ca și când strada ar fi gemut sub pașii lor, după care nu se mai auzea nimic, de parcă cei doi ar fi plutit deasupra norilor.

În Grota Shanishaiei, îl găsiră pe Gurameto întins pe aceeași saltea de paie. Nu se mișcă nici când îi

văzu, și nici atunci când îl strigară pe nume. Semnele torturilor i se vedeau mai ales pe față.

Te bucuri, nu? zise Shaqo Mezini. Ai auzit că Stalin e bolnav și te bucuri, câine.

Încă mai respira greu din cauza urcușului, iar cuvintele îi ieșeau cu poticneli.

Ăla abia mai respiră, iar tu te bucuri, nu-i așa?

Scânteia de viață din ochii lui Gurameto îi arătă anchetatorului că instinctul de medic al arestatului era încă treaz. Încercă să-și potolească bătăile inimii, dar acestea, în loc să reintre în normal, continuau să-i spargă pieptul. Era posibil ca doctorul să fi interpretat greșit vorbele acelea despre respirația lui Stalin.

Stalin abia mai respiră, auzi? strigă el. El se sufocă, iar tu te bucuri?

Arestatul nu răspunse nici acum.

Privirea anchetatorului se îndreptă spre colțul în care uneltele de tortură sclipeau vag. Cine știe de ce, își aminti că în urmă cu câțiva ani un colecționar olandez, prieten al Albaniei, voise să le cumpere cu bani peșin.

I se păru că Arian Ciu fixează același colț. Instrumentele acelea vor fi de folos și altă dată, își spuse.

Spre propria-i uimire, rosti altceva.

Tu ești medic, Gurameto. Tu nu poți să te bucuri când cineva suferă, nu-i așa? Se apropie apoi de urechea arestatului și-i șopti: ai vrea să-l faci bine, nu? Vorbește!

Preț de o secundă i se păru că celălalt dăduse afirmativ din cap, dar nu era sigur.

Doctore Gurameto, îi spuse cu blândețe. În mâna ta e sănătatea lui Stalin...

Se apropie din nou și începu să-i șoptească la urechea dreaptă. O vorbă, ca să spunem așa, o semnătură pe procesul-verbal de anchetă ar putea produce minunea. Gurile rele spun că boala i-ar fi fost declanșată de supărare că nu fusese descoperit complotul ebraic... Prin urmare, vestea descoperirii lui l-ar fi însănătoșit, fără doar și poate...

Salvează-l, doctore, strigă dezarticulat.

Celălalt anchetator urmărea, cu ochii ieșiți din orbite, întreaga scenă.

Shaqo Mezini părea doborât de nenorocire. La fel ca și glasul, genunchii îi cedară, iar buzele i se albiră și nu mai putu rosti nici un cuvânt. Ar fi fost în stare să-l îmbrățișeze pe arestat și să plângă împreună cu el.

Îi era imposibil să-și amintească dacă atunci se prăbușise în fața lui sau căzuse în genunchi încă de la început. Îi întinse, tremurând, procesul-verbal.

Învie-l din morți, îl rugă disperat. Învierea lui e mai de preț decât cea a lui Christos... Învie-l din morți pe Stalin!

Acest ultim strigăt îl doborî complet.

Pândeau amândoi cu speranță cea mai mică mișcare de pe chipul arestatului.

Lui Shaqo Mezini i se păru că, la fel ca și prima oară, Gurameto a clătinat din cap.

Nu, strigă în sinea sa, acoperindu-și ochii cu palma, ca pentru a se feri de o lumină prea puternică.

A doua zi, în biroul înghețat, orele se scurgeau cu o încetineală exasperantă. Priveau, când unul, când celălalt, în depărtare, în direcția micului aeroport militar. Știau amândoi că ceea ce speră este ceva irealizabil, și totuși nu-și puteau opri mișcarea involuntară a gâtului.

Spre deosebire de alaltăieri, când telefoanele zbârnâiseră fără încetare, acum sunau din ce în ce mai rar. Nu numai ele, ci întreg statul părea lovit de dambla. Când și când, Arian Ciu ieșea pe coridor pentru a mai afla de la colegi ultimele noutăți, dar se întorcea la fel de mohorât. Ordinul era același: cu toții la datorie.

Era un fel de a spune. După oboseala din noaptea aceea, Shaqo Mezini nu se putea concentra. Imaginea aeroportului pustiu, mai dureroasă ca orice, îi amintea de ultimul lui vis, cel pe care în imaginația sa îl catalogase drept „viață în avioane". I se năzărise dintr-odată, văzându-l pe anchetatorul german când cobora treptele avionului, cu haina de piele descheiată și fularul fâlfâind în vânt. Cam așa ar fi vrut să arate și el, anchetator celebru al lagărului socialist, coborând

pe aeroport la Budapesta, Moscova sau Sofia, în urmărirea inamicului comun. Îi era ușor să-și imagineze agitația ce l-ar fi cuprins în asemenea cazuri, reflectată în cunoscutul cântec:

Noi suntem fiii lui Stalin,
Credincioși peste tot îl urmăm,
Comunismul pe-ntreaga planetă
Cu sângele nostru apărăm.

Acum, visul acela, odată cu Respirația Lui, se stingea. Așa cum i se-ntâmplase și-n după-amiaza aceea îndepărtată, când, întors acasă după o ședință obositoare, maică-sa îi întinsese tremurând scrisoarea lăsată de logodnică. Nu încerca să afli de ce. Nu mai există cale de întoarcere.

Și chiar așa s-a întâmplat. Ea nu s-a mai întors, iar motivul plecării ei nu l-a aflat niciodată. Uneori își zicea că poate chiar el evitase să afle adevărul. În familie, ori de câte ori venea vorba despre ea, în privirea maică-sii citea aceeași întrebare: cum de era posibil ca el, care dezlegase atâtea și atâtea mistere, să nu poată afla cauza propriului eșec?

După arestarea celor doi Gurameto, când a trecut în revistă lista pacienților consultați, ca și când nu i-ar fi fost de ajuns numele maică-sii, a descoperit cu groază și numele logodnicei. După prima clipă de uimire, căutase cu atenție data. Consultația avusese

loc la trei luni după logodnă și la cinci săptămâni de la primul lor contact intim. De ce? se întrebase de zeci de ori. Care fusese motivul și de ce păstrase secretul?

În prima parte a anchetei doctorului Gurameto cel mare, privirea i se fixa involuntar pe mâna lui dreaptă, aceea cu care făcea controlul ginecologic.

Își imagina după-amiaza aceea mohorâtă în care ea plecase de acasă pentru a merge, cine știe de ce, cu ochii în pământ, la spital.

Ce n-ar fi dat să afle adevărul!

O săptămână mai târziu făcu așa încât, contrar regulilor, să rămână singur cu arestatul. Era prima oară când încălca regulamentul, dar nu-i păsa. Era o încălcare fără legătură cu ancheta.

Îi vorbi calm arestatului. Părea să fie un interogatoriu obișnuit despre o persoană suspectă. După numele și prenumele ei, adăugă că era o femeie tânără, de douăzeci și patru de ani, care, conform registrului din spital, fusese la consultație în ziua de 17 februarie 1951, la ora patru și jumătate după-amiaza.

Arestatul, după ce se încruntă o clipă, spuse că nu-și amintește.

O femeie de statură medie, cu aspect obișnuit.

Celălalt clătină din nou din cap.

Încearcă să-ți amintești, doctore, zise Shaqo Mezini, mirat el însuși de cum i se schimbase vocea. Întreaga tristețe din săptămânile acelea obsesive îi

năpădise sufletul. Te rog, doctore, repetă cu voce stinsă. Te rog ca pe un frate... Era logodnica mea.

Arestatul nu avu nici o reacție.

Nu-ți amintești? Normal e să nu-ți amintești. Nu ți-a atras atenția. Era o femeie banală. Nu era o frumusețe ca Vjollca Skenduli sau Marie Kroi.

Încetul cu încetul, vocea îi devenise mai rece și mai amenințătoare.

De ce a venit la tine? De ce nu mi-a spus? Ți s-a plâns de mine? Vorbește.

Arestatul continua să tacă.

Să-mi spui, cel puțin, ce avea. Mă auzi, ce avea?

Nu-mi amintesc.

A, așa?

Și chiar dacă mi-aș aminti, tot n-aș putea să-ți spun. E secret profesional.

Monstrule, îl apostrofă în sinea sa Shaqo Mezini. Monstru fără suflet, teuton.

La toate ședințele de anchetă care urmară, a încercat să ignore mâna dreaptă a arestatului, cea cu care era legat de celălalt.

Pe trei martie, spre ziuă, după ce dăduse ordinul să fie torturat, se apropiase de agentul însărcinat cu asta, Tule Balloma... Ascultă, am o treabă cu tine... degetele alea două... arătătorul și celălalt... cum îi zice... să i le lucrați bine. Omul îl privise mirat. Sunt alte zone mai dureroase, șefule. Știu, știu, îi răspunsese. Dar pe mine alea mă interesează. Să i le faceți arșice. N-ai grijă, șefule. O să vezi.

Era curios să vadă ce se va întâmpla, deși asta nu-l consola prea tare.

Chiar la doi ani după ce-l părăsise logodnica, când credea că rana din suflet i se cicatrizase deja, uite că ancheta doctorilor îi provoca aceeași durere. Când primise dosarul, proporțiile planetare ale cazului îl dezorientaseră. În aceeași clipă, împreună cu deruta, simțise un gol imens în suflet: era prea târziu. Poate că logodnica nu l-ar fi părăsit dacă evenimentele ar fi avut loc mai devreme. Dosarul îi oferea ceva ce așteptase de mult, șansa de a fi remarcat.

Școala „Dzerjinski", cea care trebuia, înainte de orice, să le înăbușe predispoziția spre viața mondenă și glorie, tocmai ea le stimula în secret aceste porniri. Căci noaptea, visele nu putea fi ținute în frâu. Șefii lor, care știau totul, n-aveau cum să nu știe și despre acestea, dar, culmea, în loc să le stăvilească, îi lăsau să înțeleagă că lumea avea să fie a lor dacă știau cum s-o înhațe. Fiii lui Stalin sunt cei care vor însângera lumea... Până ce se vor prăbuși catedralele și, odată cu ele, bogătanii și femeile lor luxoase...

Logodnica lui nu credea în romantismul revoluției. În primele seri petrecute împreună, lăsase degeaba să i se vadă revolverul, ieșit chipurile întâmplător de sub jachetă. Nu numai că gestul lui n-o impresiona, dar îi spusese deschis că urăște armele.

Dacă ar fi fost o celebritate, cu siguranță că lucrurile ar fi stat altfel. Ar fi fost adoratul femeilor. La fel

ca și comisarii cu scurtă de piele și cicatrice pe obraz... Dacă aș fi fost vizir, n-ar mai fi îndrăznit nimeni să-mi violeze sora, se spune că ar fi zis Ali pașa Tepelena în tinerețe. Și chiar din ziua aceea n-a mai avut alt scop decât să ajungă vizir și să se răzbune.

Șansa celebrității apăruse în viața lui Shaqo Mezini atunci când nu mai avea nevoie de ea. O „mirosise" imediat ce auzise știrile la radio și după aceea, văzând ziarele tipărite cu litere de-o șchioapă. Când îl văzuse pe anchetatorul german pășind prin vânt spre clădirea aeroportului. Sau mai târziu, când succesul îi apărea tot mai aproape, la fel ca în nopțile delirante de la școala „Dzerjinski". Zeci de colegi, de la Berlin la Ulan Bator, anchetau odată cu el aceleași dosare înfiorătoare. Numai că șansa îi zâmbise doar lui. Visul de a fi cel mai renumit anchetator din lagărul socialist nu fusese niciodată atât de aproape. Shaqo Mezini, anchetatorul albanez de treizeci de ani... Interviuri, întâlniri cu pionierii, cu delegații la congrese. Tovarășe Stalin, acesta este Shaqo Mezini, cel care a descoperit rețeaua „Jones". Invitații la recepție, la Kremlin. Apoi, de ce nu, discuții private cu... Stalin.

În imaginația lui, acest moment era împins mereu la sfârșit, atunci când creierul lui era învăluit în ceață. Evita să-l precizeze. Se pierdea în negură. Uneori i se suprapunea o altă cină. Cina cea de taină, așa cum o știa din Biblie, din vremea când o citise cu creionul roșu în mână, pentru a-l putea ancheta pe

părintele Foti, preotul din Varosh. Dar cel mai mult suferea când își amintea de întâmplarea care-i pusese pe toți pe jar, de cina lui Gurameto, unde el, Shaqo Mezini, era când cel care trebuia să-l aresteze pe invitatul misterios, când invitatul însuși, adică preaputernicul mort...

Nu renunța, se mobiliza singur. Încă mai existau speranțe. Stalin era încă în viață. Gurameto fusese torturat din nou până la ziuă. Agenții erau siguri că de data asta va semna.

Era o zi mohorâtă, cu nori spălăciți, străbătuți din când în când de o lumină moale. Radioul, în afara muzicii simfonice, transmitea scrisori de la ascultători, declarații din adunările muncitorilor și militarilor. Urări de însănătoșire grabnică, amenințări la adresa dușmanilor socialismului.

Poemele publicate în presă vorbeau aproape la unison despre cât de greu respira Stalin. Părea că se sufocă.

Gurameto a fost torturat din nou până în zori. Acum, anchetatorii nu mai acționau la ordinele nimănui. După-amiază, târziu, percheziționară încă o dată casa doctorului. De data aceasta confiscară gramofonul și plăcile. După cum scria în procesul-verbal, printre ele găsiră *Fata și moartea*, de Schubert, și o puseră în timpul torturilor.

Ce a vrut să spună colonelul mort când ți-a zis „muzica asta o s-o asculți altfel", îți amintești aceste cuvinte?

Shaqo Mezini vorbea fără șir. Celălalt anchetator îl asculta uluit. Îl speria pasiunea colegului său pentru Biblie.

Două ore mai târziu merseră împreună la spital pentru a ridica de acolo instrumentele chirurgicale ale doctorului Gurameto, aduse cu mulți ani în urmă din Germania, toate purtând inițiala „G". Arian Ciu nu avu nevoie de explicațiile colegului său pentru a înțelege că doctorul avea să fie torturat și măcelărit cu propriile sale instrumente, pentru a reconstitui vechea lui premoniție, aceea din visul în care se opera singur...

Capitolul al treisprezecelea

Vestea morții lui Stalin a fost transmisă puțin înainte de prânz. Era încă în pat, pe jumătate îmbrăcat, după noaptea extenuantă de la Grota Shanishaiei, când simți atingându-l pe umăr mâna maică-sii. Shaqo, Shaqo, o auzi șoptind. Scoală-te... Gata, s-a terminat...

Se dădu jos din pat în graba mare, smulse revolverul de sub pernă, înhăță apoi paltonul și, sărind treptele două câte două, ajunse în stradă.

Vai de noi, își zise, fără a se adresa nimănui. Picioarele îl duceau singure spre Secția de Interne. Își simțea creierul gol. Totul era surd și orb în jurul lui. Bietul de tine, se văită singur.

La secție își mai reveni. Tovarășii erau toți acolo. Îl îmbrățișară pe nou-venit ca la înmormântare. Aveau ochii roșii și tăceau. Când îl luă în brațe pe Arian Ciu, nu-și putu reprima geamătul.

O sută de pași mai încolo, la Comitetul de partid, era aceeași situație. Veteranii, cu pieptul plin de decorații și ochii încercănați așteptau triști, grupuri-grupuri, în fața ușilor. Curieri, sosiți cine știe de unde, intrau și ieșeau repede, mai mohorâți decât intraseră.

La o oră după prânz, din clădirile și curțile școlilor se auziră vaietele amestecate ale copiilor. Mulți oameni plângeau: nu se poate, nu se poate! și fugeau să se ascundă prin case. Alții, condamnați să boleasca în pat, dădeau să iasă pe stradă.

După-amiază, strânși în săli și în curți, oamenii ascultau împreună radioul, unde se transmitea mitingul funebru din capitală. Spicherul descria trist piața „Skanderbeg", unde conducerea căzuse în genunchi în fața statuii celui mort. În numele tuturor comuniștilor albanezi, Prințul promitea, cu o voce gâtuită, credință în vecii vecilor.

Grupuri de localnici duceau la spital pe câte unul care leșinase. La poștă, Remzi Kadare, beat turtă, le arăta unde este urgența. Apoi, printre sughițuri, încerca să povestească ceva îngrozitor, dar nu despre nenorocirea abătută peste lume, cum credeau toți, ci amintindu-și ceasul fatal în care, în loc să arunce cărțile pe masă, în momentul în care-și recâștigase etajul al doilea al casei, îl mizase și pe acela, împreună cu al treilea, pierzând totul dintr-un foc.

Prin alte locuri se auzeau ici și colo urletele nenorociților târâți de păr către secție. Erau învinuiți că,

în timpul mitingului funebru, în loc să plângă sau, în cel mai rău caz, să ofteze și să geamă, ei se prăpădiseră de râs. Deși se jurau pe tot ce au mai sfânt că nu-i așa, ba dimpotrivă, sufereau ca toți ceilalți, ei mărturiseau că, fără voia lor, în momentul acela plânsul li se transformase în râs. Mai mult, deși susțineau că nu este prima oară când li se întâmplă așa, ceilalți nu-i credeau și, în loc să-i asculte, îi bumbăceau și mai tare.

După miting, Shaqo Mezini îi spuse colegului că abia se mai ține pe picioare și că o să plece. Dacă era vreo urgență, să vină să-l cheme.

Ajuns acasă, se culcă și dormi buștean. Când se trezi, era noapte. Pentru o clipă avu impresia că atârnă undeva, în gol. Era un soi de adânc plin de tristețe și de teamă. Stalin nu mai era. Atât... Și nimic mai mult. Ce ar mai putea fi?... Vorbește!

Scutură din cap. Ceea ce-i trecu prin minte era ceva neașteptat și groaznic. Pântecul alb al logodnicei și partea întunecată de sub el, de care-și amintea atât de vag.

Pieptul îl durea rău, ca și când strigătul sugrumat ar fi fost mai dureros decât orice altceva. Stalin nu se mai afla în lumea asta. Și, ca o sfidare uriașă, Gurameto trăia.

O nedreptate mai mare nu-și putea imagina. Shaqo Mezini se chirci sub biciul unei groaze necunoscute. Să-l vadă pe Gurameto. În lumea asta sumbră, să

stea față în față cu monstrul. O imagine imposibilă. Își imagină zâmbetul lui cinic: s-a dus, s-a dus tătucul vostru, ați rămas fără el, ha, ha, ha, și se cutremură din nou.

Nu, își spuse din nou. Niciodată.

Ieși din casă călcând apăsat. Străzile erau pustii. Un felinar clipea indecis. Sediul secției avea câteva ferestre luminate. Santinela îl privi ciudat. Pe birou găsi un bilet de la Arian Ciu: „Sunt acasă. Dacă e ceva, cheamă-mă".

Nu peste mult timp, cizmele celor doi bocăneau pe caldarâmul din apropierea cetății. Nu-și vorbeau, de parcă n-ar fi fost treji de-a binelea.

Drumul li se păru nesfârșit, ca un drum printre nori. În câteva rânduri, lui Shaqo Mezini i se păru că cizmele celuilalt scoteau scântei, ca atunci când văzuse în copilărie un cal lovind caldarâmul cu potcoavele.

Porțile de fier ale Grotei Shanishaiei scârțâiră jalnic. Pe Gurameto îl găsiră așa cum îl lăsaseră, întins pe salteaua de paie.

Shaqo Mezini îi lovi genunchiul cu vârful cizmei: trezește-te, Stalin a murit! În lumina chioară a becului, chipul arestatului rămase nemișcat. Petele negre și dârele de sânge închegat îl făceau să semene cu o mască desenată neglijent.

Râzi, da?

Masca era imobilă. Ai fi putut citi orice pe ea, râs, plâns, durere, ură, amenințare.

(Când a auzit trista veste, a râs. Chiar în față mi-a râs. Atunci n-am mai putut să mă abțin.)

De pe chipul arestatului, privirea anchetatorului se mută pe mâna bandajată a acestuia. (Nu, nu m-am gândit să șterg urmele. N-am știut că i-au rupt degetele.)

Fără un cuvânt, îi făcu un semn lui Arian Ciu și împreună începură să târască trupul arestatului.

Atingând podeaua, cătușa liberă de la mâna dreaptă zornăi slab.

Unde e celălalt? întrebă Shaqo Mezini.

Cine?

Celălalt. Doctorul Gurameto cel mic.

Nu există alt Gurameto.

Shaqo Mezini se opri. Avea o privire de fiară încolțită.

Adică... de zile bune ei nu mai sunt împreună... tu știai.

Vocile le sunau tulbure sub arcadele de piatră. Unde? Cum? Poate în zona laterală.

Comandantul închisorii veni și el.

O vreme a fost acolo. L-au bătut stagiarii... știți mai bine ca mine... cursanții începători.

Cuvintele ieșeau deformate.

Poate să fi fost împușcat din greșeală, mai spuse comandantul. Doar știți că zilele astea a fost agitație mare.

Unele coridoare erau complet cufundate în întuneric. Într-unul dintre ele, două luminițe spărgeau bezna ca doi ochi de pisică.

La întrebarea „ce sunt luminile acelea?", comandantul răspunse oarecum vinovat: Vehip Chiorul. Ca să se distreze, băieții i-au pus în găurile ochilor două cristale fosforescente.

De unde au mai găsit timp și pentru asta?

Unul dintre gardieni strigă ceva de departe. Mi se pare că l-au găsit, zise Arian Ciu. După cât se pare e pe ducă, zise comandantul închisorii, luminând cu lanterna chipul muribundului.

Parcă nu-i el, zise Shaqo Mezini. Asta e. Legați-l cu ăsta.

Îmi trebuie o semnătură aici, spuse comandantul și-i întinse timid o hârtie.

Shaqo Mezini nu-i răspunse. Avea mâinile ocupate. Simțind cum este încătușat cineva împreună cu el, doctorul Gurameto dădu primul semn de viață. Parcă ar fi vrut să spună ceva și nu reușea.

Nu mă nenoroci, șefule, zise comandantul.

Anchetatorul îl privi disprețuitor.

A murit Stalin, omule! Înțelegi? S-a terminat totul.

Știu, se smiorcăi celălalt. Dar eu ce pot să fac? Astea sunt regulile.

Ajunseră aproape de poartă. Se simțea aerul rece al nopții.

Aici, zise comandantul, arătând un loc pe pagină. Acolo unde scrie: scopul scoaterii deținutului, deplasare la locul crimei.

Ultimele ore ale doctorului Gurameto cel mare au ajuns să fie descrise aproape exact mult timp după moartea sa. În afara procesului-verbal al autopsiei și a celor două dosare judecătorești, mai erau declarațiile lui Arian Ciu, a comandantului închisorii de la Grota Shanishaiei, ca și cea a șoferului care fuseseră de față. Declarațiile lui Shaqo Mezini și Vehip Chiorul nu erau valabile, ambii suferind de grave afecțiuni psihice.

Toate dovezile arătau că, în zorii zilei de 6 martie, mai exact la ora trei și patruzeci de minute, mașina închisorii, cei doi anchetatori și șoferul, au părăsit curtea pușcăriei și, mai apoi, coridorul principal al cetății, și s-au îndreptat spre periferia orașului.

Un lung răstimp în mașină s-a lăsat liniștea, iar arestații n-au dat nici un semn de viață. Mai apoi, aerul rece al nopții a făcut ca unul dintre ei, Gurameto cel mare, să-și vină în simțiri și să arate că vrea să spună ceva. Pentru că nu mai avea nici un dinte în gură, cuvintele îi erau neinteligibile și nimeni nu s-a ostenit să-l asculte.

În vreme ce mașina gonea pe lângă cimitirul Vasilikoi, doctorul Gurameto cel mare deveni din nou agitat. Mai insistent ca prima oară, arătând chiar cu mâna liberă spre cimitir, părea că vrea să ceară ceva. Dar nici de data asta nu l-au băgat în seamă. Câteva sute de metri mai încolo a repetat gestul de mai înainte.

Ulterior, până pe malul râului, nu s-a mai întâmplat nimic demn de a fi relatat.

Oricât s-au străduit experții, analizând de zeci de ori intervalul în care mașina trecuse prin dreptul cimitirului, nu au reușit să lămurească secvența cea mai nebuloasă a momentului: încercarea lui Gurameto de a atrage atenția celorlalți. Toate mărturiile reținеau bla-blaul lui, dar nici una nu dădea vreo explicație.

Din cele trei tentative în care Gurameto încercase să spună ceva, specialiștii n-au reușit s-o lămurească decât pe prima. Aceasta avea legătură cu doctorul Gurameto cel mic, care ar fi trebuit să fie legat de mâna dreaptă a colegului său. Probabil că primul lucru pe care-l observase doctorul Gurameto cel mare când își venise în simțiri a fost că omul de lângă el nu era colegul său. După toate aparențele, chiar asta ar fi vrut să spună: acesta nu este colegul meu. Sau: omul ăsta e mort.

Despre celelalte două încercări nu exista nici o explicație. De data aceasta, insistențele arestatului fuseseră de-a dreptul violente și însoțite de mișcarea brațului în direcția cimitirului. Se pare că explicația enigmei se afla tocmai în acea mișcare.

În ceea ce privește ultimele clipe, oprirea mașinii pe prundișul de pe malul râului, în locul numit Vadul Lotrului, mărturiile erau unanime și convingătoare. În vreme ce șoferul săpa groapa în nisip, anchetatorii îi coborâseră pe arestați din mașină. I-au apropiat

apoi de marginea gropii și, deși bănuiau că unul dintre ei era mort dinainte, au tras câte două gloanțe în fiecare.

*

Cei doi anchetatori au fost judecați câteva luni mai târziu. Shaqo Mezini a fost condamnat la trei luni și jumătate de închisoare, iar Arian Ciu la două luni și jumătate, amândoi pentru „abuz în serviciu". Circumstanțele atenuante, suferința produsă de moartea lui Stalin și, mai cu seamă, comportamentul cinic al arestaților în momentul aflării tristei vești au fost hotărâtoare pentru reducerea pedepsei. În urma expertizei psihiatrice, Shaqo Mezini și-a efectuat condamnarea la spitalul de boli nervoase din Vlora, iar Arian Ciu la închisoarea din oraș, nu departe de Grota Shanishaiei.

După executarea pedepsei, cei doi au fost reîncadrați la Secția de Interne, dar nu ca ofițeri operativi, ci la sectorul administrativ, mai exact la cazarmament.

*

Deshumarea osemintelor a avut loc patruzeci de ani mai târziu, în septembrie 1993, îndată după prăbușirea regimului comunist.

Cele două trupuri au fost descoperite de familii așa cum fuseseră legate, cu o singură pereche de

cătușe. Primul lucru care s-a văzut a fost că omul legat de brațul doctorului Gurameto cel mare nu era doctorul Gurameto cel mic, ci un necunoscut căruia nu i s-a aflat nici până azi numele. Cadavrul lui Gurameto cel mic, cu toate căutările neîntrerupte ale familiei, n-a fost găsit, nici el, niciodată. În plus, s-a constatat că urmele lui Gurameto cel mic erau extrem de rare și de neconvingătoare, așa încât au fost unii oameni care s-au îndoit chiar și de existența lui. Continuarea cercetărilor a făcut ca suspiciunile, în loc să dispară, să se amplifice. În procesele-verbale ale anchetei nu s-a găsit nici un cuvânt de-al lui și cu atât mai puțin în declarațiile martorilor. Chiar dacă n-o spuneau cu glas tare, nu erau puțini aceia care credeau că doctorul Gurameto cel mic nu fusese decât o extensie sau o proiecție a zonei necunoscute a personalității lui Gurameto cel mare, proiecție pe care oamenii din jurul lui, din motive inexplicabile, o credeau reală.

Cincisprezece ani după aceea, în primăvara anului 2007, când Uniunea Europeană i-a cerut Albaniei, ca și celorlalte țări din fostul lagăr socialist, să condamne crimele comunismului, dosarul doctorului Gurameto cel mare a fost redeschis.

Alți experți, de data aceasta albanezi și europeni, au examinat săptămâni întregi materialele din dosar.

Rareori li se întâmplase să înceapă o cercetare într-un dosar în care fuseseră implicate atâtea servicii secrete, ale unor state atât de diferite. Serviciul secret al regatului albanez, apoi cel comunist, Gestapoul german, Stasi est-german, serviciul secret sovietic și, în fine, deși doar superficial, și cel izraelit. Și, ca și când n-ar fi fost destul, împreună cu ciudățeniile implicate în anchetă, cum ar fi versurile lui Vehip Chiorul sau bârfele femeilor, care, speriate că sunt chemate la secție, începuseră să spună vrute și nevrute, lucruri pe care juraseră să le ducă cu ele în mormânt, dosarul fusese completat cu declarațiile fetei și, mai ales, ale soției chirurgului. Aceasta povestise lucruri pe care nu le putea ști decât ea, cum erau de pildă coșmarurile pe care le avea doctorul în copilărie, după ce bunică-sa îi spunea povești seara, înainte de culcare. Una dintre ele era cea a călătorului mort. Printre cele câteva lucruri pe care le făcuse și le regreta, poate cel mai important dintre ele, era cina aceea, de care nici nu voia să-și mai amintească.

Independent de toate acestea, cu cât părea mai complicat dosarul doctorului Gurameto cel mare, cu atât mai clare deveneau lucrurile. Cu excepția unui moment extrem de scurt, a unei clipe tulburi, continuitatea logică a faptelor era fără cusur.

Momentul acela nu reprezenta decât o fărâmă de timp în viața lui, nu mai mult de cinci sau șase minute, dar întunericul din ele era atât de intens, încât ar fi putut umple cu el ani de zile.

Era vorba despre dimineața zilei de 6 martie 1953, mai exact despre cele cinci-șase minute în care mașina închisorii gonea pe șoseaua plină de gropi paralelă cu gardul cimitirului. După cum scria în vechile procese-verbale, din trei tentative ale doctorului Gurameto de a spune ceva, doar una, cea dintâi, fusese explicată. Celelalte două, chiar cele mai dramatice, rămăseseră o enigmă.

Ce voise să spună arestatul în dimineața friguroasă de 6 martie 1953? Ce pornire secretă îi dăduse forța aceea supranaturală cu care aproape reușise să rupă cătușele?

Răsfoind numeroasele pagini ale dosarului, cercetătorilor li se părea că, din când în când, prin perdeaua de ceață răzbătea câte o rază de lumină. Lucrul acesta se întâmpla mai ales atunci când îi dobora oboseala. Dar era de ajuns să se concentreze din nou, pentru ca luminița, parcă speriată de ceva, să se retragă acolo de unde apăruse, în spatele negurii.

Cu timpul, ei realizară că, mai-nainte de a fi un fenomen supranatural, explicația aceea care încerca să se ivească din neant nu avea nimic în comun cu un dosar de anchetă. Nu avea nimic în comun cu procedurile juridice, și asta nu din vreun motiv misterios, ci pur și simplu pentru că pentru asemenea explicații nu existau tipare consacrate nici din punctul de vedere al anchetei, și nici al limbajului însuși.

Așa încât filmul celor întâmplate cu adevărat în cel mai transcendental moment al vieții doctorului

Gurameto cel mare, în zorii acelei zile de martie, nu a fost nicicând devoalat.

Și acum iată faptele:

6 martie 1953. În zori. Mașina a ieșit din curtea închisorii și s-a îndreptat spre periferia orașului. Arestații tac, poate că nici nu sunt conștienți. Aerul rece îl trezește pe unul din ei, pe Gurameto cel mare. După primele lui bla-blauri, prin care voia să anunțe că l-au legat cu un necunoscut, și-a pierdut din nou cunoștința. Își revine mai apoi, pe șosea, în vreme ce mașina gonește paralel cu gardul cimitirului. În lumina slabă a dimineții, recunoaște cimitirul. A fost de zeci de ori acolo, mai ales cu ocazia înmormântării unor pacienți cunoscuți, decedați în timpul operației sau după. Dar are motive mai profunde să fie legat de locul acela. După ce bunica lui, ca să-l adoarmă, i-a spus povestea cu mortul invitat din greșeală la cină, el, ca mulți puști de vârsta lui, s-a pus adesea în situația băiatului căruia, după cum spune basmul, taică-său i-a încredințat o invitație pe care să o dea primului călător care trece pe drum.

Și pentru că primul lucru care-i iese în cale e cimitirul Vasilikoi, se imaginează alergând în jurul lui, așa cum spune povestea. I se face frică, inima îi bate cumplit și, în loc să fugă mai departe până întâlnește un călător, întinde mâna prin gardul cimitirului și aruncă invitația acolo. Îndepărtându-se în goană, întoarce capul și vede invitația căzută pe unul dintre morminte.

Patruzeci de ani mai târziu, când mașina închisorii trece pe lângă gardul cimitirului, Gurameto are prima nălucire. I se pare că invitația aruncată acolo cu mulți ani în urmă, cauza tuturor nenorocirilor lui, e încă pe mormânt. Și i se năzare că trebuie să se întoarcă și s-o ia de acolo. Să întoarcă timpul și mâna destinului înainte ca mortul să iasă din groapă.

Confuz cum este, are impresia că lucrul acesta este posibil și bolborosește, face spume la gură, în vreme ce cu mâna liberă arată spre gardul de fier, în spatele căruia se află invitația la cină. Dar nu-l bagă nimeni în seamă.

A doua nălucire o are nu peste mult timp. Acum nu mai este copilul de șase ani, care aleargă cu invitația în mână, ci altcineva, un om matur, un mort, îngropat cu mult timp în urmă. Așa cum s-a văzut într-unul dintre coșmarurile lui. Deasupra se află placa de marmură și crucea, cu numele lui pe ea, iar de jur împrejur gardul de fier.

Printre zăbrelele lui, o mână delicată de femeie, cu degete lungi și un inel cu piatră neagră pe unul dintre ele, aruncă o invitație. Ea flutură trist înainte de a cădea pe mormântul lui.

Mortul, adică Gurameto în persoană, după atâția ani de pace și liniște, devine agitat. Simte că trebuie să se supună cutumei. Să se ridice și să meargă acolo unde e invitat, la cină. La care cină? Nu se știe. La femeia aceea pe care o cunoaște și totuși n-o cunoaște,

sau pe strada Varosh, numărul 22? La propria cină, cea care s-a dovedit până la urmă blestemată?

Așa a hotărât destinul, dar el nu vrea să se supună. Se îneacă în propria salivă. Urlă, vrea să rupă cătușele, așa încât anchetatorii se sperie și scot revolverele. Dar el nu se potolește nici așa. La fel ca până atunci, se zbate să se întoarcă din drum, la propriul mormânt, să rupă invitația și să-și schimbe destinul. Dar toate acestea sunt imposibile.

Mali i Robit (Durrës), Lugano, Paris
Vară-iarnă, 2007-2008

Cuprins

Capitolul întâi 5
Capitolul al doilea 13
Capitolul al treilea 26
Capitolul al patrulea 37
Capitolul al cincilea 54
Capitolul al şaselea 65
Capitolul al şaptelea 82
Un alt regim 83
Ziua a doua. În zori 88
Ziua minus doi 89
Un şir de zile şi luni 90
Anotimpuri după anotimpuri 93
Ziua cu numărul cinci sute 96
Fantoma populaţiei filogermane 96
Capitolul al optulea 98
Acelaşi regim nou 98
Oraşul împotriva doamnelor lui 103
Doliul doamnelor 106
Ziua 2000 110
Un timp după aceea. Ziua trei mii 111

Ziua cu numărul 3033 113
Ziua 3042..... 115
Timp minus. Ziua 3029 115
Capitolul al nouălea..... 116
Capitolul al zecelea 138
Capitolul al unsprezecelea 152
Capitolul al doisprezecelea..... 171
Capitolul al treisprezecelea..... 185

La preţul de vânzare se adaugă 2%,
reprezentând valoarea timbrului literar.

***Cina blestemată* dezvoltă metafora unei lumi absurde, lipsite de speranță, unde morți și vii, torționari și victime, puternici și slabi se amestecă, prinși deopotrivă în malaxorul istoriei. Implacabilă, o singură lege reglementează viața din Gjirokastra, cea a miturilor care sustrag evenimentele vieții cotidiene și le consacră, transformându-le într-un palimpsest de povești exemplare. Roman inclus pe lista scurtă a Independent Foreign Fiction Prize 2013.**

La Gjirokastra, „orașul de piatră" aflat în sudul Albaniei, sosesc trupele germane ce tocmai au părăsit Grecia pustiită. În fruntea lor se află un vechi coleg și prieten al doctorului Gurameto, colonelul Fritz von Schwabe. Întâlnirea cu doctorul, la o cină care schimbă cursul evenimentelor din orășelul albanez, scoate la iveală secrete vechi și declanșează un periculos joc al identităților.

„Ismail Kadare combină cu virtuozitate toate legendele și lacrimile poporului său. De asemenea, îi oferă cititorului o șarjă tragicomică îndreptată împotriva tuturor dictaturilor pe care le-a cunoscut: otomană, fascistă și comunistă. Una plină de umor, burlesc și deriziune."

Le Monde

„***Cina blestemată*** înalță cea mai sordidă realitate – Albania sub jugul comunist, interogatoriile sângeroase, execuțiile – la nivelul mitului. Tonul lui Kadare trece natural de la cruzimea plină de răceală la poezia pură, pe măsură ce acesta leagă firele povestirii de cele ale legendelor balcanice străvechi."

Le Figaro

„Cu această frescă nemiloasă și absurdă, în care minciuna devine adevăr și adevărul, minciună și unde oamenii nu sunt altceva decât pionii altor oameni, Kadare, magicianul de la Gjirokastra, este cronicarul unei istorii care nu ar trebui să fie uitată."

Télérama

ISBN 978-973-689-630-9